T.C.

BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ KÜRESEL SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI: ÇEVRE GÜVENLİĞİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

ÖZGE MARABA ÜTENLER

Tez Danışmanı: DOÇ.DR. FERHAT PİRİNÇÇİ

İSTANBUL, 2016

ÖZET

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI: ÇEVRE GÜVENLİĞİ ÖRNEĞİ

Özge Maraba Ütenler

Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ferhat Pirinççi

Ocak 2016,100 Sayfa

Kopenhag Okulu, güvenliği sektörler boyutunda inceleyerek toplumsal ve siyasal sistemlerle bağını ortaya koyan bir içerik sunmaktadır. Kopenhag Okulu; ortaya koyduğu güvenlikleştirme teorisi ile bir sorunun söylem ve aciliyet gibi kıstaslarla kolay bir şekilde güvenlik alanına sokulabileceğini kaydetmektedir. Bu çalışmanın konusu olan; küreselleşen dünyada değişen güvenlik algısı; çevre güvenliği örneği Kopenhag Okulu teorisi çerçevesinde incelenmiştir. Çalışma; küreselleşme, güvenlik ve çevresel güvenlik olmak üzere üç ana başlık çerçevesinde incelenmiştir.

Küreselleşme uzun yıllardır gelişen bir süreç olsa da II. Dünya savaşından sonra bir daha böyle bir savaşın yaşanmaması için ülkeler arasında çeşitli ekonomik bağlantılar kurulmuştur. 1980'li yıllardan sonra ise iletişim ve teknolojideki hızlı gelişmeler küreselleşmeye büyük bir ivme kazandırmıştır.

Güvenlik anlayışı iki dönem şeklinde incelenmiştir. Bunlardan birincisi Soğuk Savaş dönemi, ikincisi Soğuk Savaş sonrası dönemdir. Soğuk Savaş dönemi iki büyük güç olan ABD ve SSCB arasındaki gerginlik ve egemenlik mücadelesi şeklinde geçmiştir. Bu dönemde uluslar güvenlik sistemlerini; askeri güç ve askeri politikalar odaklı programlamıştır. SSCB'nin dağılması sonucu Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile iki kutuplu dünya düzeninin bittiği kabul edilmiştir. ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları ile güvenlik anlayışında kırılma yaşanmıştır.

Bu gelişmeler derinleştirilmiş ve genişletilmiş bir güvenlik tanımı ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Kopenhag Okulu güvenlik kavramını salt askeri değil ekonomik güvenlik, siyasal güvenlik, sosyal güvenlik, çevresel güvenlik sektörlerinde de incelenmiştir. Son bölüm de bunlardan biri olan çevresel güvenlik kavramı üzerinde örnekleme ile konu analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kopenhag Okulu, Güvenlik, Küreselleşme, Çevre Güvenliği

ABSTRACT

CHANGING PERCEPTION OF SECURITY IN THE GLOBALIZED WORLD: CASE OF ENVIRONMENTAL SECURITY

Özge Maraba Ütenler

Global Politics and International Relations

Thesis Spervisor: Doç. Dr. Ferhat Pirinççi

January 2016, 100 Pages

Kopenhag school observes and presents security conception by divisions which contain relation of social and politics systems. This trend is explaning if one problem is urgent and having expression then it can be put into security area easily regarding on giving security theory statement. In this study alternated security perception in globalizated world and environment model are observed according to Kopenhag School Theory. It is reviewed based on Labour, Globalization, Security and Environment Security.

Even though Globalization seems like a long-term devoloping process but it associated close economic relations between nations in short-term especially after second World war. After 1980's expeditious developments in community and technology sectors picked up Globalization acceleration.

Security perception is analysed with two devisions. First one is cold war period, second is after cold war period. Cold war period was started and completed between biggest nations US and CCCP with tension and sovereignty struggle. In this period nations programmed their security systems regarding to military ability and politics. When CCCP was fractured accordingly cold war period finished. This ending also showed that two biggest polarized nation period was completed. Security perception also changed when 11 September attacks in US.

These happenings pointed that security definition needs to be defined by depthly and enlarged. Kopenhag School is not concerning that security perception is only based on military perspective. This movement analysed the topic included with economics security, security with politics, social security and environment security. In the last part of this study environment security is observed with sampling models.

Key Words: Kopenhag school, Security, Globalization, Environment Security

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR viii
ŞEKİLLER ix
KISALTMALAR x
1. GİRİŞ 1
2. KURAMSAL ÇERÇEVE (KOPENHAG OKULU) 4
3. VERİ VE YÖNTEM 6
4. KÜRESELLEŞME 7
4.1 KÜRESELLEŞMENİN TARİHİNE BAKIŞ 9
4.2 KÜRESELLEŞMENİN ETKİLEDİĞİ KONULAR 12
4.2.1 Ekonomik Alanda Yansıması 12
4.2.2 Siyaset Alanında Yansıması 13
4.2.3 Kültürel Alanda Yansıması 14
4.2.4 Ekolojik Etkileri 15
4.2.5 Bilgi Teknolojileri Üzerine Etkileri 16
4.2.6 Güvenlik Yaklaşımına Etkisi 18
4.3 KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI 20
4.3.1 Şüpheci Yaklaşım 20
4.3.2 Aşırı Küreselleşmeci Yaklaşım 20
4.3.3 Küreselleşme Karşıtları 21
4.3.4 Postmodernite 21
5. GÜVENLİK 23
5.1 GÜVENLİĞİN TANIMI 23
5.2 GÜVENLİĞİN TARİHSEL ARKA PLANI 24
5.3 ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE GÜVENLİK 25
5.3.1 Realizm Yaklaşımı 27
5.3.1.1.Realist ve neorealist yaklaşımlarda güvenlik 30
5.3.1.2. Defansif (savunmacı) realizm 31
5.3.1.3.Ofansif realizm 32
5.3.2 Liberal Yaklaşımların Güvenlik Anlayışı 32
5.3.2.1 Karşılıklı bağımlılık yaklaşımı ve güvenlik 34
5.3.2.2 Kurumsal liberalizm ve güvenlik 34

5.3.2.3 Demokratik barış teorisi 35
5.3.3 Globalizm Yaklaşımı ve Güvenlik 36
5.3.4 Kopenhag Okulu ve Güvenlik Anlayışı 36
5.4 DEVLETLERİN GÜVENLİK ALGISININ TARİHSEL SÜRECİ 41
5.4.1 Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algısı (1947-1991) 41
5.4.2 Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvelik Algısı (1991-2001) 45
5.4.3 Küreselleşen Dünyada Güvenlik Çerçevesinde Değişen Parametreler 47
5.4.3.1 Birey-devlet ilişkisinde meydana gelen değişim 48
5.4.3.2 Konvansiyonel ve kitle imha silahlarının yayılması 49
5.4.3.3 Uluslararası terörizm 53
5.4.3.4 Uluslararası göçler 54
5.4.3.5 Çevresel tehditler 58
5.4.3.6 Salgın hastalık tehditti 58
6. ÇEVRE GÜVENLİĞİ ÖRNEĞİ 60
6.1 ÇEVRESEL GÜVENLİK KAVRAMI 61
6.1.1 Çevresel Güvenlik Kavramının Prensipleri 63
6.1.1.1 Ekolojik dengenin korunması 64
6.1.1.2 Çatışmaların önlenmesi 64
6.1.1.3 İşbirliğinin desteklenmesi 65
6.1.1.4 Ulus devletin rolünün yeniden sorgulanması 66
6.1.1.5 Askeri Faaliyetlerin çevresel etkisinin azaltılması 67
6.1.1.6 Demokrasi ve insan haklarının önemsenmesi 68
6.1.1.7 Sürdürülebilir iktisadi faaliyetlerin desteklenmesi 68
6.1.1.8 Nüfus artışının olumsuz etkisinin azaltılması 69
6.1.1.9 Çevresel göçün azaltılması 70
6.1.1.10 Şehirleşme sürecinde kaynak güvenliğinin sağlanması 70
6.1.1.11 Yoksulluğun azaltılması 71
6.2 ÇEVRE SORUNLARI 71
6.2.1 Çevre Kirliliği 73
6.2.1.1 Hava kirliliği 74
6.2.1.2 Su kirliliği 74
6.2.1.3 Toprak kirliliği 77
6.2.2 İklim Değişikliği ve Küresel Isınma 77

6.2.3 Ozon Tabakasının İncelmesi **79**
6.2.4 Tropik Ormanlar ve Biyolojik Çeşitliliğin Azalması **79**
6.2.5 Radyoaktif Kirlenme **80**
6.2.6 Doğal Kaynakların Tükenmesi **80**
6.3 ÇEVRENİN ULUSLARARASI DÜZEYDE ÖNEM KAZANMASINA ETKİ EDEN ETMENLER **82**
6.4 ULUSLARARASI ÇEVRE ODAKLI SÖZLEŞMELER VE PROTOKOLLER **83**
6.4.1 Ulusüstü ve Uluslararası Örgütler **90**
6.4.2 NATO'nun Çevreye İlişkin Rolü **92**
6.4.3 Paris İklim Değişikliği Anlaşması **93**
7.SONUÇ 97
KAYNAKÇA 100

TABLOLAR

Tablo 5.1: Güvenlik Anlayışının Tarihsel Değişimi.....26-27

Tablo 5.2: İki Kutuplu Dünya Düzeninde ABD ve SSCB'nin Özellikleri.....42

Tablo 5.3: Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemin Askeri, Ekonomik ve Siyasi Boyutlarının Karşılaştırılması.....46-47

Tablo 5.4: Balistik Füze Kullanımı……..52

Tablo 5.5: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Bölgesi'ndeki İklim Değişikliğinin Güvenlik Boyutları …….63-64

Tablo 6.6: Sera Etkisini Artıran Etmenler……78

Tablo 6.7: Geleneksel ve Temiz Enerji Kaynaklarının Karşılaştırılması…81-82

Tablo 6.8: 1972-2015 Müzakere Kronolojisi ……85-88

ŞEKİLLER

Şekil 2.1: Güvenlikleştirme Süreci……...5

Şekil 4.2: Küreselleşmenin Niteliksel Süreçleri……8

Şekil 4.3: Tarihsel Dönemlere İlişkin Küreselleşmenin Etkisi……...11

Şekil 5.4: Moslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi 23

Şekil 5.5: Siyasal Güvenlikleştirme Süreci…….38

Şekil 5.6: Güvenlik Çerçevesinde Değişen Parametreler……48

Şekil 6.7: Kyoto Protokolü'ne Katılım……....89

Şekil 6.8: İnsan Kaynaklı İklim Değişikliği Sürecini Tetikleyen Oluşumlar ve Bağlantılar……....94

Şekil 6.9: Paris Taahhütlerine Göre Sera Gazı Senaryoları ……....96

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
BM	:	Birleşmiş Milletler
FAO	:	Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
IŞİD	:	Irak ve Şam İslam Devleti
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü
OECD	:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNEP	:	Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	:	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

1. GİRİŞ

Küreselleşme ile zaman ve mekân tüm dünyanın ortak kullanımı haline gelmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle küreselleşme büyük bir ivme kazanmıştır. Teknolojinin, iletişimin ve serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi siyasal, kültürel, mekânsal ve ekonomik boyutları ile çok yönlü bir etki yaratmıştır. Buna bağlı olarak insanların refah düzeyleri ve beklentileri de artmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde güvenlik algısı büyük değişimlere uğramıştır. Ulusal ve uluslararası arenada güvenlik kavramı üzerinde oluşan bu değişim, çalışma da Kopenhag Okulu teorisi çerçevesinde ele alınıp incelenecektir. Çalışma üç ana konu üzerine şekillenmiş olup bunlar küreselleşme, güvenlik ve örnek bir çalışma olarak çevresel güvenliktir.

Çalışmada güvenlik anlayışı iki dönemde incelenecektir. Bunlar; Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönemlerdir. Bu iki dönemin askeri, ekonomik ve siyasi sistemleri açısından karşılaştırması yapılarak, devletin, uluslararası örgütlerin ve sivil toplum örgütlerinin güvenlik anlayışı üzerindeki gelişimine bakılacaktır. Çalışmanın amacı; Soğuk Savaş sonrası dönemde klasik güvenlik anlayışının yerini alan yeni güvenlik algısındaki tanımlamaların Kopenhag Okulu çerçevesinde analizidir. Örnek bir çalışma olarak da çevresel güvenlik kavramı incelenip çevre güvenliği için gelecekte nasıl bir değişime ihtiyaç duyulacağının cevabı aranacaktır. Kopenhag Okulu güvenlik kavramının beş boyutundan biri olan çevresel güvenlik kavramı üzerinden bir analiz yapılacaktır.

Soğuk Savaş döneminde, ABD ve SSCB olmak üzere iki kutuplu dünya düzeni hâkim olmuştur. Bu iki kutuplu dünya düzenindeki güvenlik kavramı, askeri güç ve devlet merkezli geleneksel yaklaşım üzerine kurulmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesi, SSCB'nin dağılması ile yeni bir dünya düzenine girilmiştir. Güvenlik yaklaşımlarının değişimindeki asıl büyük kırılma ise ABD'nin iki önemli merkezi olan Pentagon ve

Dünya Ticaret Merkezine 11 Eylül 2001 tarihinde yapılan terörist saldırıların yaşanmasıyla olmuştur. Bu saldırı sonrası küreselleşme ile güvenlik kavramı yan yana kullanılmaya başlamıştır. Yenidünya düzenin çok kutupluluğu kabul görürken, yeni koşullara göre gelişen terör yapılanmasında tehlikenin nerden geldiği ve kiminle savaşılacağı konusunda belirsiz bir ortam oluşmuştur.

Bu gelişmeler ışığında, Kopenhag Okulunun güvenlikleştirme teorisi, askeri olmayan güvenlik tehditlerini ve devlet merkezli güvenlik anlayışını sorgulayarak geniş bir güvenlik tanımı getirmiştir. Bu sebeple çalışmada değişen güvenlik algısının analizi için Kopenhag Okulu teorisi kullanılmıştır. Güvenlikleştirme teorisi güvenliği sektörler bağlamında ve beş boyutta incelmektedir. Bunlar askeri güvenlik, siyasi güvenlik, ekonomik güvenlik, toplumsal güvenlik ve çevresel güvenliktir. Çalışmada küresel boyutta önemi her geçen gün artan çevresel güvenlik üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın bölümleri incelenecek olunursa; giriş bölümün ardından kuramsal çerçeve hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Üçüncü bölüm de ise veri ve yöntem hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, küreselleşme gibi geniş bir kavramın tanımlaması yapılmaya çalışılmıştır. Küreselleşmenin tarihsel gelişimine yer verilerek dünyanın şekillenmesindeki önemini ortaya konmaya çalışılmış olup ekonomik, siyasi ve kültürel alandaki etkileri incelenmiştir. Küreselleşme yaklaşımları ve küreselleşmeyi destekleyen, ona karşı duran düşünürlerin savları incelenmiştir.

Çalışmanın beşinci bölümünde, güvenlik kavramı üzerinde bir analiz yapılmıştır. Güvenlik kavramının tarihsel arka planı incelenmiş olup Realizm, Liberalizm, Globalizm ve Kopenhag Okulu yaklaşımları hakkında bilgi verilmiştir. Soğuk Savaş dönemi güvenlik algısı ve Soğuk Savaş sonrası güvenlik algısı incelenmiş karşılaştırmalı olarak farkları ortaya konulmuştur. Güvenlik algısındaki değişim, birey ve devlet arasındaki ilişki, göçler, salgın hastalıklar, konvansiyonel ve kitle imha silahları, terörizm, çevresel tehditler gibi parametreler incelenmiştir.

Çalışmanın altıncı bölümünde, yenidünya düzeninde örnek bir güvenlik tanımı olan çevre güvenliği kavramı hakkında bilgi verilmiştir. Çevresel güvenlik kavramının tanımı yapılmıştır. Çevresel güvenlik hakkında küresel ölçekte uluslararası örgütlerin,

sivil insiyatifin çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir. Çevre sorunlarına başlıklar halinde değinilerek önlem alınmaması halinde yer kürenin karşı karşıya kalacağı tehditler ortaya konmuştur. Son yüzyılda ülkeler için önemli bir kavram olan çevresel güvenliğin öneminden bahsedilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE (KOPENHAG OKULU)

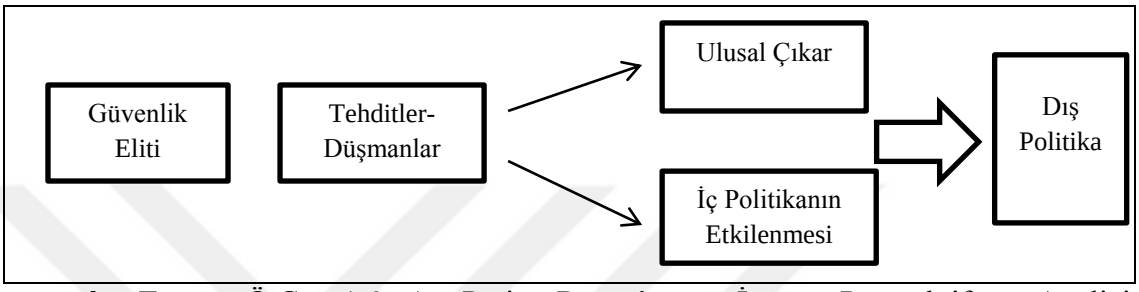
Geleneksel (Realist) güvenlik anlayışının eleştirisi üzerine geliştirilen bir yaklaşımdır. Okulun geçmişi 1980'ler de tartışılan dar ve geniş güvenlik kavramlarına dayandırılmaktadır. Temelli 1985 yılında Kopenhag Üniversitesi'nde Barış ve Çatışma Araştırma Merkezi'nin kurulması ile başlamıştır. Okul askeri olmayan tehditleri ve devlet merkezli güvenlik algısını sorgulayarak genişletilmiş ve derinleştirilmiş bir güvenlik kavramını ortaya koymuştur.

Kopenhag Okulunun en önemli iki temsilcisi Barry Buzan ve Ole Waever'dir. Waever güvenlikleştirme kavramını geliştirmiştir. Bu kavrama göre güvenlik konuşma eylemidir. Bir eylem eğer söze dökülür ise gerçekliğe dönüşür. Bir konunun güvenlik sorunu haline gelmesi o konunun güvenlik sorunu olarak sunulası ile mümkündür. Kopenhag Okulu'na göre güvenlik 'konuşma-eylem' olarak anlatılmaktadır. Bu bağlamda iletişim ön plana çıkmakta ve bu her zaman bu dönüştürücü bir etki yaratmayabilir. Örneğin devletler için öncelikle siyasi iktidarın konuyu bir tehdit olarak ele alması gerekmektedir. Hükümet eğer bir tehdit olarak algılamaz ise siyasi bir tartışma konusu olarak kalmaktadır. Tehdit olarak algılanan konu öncelikli müdahale edilecek konuma düşmekte olup alımlayıcı kitlenin de desteği alınarak güvenlik alanına geçiş yapmaktadır. Bu teori de; siyaset teorisi, sosyal inşacılık ve söz edimi yaklaşımlarından yararlanılmaktadır (Özerim 2014, ss.14-16).

Kopenhag Okulunun diğer önemli düşünürü olan Buzan, güvenlik sektörleri çalışması ile anılmaktadır. Beş boyutlu güvenlik yaklaşımı olarak da anılan sistemde güvenlik sadece askeri güvenlikten oluşmamakta olup çevresel, ekonomik, toplumsal ve siyasal güvenlik de incelemektedir. Kopenhag Okuluna göre güvenlik alanı derinleştirilmedir. Bireylerin, devlet-dışı aktörlerin ve grupların da güvenlik endişelerini kapsayacak şekilde insan güvenliğini odak noktası yapmalıdır. Bu bakış açısıyla geleneksel güvenlik yaklaşımının görmezden geldiği çevreye uyumlu enerji politikaları, küresel ısınma gibi konularda güvenlik çalışmalarında ele alınmaya başlanmıştır.

Kopenhag Okulu'na göre güvenlik olayı toplumsal olarak kurgulanan bir durumdur. Başka bir ifade ile neyin kimden veya neyden korunması gerektiği bunu söyleme dökülmesi ile eyleme geçiren kişinin meselesidir. Tehdit algılamaları bunu sunan ve bunu kabul eden tarafların iletişimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Güvenlikleştirme süreci aşağıdaki şekilde gösterilmektedir.

Şekil 2.1:Güvenlikleştirme Süreci

Kaynak: Tecer, Ö.Ç., (2012). Putin Rusya'sının İnşacı Perspektiften Analizi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, s.30.

Kopenhag Okulu yaklaşımında eleştirildiği noktalar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; sosyolojik olarak bir temel barındırmadığı, liberalizme hizmet ettiği ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı olmadığı gibi konularıdır. Örneğin Okulun güvenlik yaklaşımının temelinde konuşma ve eylem kurgusu bulunmakta ancak bazen kadınlar tarafından dillendirilemeyen erkek şiddeti olmaktadır. Bu durum güvensizlik yok demek değildir.

Küreselleşen dünyada değişen güvenlik algısı; çevre güvenliği örneği çalışmasın da çok faktörlü bir güvenlik analizi yapmasını sağlayan Kopenhag Okulu yaklaşımları dikkate alınmıştır (Aras ve Toktaş 2010, ss.19-21).

3. VERİ VE YÖNTEM

Küreselleşen dünyada değişen güvenlik algısı; çevre güvenliği örneği konusunun incelendiği çalışmada araştırma modelinin temelini oluşturan, güvenlik yaklaşımları ve devletlerin güvenliğe bakışının tarihsel süreci ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Yerli ve yabancı medyada çıkan haberler incelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında uluslararası örgütlerin ve devletlerin güvenlik algısının değişimine karşı takındıkları tutum analiz edilmiştir.

Küreselleşen dünyada değişen güvenlik algısı ve çevresel güvenlik kavramı güncel bir konu olması nedeniyle henüz yazılmış yeterli kaynak bulunmamaktadır. Bu nedenle ağırlıklı olarak bu konuda yazılmış akademik makaleler ve kitaplar, çeşitli kuruluşların yaptığı raporlar ve ulusal ve uluslararası medyada çıkan haberlerden yararlanılmıştır.

Bu bağlamda; dergiler, makaleler, yazılmış kitaplar, uluslararası örgütlerin raporları, yazılı ve görse medyada çıkan haberler ile internet ortamındaki web kaynaklarından taramalar yapılmıştır.

Analiz bu belgeleri incelenmesi ve değerlendirilmesinden çıkan sonuçlara dayandığı için, yazılı kaynakların, geçerliliği ve güvenilirliği araştırmacının anlama, analiz yapma yeteneği ile bağlantılıdır. Çalışma yapılırken uluslararası ilişkiler disiplinin doğası gereği ani olayların yaşanabileceği ve devamlı değişkenlik gösterebileceği göz önünde bulundurulmuştur.

Tez çalışmasında Harvard Referans Tekniği kullanılmıştır. Bu teknik doğrultusunda metin iç referanslar ve kaynakça düzeni yapılmış; metin içi referansta, soyadı ve yılı ile varsa sayfa numaraları belirtilmiştir.

Literatür çalışmasında elde edilen bilgiler Kopenhag Okulu güvenlik teorisi kapsamında incelenerek araştırma konusunun analizi yapılmıştır.

4. KÜRESELLEŞME

Küresel kelimesi *Türk Dil Kurumu*'na göre; dünya ölçeğinde geniş bir bakış açıyla benimsenen, global olan şeklinde açıklanmaktadır (Türk Dil Kurumu 2015). Küreselleşme ise ülkelerin birbirleriyle olan siyasi, sosyal, ekonomik ilişiklerinin ilerlemesi, bu bağlamda farklı inanç ve kültürlerin tanınmasıdır (TASAM 2006). İnsanlığın ortak değerlerinin tüm dünyaya yayılmasıdır. Günümüzde hızla gelişen teknoloji ve iletişim araçları küreselleşmenin ilerlemesine büyük bir ivme kazandırmıştır.

Küreselleşmenin fikir öncüleri Muray Rohtbard ve David Friedman gibi liberal düşünürlerdir. 1970 yıllardan beri 'piyasaların serbestliği' fikrini yaptıkları çalışmalarda esas alan düşünürler, 'bırakınız yapsınlar' şeklindeki liberal kavramları savunmuşlardır (Dumanlı Kürkçü 2013, s.2).

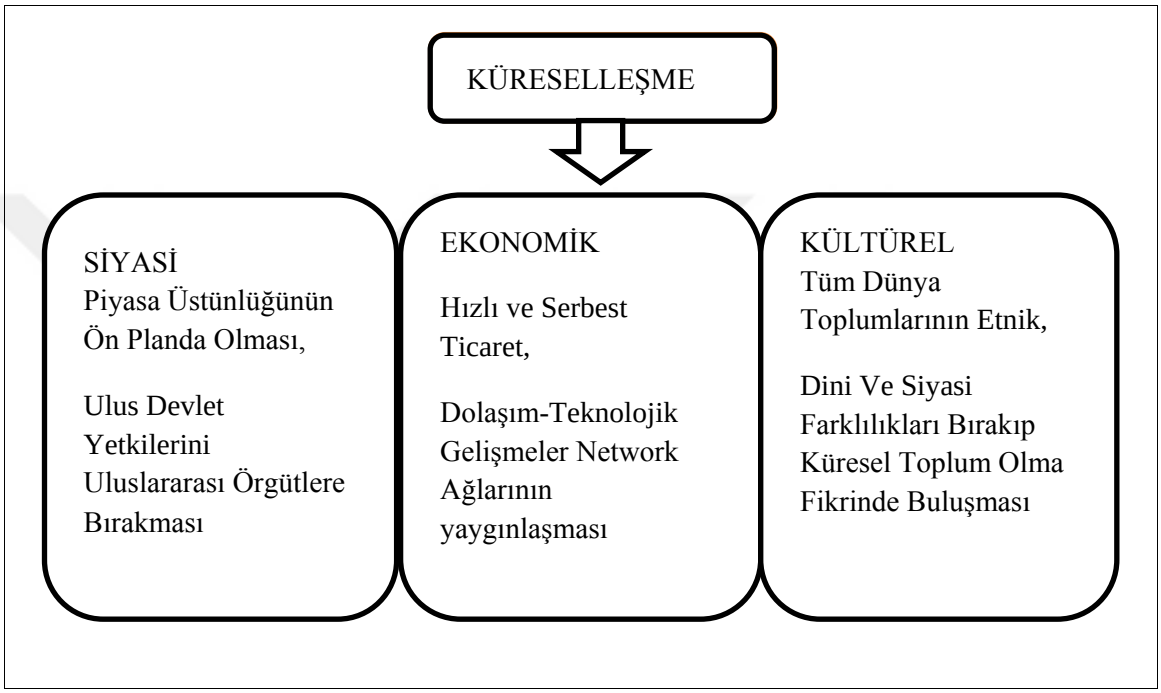
OECD'nin küreselleşme tanımlamasında üç faktör ön plana çıkartılmıştır. Bunlardan ilki, güçlü yeni aktörlerin ortaya çıkışı bunlara ulus aşırı şirketler örnek olarak verilebilmektedir. İkincisi, Teknolojinin özellikle iletişim ve enformasyon yönünden hızla yayılması ve üçüncüsü bir çok ülkede regülasyon politikasının benimsenmesidir (Demirel 2006, s.107).

Küreselleşmenin çok eski zamanlara dayalı bir geçmişinin olduğunu ve halen etkisinin değişip dönüşerek devam ettiğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bu anlamda çok boyutlu bir kavram olan küreselleşme ve etkileri üç ana alanda incelenmiştir. Bunlar ekonomik, kültürel ve siyasi alanlardır.

Küreselleşmenin çıkış noktasındaki ortak düşüncenin, ulus devletler ve uluslararası programlarla çözülemeyen birçok problemin tüm dünyaca çözülmeye çalışılması olarak özetlenmektedir. Küreselleşmenin; siyasi olarak liberal düşüncenin, ekonomik anlamda piyasa ekonomisinin, kültürel anlamda başka kültürlerin, farklı inançlara bağlı insanların birbirleriyle sorunsuzca diyalog kurması küresel toplumun oluşması iddiası vardır.

Küreselleşmeyi niceliksel ve niteliksel olarak ayıran savlarda bulunmaktadır. Niceliksel olarak küreselleşme serbest ticaret, yatırımlar, insanların ülkeler arasındaki dolaşımdaki artış anlamına gelmekte bu yönü karşılıklı bağımlılık olarak da ifade edilmektedir. Niteliksel olarak ise aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi politik, sosyal ve ekonomik süreçleri kapsamaktadır.

Şekil 4.2:Küreselleşmenin Niteliksel Süreçleri

Kaynak: Demirel, D., 2006.Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: "Etkin Devlet", *Sayıştay Dergisi*, (60), ss.107.

Soğuk Savaş sonrasın hızlanan Küreselleşme, devlet dışı aktörlerin yükselişi ile ulus devletlerin değişikliğe uğraması ayrıca ekonomik anlamda büyük oranda sınırların ya da sınırlamaların şeffaflaşması, teknolojinin hızlı gelişimi özellikle bilişim alanında artan bağımlılık ve terörizm gibi tehditlerin çeşitlenerek artması bu bağlamda güvenlik ve politikalarında büyük bir etkiye sahip olmuştur. Ne zaman tamamlanacağı belirsiz olan bu süreç güvenlik alanında da birçok algı ve politikanın değişmesinin nedeni olarak görülmektedir.

4.1 KÜRESELLEŞMENİN TARİHİNE BAKIŞ

Yukarıda da belirtildiği üzere küreselleşme eski çağlara dayanan bir tarihi olup insanların mallarını satmaya başladıkları ve göç etmeye başladıkları tarihten itibaren başladığı söylenebilir. Soğuk Savaş döneminden sonra ilerlemesi hızlanmıştır. Küreselleşmenin üç döneminden bahsedilmektedir.1490 yılları itibariyle kökeni kolonizm olan sömürgeci ve yayılmacı dönem, 1890 yılları itibari ile sanayileşmenin de etkisiyle emperyalizm dönem ve 1990 yıllarda SSCB'ni yıkılmasıyla 20.yy da kapitalizmle sonlandığı dönemdir (Önen 2015).

Tarihin ilk dönemlerine bakılırsa insanların farklı bölgelerde yaşadıkları halde ticaretin etkisi ile birbirleri ile ilişkiler içerisinde oldukları görülmektedir. Anadolu da ticaretle ilgili gelişimler Asur Ticaret Kolonilerine kadar dayanmaktadır. Bu dönem Anadolu da aynı zamanda yazılı tarihin de başlangıcıdır. Tüccarlar ulaşım aracı olarak eşek kervanları kullanmakta olup Mezopotamya'dan Anadolu'ya gelirken Diyarbakır, Malatya, Urfa, Maraş veya Adana yol güzergâhı ile seyahat etmişlerdir. Politik veya askeri amaçları olmayan bu tüccarlar iş karşılığında kira ve vergi verdikleri için Anadolu beylerinden işyerlerinin, mallarının ve yollarının korunma hakkını elde etmişlerdi (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anadolu Medeniyetler Müzesi 2009).

Ortaçağ Avrupası, bakıldığında kasaba ölçeğinde kurulan küçük derebeyliklerinden oluşmaktaydı. Derebeylikler burada yaşan tüccarların zaman içinde büyümesi ve coğrafi sınırların ticari acıdan dar gelmesi ile yıkılmışlarıdır. Yerlerini alan Krallıklar bırakmıştır. Krallıklar daha geniş coğrafyalara yayılmış olup ticari acıdan belirli kurallarla yönetilmeye başlanmıştır. Bu da daha fazla ticaret ve ticaret elverişli siyasi ve ekonomik birimleri oluşturmuştur. Bilindiği üzere krallıklarda nihayet büyüyen ticari hacme cevap veremeyecek durumu geldiklerinde yıkılmış yerine ulus devletler kurulmuştur. Bu bağlamda; bugünkü bölgesel ve küresel bütünleşmenin geçmişten gelen ticarete dayanan sürecin devamı olduğu görülmektedir. Ancak küreselleşme çok boyutlu bir kavram olarak değerlendirildiğinden siyasi, kültürel ve toplumsal etki alanlarının da göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Elçin 2012, ss.5-6).

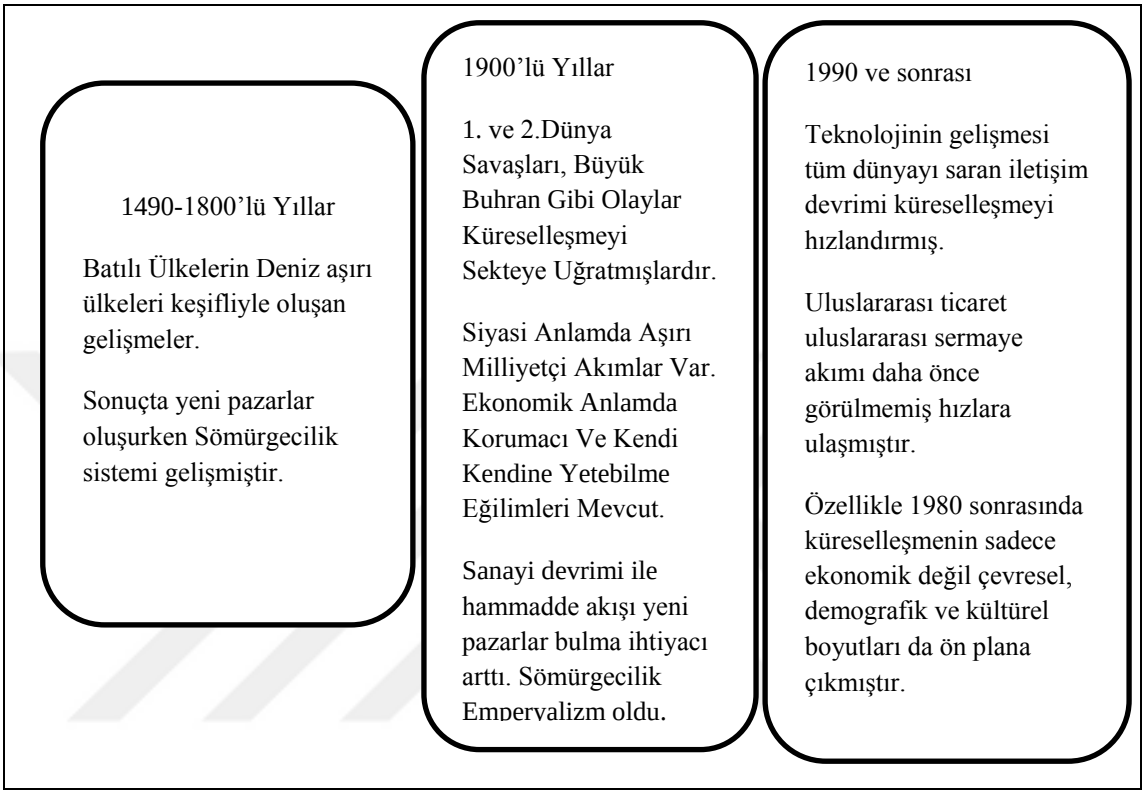
Küreselleşmenin siyasi olarak gelişimi üç ana dönemde incelenebilmektedir. Birinci dönem 1453 İstanbul'un fethi ile başlayıp 1800'lü yılların sonralarına kadar geçen

dönemdir. İkinci dönem1870 endüstri devrimi ve 1914 I. Dünya Savaşı arasında geçen dönemdir. Üçüncüsü ise 1945 II. Dünya Savaşı sonrası ve 1989 Berlin duvarının yıkılması, SSCB'nin çöküşü ve sonrası dönemidir. Birinci küreselleşme döneminin başlangıcı olan 1453 İstanbul'un fethi ile Batılı ülkeler farklı arayışlar içine girmişlerdir. Bu arayışlar çerçevesinde yeni yerler keşfetme ve ticaret yapmak amacıyla denizaşırı yolculuklar başlamıştır. Bu dönemde sömürgecilik kuramsallaşmıştır. Altın ve gümüş madeni değerli hale gelmiştir. Sömürgecilik zaman içinde emperyalizme dönüşmüş olup sömürge devletlerden sağlanan kaynaklar Avrupa'ya taşınarak Avrupa'nın zenginleşmesi ve gelişmesi sağlamıştır. İkinci küreselleşme dönemine bakıldığında 1870 yılında başlayan Endüstri devrimi ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde sömürgecilik ve sömürge ülkelerinin kaynaklarının Batılı ülkelere aktarımı devam etmiştir. Endüstri devrimi, serbest ticaret kavramlarının başlaması ile 19.yy sonralarında liberal ekonomik sistem ortaya çıkarmıştır. Bu dönem uluslararası ticaret engellerinin, sermaye ve işgücü hareketliliği kısıtlamalarının bulunmadığı bir dönem olmuştur. Mal ticareti önemli boyutlara ulaşmıştır. Bu dönem ile geliştirilen buharlı gemi, demiryolları, telgraf ve telefon gibi araçlar iletişimin artmasını sağlayarak, mesafeleri kısaltmıştır. İş gücünün ve üretimin hızlı şekilde yer değiştirmesini sağlamıştır. I. Dünya savaşıyla bu hızlı gelişmeler sekteye uğramıştır. Devletlerarasındaki mücadele, petrol kaynaklarını elde etme cabası ve çıkar çatışmaları iki adet dünya savaşı yaşanmasına sebep olmuştur. Üçüncü dönem ise II. Dünya savaşı sonrasını kapsamaktadır. Sömürgeci devletlerin çıkarları doğrultusunda yaşanan savaşlar kapitalist sistemin karşısına SSCB'nin doğmasına neden olmuştur. Doğu ve Batı bloğu olarak adlandırılan bu iki blok arasında elli yıl süren mücadele, Soğuk Savaş dönemi yaşanmıştır. Bu dönem küreselleşmenin gelişmesini oldukça yavaşlatmıştır (Elçin 2012, ss.6-8).

Küreselleşmenin yeniden hızlanması SSCB'nin dağılması, Berlin duvarının yıkılması sonucu olarak Soğuk Savaşın sona ermesi ile başlamıştır. ABD'nin güçlü bir konumda olduğu bazılarının tek kutuplu dünya düzeni diye adlandırdığı bir döneme girilmiştir. 1960-1970 yıllar arasında küresel ekonomide büyük bir gelişme yaşanmıştır. Ancak 1973-1974 yılları arasında petrol krizi ile yine duraklama olmuştur. Yaşanan krizden çıkılabilmesi amacı ile üretimin yeniden yapılandırılması ile başlayan bir dizi değişimler yaşanmıştır. Teknolojik değişim, rekabet, iş organizasyonları yeniden

tanımlanmıştır (Elçin 2012, s.9). Aşağıdaki şekilde tarihsel dönemlere ilişkin küreselleşmenin etkisi gösterilmektedir.

Şekil 4.3:Tarihsel Dönemlere İlişkin Küreselleşmenin Etkisi

Kaynak: Akyel, M,. 2001. Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve idari Bilimler fakültesi, 2001, ss.193-200.

Bugün kullanıldığı manaya dönüşmesinin başlangıcı The Ekonomist dergisinde 1962 yılında Mc Luhan yazısında "küresel köy" terimini ilk kez kullanması ile dünyanın tek bir pazar olarak düşünülmesine ve insanların bu yönde araştırmalar yapmasına zemin hazırlamıştır. Küreselleşme kavramının siyasi alanda ortaya çıkması ise sağ iktidarlar Reagen ve Thatcher tarafından kullanılmasıyla olmuştur. Dönem itibari ile 1980'li yıllarda konuşulmasından dolayı neo-liberal düşünceleri barındırmamaktadır. Ekonomik anlamda kavramın tanımlanmasında Thoedore Levitt öncülük etmiştir. Küreselleşmeyi kültürel bakış acısıyla ele alanlar ise Ritzer, Featherstone, Baudrillard, Robert'sondur. Bu düşünürler kapitalist sistemin artık toplumları üretimden uzaklaştırarak tüketime yönelttiklerini belirtip bu yeni toplumu "tüketim toplumu" olarak tanımlamaktadırlar. Bu doğrultuda gelişen teknoloji ve iletişim araçları ile oluşturulan sanal ortamlar tek

düze bir model oluşturmuştur. Bu düşünürler ise oluşturulmaya çalışılan tekdüze ve tüketim modeli karşısında ulusal kültür ya da bireylerin varlıklarını nasıl sürdürecekleri konusunda tartışmalar yapmaktadır (Akyel 2001,ss.194-196).

Bu bağlamda içinde bulunduğumuz üçüncü küreselleşme dönemi küresel kuruluşların yapılandığı, bütünleşmiş küresel pazarlar, özelleştirme, liberalizm hareketleri, çok uluslu şirketlerin söz sahibi olması gibi gelişmelerin yaşandığı dönem olarak tanımlanabilmektedir. Bu dinamik süreç halen devam etmektedir.

4.2 KÜRESELLEŞMENİN ETKİLEDİĞİ KONULAR

Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere küreselleşmenin; ekonomik, siyasi, kültürel, çevresel, iletişim gibi birçok alana etkisi olmuştur. Bakıldığında bu konular hayatın tamda kendisi olup bireyin en çok etkilendiği alanlardır.

4.2.1 Ekonomik Alanda Yansıması

Ekonomik küreselleşme; ulus ekonomilerin küresel piyasalarla bütünleşmesi ve bu konuda alınacak kararları dünya kapitalizminin sermaye davranışlarına göre almasıdır. Uluslararası ticaretin, sermayenin ve yatırımların yayılması bu anlamda bütün bu ekonomik işleyişin tüm dünya çapında yapılabilmesi için uluslararası ticaretin örgütlenmesi önem kazanmıştır. Bu örgütlenme içinde; ticaretin, sermayenin mümkün olduğunca serbest olması için yapılacak düzenlemeleri de kapsamaktadır. Bu doğrultuda 1980'lerden itibaren liberal ekonomi ve serbest ticaret dışa açılım gibi kavramlar ekonomik anlamda ön plana çıkmış siyasal liberalizmin de önüne geçmiştir. (Demirel 2006,ss.108-110).

Dış ticaretin serbestleşmesiyle dünya ticaretinin 1970 yılında 315 milyar dolar, 1990 yılında 3447 milyar dolar, 1998 yılında 5415 milyar dolara yükseldiği ve sonuç olarak on beş yıl içinde yaklaşık yüzde sekiz büyüdüğü görülmektedir. Tabi ki bu artıştan en çok, gelişmiş ülkeler yararlanmıştır. Bunun en büyük kanıtını ise günümüzde dünya ticaretinin yaklaşık yüzde kırlık kısmının çok uluslu şirketler tarafından yapıldığı gerçeği oluşturmaktadır. Teknolojideki gelişmeler ve oluşturulan network ağları sermaye açısından zaman ve mekânı ortadan kaldırmıştır. Sürekli olarak, gece ve gündüz alışverişin yapılabilmesine olanak sunulmuştur. Ancak tüm bu kazanımlardan bazı ülkeler henüz yeterince yararlanamamaktadır. Bu durum gelişmiş ülkeler ile

gelişmekte olan ülkeler arasındaki makasın açılmasını sağlamaktadır (Akyel 2001,ss.197-199).

Ekonomik küreselleşmenin üç ana sekmeden oluştuğunu düşünebiliriz. Birinci sekme; II. Dünya savaşı sonrasındaki döneme bakıldığında GSYİH dünya ölçeğinde yaklaşık altı kat artarken eşya ticaretinin yirmi kat artmıştır. Bunun nedeni kısıtlamaların, vergilerin düşürülmüş olması ve dünya ticaretinde gelişmekte olan ülkelerinde bulunmasındandır. İkinci sekme; uluslararası bankacılık, tahvil, bono, döviz işlemleri ile küresel sermaye ve mali piyasalar büyük bir çeşitlilik sunmaktadır. Son olarak da üretim işlemleri ulus devletlerin aksine küresel ölçekte, birçok aşaması farklı coğrafyalarda gerçekleşmekte olmasıdır. Burada en önemli aktör çokuluslu şirketler olup birçok alanda faaliyet göstermektedirler. Post endüstri gibi kavramlarla kullanılan hizmet üretimi öne çıkan unsurlardan olup önemli üretim kaynağı nitelikli iş gücüne dönüşmüştür (Bayar 2008,ss.27-28).

4.2.2 Siyaset Alanında Yansıması

Siyasi alandaki küreselleşme, devlet üstü kurumların düzenleyici ve yönetici olarak örgütlenmesi ve liberal siyasi düşüncenin kurumların oluşmasının kapsamaktadır. Küresel siyasetin dört temel aktörü olduğu varsayılır. Bunlar; devletler üstü kurumlar, ulus devlet, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri olup küresel siyaset bunların birbirleri ile olan etkileşim doğrultusunda şekillenmektedir. Küreselleşme ile birlikte devletin etkinliği sarsılmış, devletin sınırları tartışılmaya başlanmıştır. Ulus devletin manevra alanı ve yetkisinin azaltılması ile devlet ile toplumun ve bireyin ilişkisinde yeniden tanımlanmaya gidilme ihtiyacı doğmuştur. Bu yapıya ‘küresel yönetişim’ denilmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin ön plana çıkarılması, temsili demokrasinin yetersizliği, sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi, insan hakları ve temel özgürlüklerin öneminin vurgulanması ve devletin bireylerin özel alanlarını olabildiğince genişletmesi gibi kavramlar küreselleşmenin bu alanda ön plana çıkan fikirleridir (Bayar 2008,ss.28-29).

21 yy da artık merkezi ulus devlet yönetimi sorgulanmakta piyasadaki düzenleyici etkilerinin bir kısmının ulus üstü örgütlere ve yerel yönetimlere bireysel insiyatiflere terkedilmesi öngörülmektedir. Bazen politikalar yerelde etkili olsalar bile çoğu zaman küresel ekonomiyi etkileyecek güce sahip değillerdir. Dünya ülkelerinin neredeyse

hepsinde vatandaşlar ülkelerindeki politikayı çok takip etmemeleri veya ilgilenmemeleri de küreselleşmenin sonuçları arasındadır. Yaşanan değişim devletin örgütlenme yapısından, katılımcı demokrasiye, sivil toplum örgütlerine ve yeni vatandaşlık anlayışını kapsamakta olup siyaset ve yönetimlerde temel değişimlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu bağlamda, siyasal küreselleşme özet olarak, siyasal mekânın devletler üstü bir örgütlenme sistemiyle yeniden düzenlenmesi ve devletlerin arasındaki ilişkilerin artık ya uluslararası örgütler ya da bölgesel örgütler vasıtasıyla yeniden düzenlenmesi anlamına gelmektedir. Güvenlik, demokrasi, barış gibi kavramlar sadece devletler içinde değil küresel bir yaklaşımla çözülmesi gereken sorunlar olarak görülmektedir. Bu manada küresel toplum olgusu ortaya çıkmış ve dünya küçülmüştür (Keyman 2000,s.24).

4.2.3 Kültürel Alanda Yansıması

Küreselleşmenin kültürler üzerinde etkisi çok fazla olmuştur. Özellikle batı kültürünün diğer kültürler üzerinde baskın olduğu görülmekte olup çoğu ülkenin bu kültürleri taklit ettiği aynı zamanda kültürel melezleşmenin de yaşandığı görülmektedir. Bu bağlamda, küreselleşmenin etkileri ile iki tür kültür yaşanmaktadır. Birincisi, tüm kültürlerin dünyaya hakim kültür içinde eridiği yapıdır. İkincisi ise, farklı kültürlerin karmaşa ve kaos içinde yan yana yaşaması olarak tanımlanmaktadır. Bu iki olgunun milletlerin önündeki iki tehlike olduğu savları mevcuttur. Bu anlamda küreselleşme kültürel olarak ulusları bıçak sırtı bir alana doğru götürmektedir. Bölünme ile yok olma ya da birleşme ile tek tip olma arasında hızla yol alınmaktadır. Bu konuda verilen en iyi örneklerden biri tüm dünyanın aynı marka kıyafet giyen aynı tür köfteyi yiyen insanlar topluluğuna doğru yaklaşmasıdır (Kongar 1997).

Küreselleşmenin bu denli hızlı gelişmesini tetikleyen en önemli unsur şüphesiz iletişim teknolojilerindeki bu ilerlemedir. Bu olay üçüncü sanayi devrimi olarak da adlandırılmaktadır. Örnek vermek gerekirse 1930 yılında New York'tan Londra ya üç dakikalık bir telefon görüşmesi için 300 dolar ödenmesi gerekiyorken bu tutar günümüzde yaklaşık 20 cent civarındadır. 1970 yılında Boston'dan Los Angeles'a milyon mega bitlik veriyi ulaştırmanın maliyeti 150 bin dolar iken günümüzde 12 cente kadar düşmüştür.1993 yılında yaklaşık olarak dünyada 50 adet internet sitesi varken 2001 yılında bu rakamın neredeyse 350 milyona ulaştığı görülmektedir (Dolgun 2015).

İletişim teknolojisi ve internet sayesinde kültürler arasında geçişler olmakta ve baskın kültürler öne çıkmaktadır. Tüketim kültürü anlayışının artırılması, giyim, yemek daha birçok şeyde tek tipleşme sonucunu doğurmakta yerel kültürlerin yok olmasına çanak tutulmaktadır. Bu bağlamda günümüzde yaşanan kültürel çatışma ve kimlik bunalımları küreselleşmenin doğurduğu sonuçlardır biridir denilebilmektedir (Dolgun 2015).

4.2.4 Ekolojik Etkileri

Teknolojik gelişmeler küreselleşmenin gelişmesini sağlarken ekolojik dengenin bozulmasına neden olacak bir dizi uygulamanın gelmesine neden olmuştur. Ulaşım da yapılan ilerleme ile çevrenin kirlenmesi hızlanmış olup salgın hastalıkların dünyanın her yerine yayılması kolay hale gelmiştir. Nükleer çalışmalar ya da silahlar ile oluşan radyoaktif atıklar yine ekolojik dengeyi tehdit etmekle beraber insan sağlığını da bozmaktadır. Son yüzyılda çevresel etkilerin önemi fark edildiğinden başta gelişmiş ülkeler olmak üzere bir dizi önlemler alınmaya başlanmıştır. Ancak bazı gelişmiş ülkeler az gelişmiş ülkeler de yatırımlarını yaparak doğal kaynaklarından yararlanıp atıklarını da o ülkelere bırakmak üzere politikalar izlemektedir. (TASAM 2006). Söz konusu politikanın geçerli olamayacağı dünyadaki her türlü ekolojik dengesizlikten tüm yerkürenin etkileneceği gerçeği bazı ülkelerce halen göz ardı edilmektedir.

Küreselleşmenin sorunlu alanlarından biri çevredir. Çevrenin Küreselleşmenin odağına konulmasında gelecekte küreselleşmeye ilişkin en önemli eleştiri alanlarından oluşudur. Küreselleşmenin çevre üzerinde etkisi artıkça küresel sorunlara küresel yanıtlar bulma ihtiyacı doğmaktadır. Bundan dolayı küreselleşen çevre sorunlarına bulunacak yanıtlar küreselleşmenin geleceğini belirleyecektir. Önümüzdeki yıllarda küreselleşme ve çevre politikaları kesişmeye devam ederken bu politika alanları arasındaki bağımlılığın yönetilmesi sorunu tehlikeler içermektedir. Fakat ticaret ve yatırım liberalleşmesi yani küreselleşme ile çevre koruma arasında görevdeşliğe ulaşmak için önemli fırsatların olduğuna da dikkat çekilmektedir. Dünyanın gereksinimlerini daha iyi bir yaşam standardı hak eden insanların gereksinimleri ile dengeleyerek daha tutarlı bir küresel yaklaşım arayışı içinde olunduğu da Dünya Ticaret Örgütü tarafından dile getirilmektedir. Çevre sorunlarına başarılı bir tepki verilip verilmemesi küreselleşmenin geleceği için küreselleşmenin sorunsuz ilerleyebilmesi için önemli olmaktadır. Küreselleşme bağlamında ortaya çıkan çevresel sorunlar ele alındığında gösterilecek

başarısızlık küreselleşme aleyhinde bir oluşuma neden olabilecektir. Bu anlamda küresel kuruluşlarda çevre sorunlarına eğilimin gerektiği konusunda bir anlayışın hakim olduğu ileri sürülmektedir (Yıkılmaz 2004, ss.103-105).

4.2.5 Bilgi Teknolojileri Üzerine Etkileri

Küreselleşme ile bilginin önemi artmış olup bilginin etkin kullanılması bilgi teknolojisinin gelişmesini sağlamıştır. Piyasa ekonomisinin bilgi ekonomisine dönüştüğü bu süreçte şirketler mal üretimden çok bilgi, enformasyon üretimine önem vermektedir. Bilginin üretilmesi ve bunun internet, elektronik posta gibi genişleyen ağlarla yayılması zaman ve mekân farkını ortadan kaldırmaktadır. Kurumları, uluslararası örgütleri ya da bireyleri sanal bir evrende buluşturmakta, küresel bir bütünleşme yaratmaktadır. Bilgi teknolojileri günümüzde her alanda kullanılmaktadır. Savaş yöntemleri, politika, sağlık, yönetim gibi her şeyin yapısını tasarlamaktadır. Bilgisayarlar bilgi çağının en önemli araçlarıdır. Gelişen teknoloji ile ağırlıkları ve boyutları günden güne küçülürken işlem kapasiteleri artmaktadır (Özkan 2006,ss.9-10).

Ülkeler de yatırımlarında artık bilgi ve iletişim teknolojilerine öncelik vermektedir. Sistemin alt yapısının oturtulması için yapılan çalışmalar 19.yy da demiryollarının oluşturulmasındaki amaçla aynı gösterilmektedir. Bilgi devrimi diye de adlandırılan bu yeni dönem ulusların olduğu kadar toplumların ve bireylerin hayatında da büyük değişimler yaşatmıştır. Sanayi toplumu ile bilgi toplumunun arasındaki farklılıkların bazılarına bakıldığında değişim daha iyi anlaşılmaktadır. Örneğin sanayi toplumunda makinalara dayalı mal üretimi var iken bilgi toplumunda bilişim teknolojileri ile bilgi üretimi vardır. Sanayi toplumunun makinalara dayalı üretimde insan gücünden faydalanılırken bilgi toplumu insanların zihinsel gücünden faydalanılmaktadır. Sanayi toplumunun üretim mekanı fabrikalar iken bilgi toplumunun üretim mekanı veri bankaları ve internet ağlarıdır. Sanayi toplumu yeni piyasalar ve girdiler için kolonilere açılırken bilgi toplumu bilginin kullanımıyla devletin sınırlarını şeffaflaştırıp, küreselleşmeye yönelmiştir. Bu bağlamda küreselleşmenin bilgi teknolojilerini her gecen gün daha da ileriye götürdüğü görülmektedir (Özkan 2006,ss.9-10).

Küreselleşme, bilgi toplumu, bilgi çağı, yeni ekonomi gibi kavramlar genellikle bir arada kullanılmaktadır. Bir tanımlamaya göre yeni ekonomi dört ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlardan birincisi dijitalleşme yani bilgisayar kullanımının

yaygınlaşması, ikincisi araştırma ve geliştirme faaliyetleri üçüncüsü küreselleşme ve dördüncüsü insan kaynaklarında köklü bir değişim yaşanmasıdır. Bilgi teknolojisinin gelişimini, küreselleşme sürecinin doğrudan nedeni olmaktan ziyade onu hızlandıran veya kolaylaştıran bir faktörü olarak düşünmekte mümkündür. Örneğin küreselleşme sürecinin en belirgin bicinde yaşandığı alan finans olanıdır. Bilgi ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin bu süreci son derece hızlandırdığı bilinmektedir. Bir araştırmaya göre banka hesaplarında yapılan bir para transferi banka şubesinden yapılırsa işlem maliyeti 1,27 dolar olurken ATM makinası ile yapılırsa 27 centtir. Aynı işlem internet üzerinden yapıldığı takdirde bu maliyet sadece bir cent olmaktadır. Bir üretim faktörü olarak bilgi teknolojisindeki gelişmeler genellikle ekonomide verimliliği artırmaktadır. Örneğin firma içi envanter kontrollerinin bu sayede kolay ve optimum kılınması maliyetleri düşürmektedir. Bunun yanı sıra internet piyasaları şeffaflaştırarak piyasanın daha da genişlemesine sebep olmaktadır. Böylece en ucuz hammadde yada satıcısının bulunması kolaylaşmaktadır. Komisyoncularda ortadan kalmaktadır. İnternette satılan kitap, cd gibi malların perakendeci firmalardan yüzde on daha ucuz satıldığı bilinmektedir (Gürbüz 2007, ss.38-42).

Çokuluslu firmalar küreselleşmenin dinamiklerinden biridir. Microsoft, Sony, Coca-Cola gibi dünyaca ünlü firmalar bulunmakla beraber bu firmaların maddi sermayeden daha çok beşeri sermayeye dayanan bir yapılanması vardır. Bunlar bilginin ve bişgi teknolojisinin arz tarafıyla ilgili yönleridir. Bilgi teknolojisinin gelişini birde talep ve tüketici yönünden ele almak mümkündür. Bilgiyle ilgili gerekli malzemeler birer üretim aracı olmalarının yanı sıra aynı zamanda birer tüketim biçimi sayılabilir. Bilgisayarların, cep telefonlarının gelişimi bunun tipik örneğidir. Bilindiği üzere ekonomiler büyürken bu ısrarda tüketimin oransal bileşimi aynı kalmamaktadır. Her malın gelir esnekliği birbirinden farklı olduğu gibi her mamulün de piyasada belirli bir yaşam ömrü olduğu ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda ekonominin büyümesinin devam etmesi sürekli yeni tüketim kalıplarının keşfedilmesi sürecini gerektirmektedir. ABD'de son yıllardaki hızlı büyümenin araştırma ve geliştirme yatırımlarının teşvik edildiği bir döneme rastlaması bu düşünceyi desteklemektedir. Son yıllarda tüketimin yönünün bilgi ürünlerine kaydığı görülmektedir. Bilgiyle ilgili tüketim faaliyetlerinin tüketiciye sağladığı tatminin fiziksel bir tatminin ötesinde bir olgu olarak görülmesi ise bu tip ürünlerin üretiminde ve tasarımındaki gelişmelerin tüketim cephesinden kolay kolay bir engelle

karşılaşmayacağının bir göstergesidir. Bu manada bilgi toplumu kavramının anlamını da açıklığa kavuşmaktadır. Sanayi toplumu ile bu anlamda bir karşılaştırma yapılırsa; sanayi toplumunda temel değerler maddi ihtiyaçların tatminine dayanmakta, bilgi toplumunda ise amaçlara ulaşmanın verdiği tatmine dayanmaktadır. Bilgi toplumu denilen yapının gelişmesinde önemli bir olgu da bilginin kişiselleşmesidir. Örneğin internet ile bir bilgiye erişmek için artık kütüphanelere gitmeye gerek kalmadan kişisel olarak daha az maliyetle ulaşılabilmektedir (Gürbüz 2007, ss.38-42).

Bu bağlamda küreselleşme ile bilgi konusunda bağlantının kurulmasını sağlayan en önemli hususlardan biride bilginin kişiselleşmesi ve bununla ilgili malzemelerin ekonomilerin önemli bir sektörü haline gelmesidir. Yani Bilgi araçları ticaretinin gelişmesi bilginin kişiselleşmesiyle yakından ilgidir. Bilgi olgusu yapısı itibari ile uluslararasıdır. Bundan dolayı bu sektördeki firmalar hizmet sunarken önlerinde ulusal bir engelin bulunmamasını isteyeceklerdir. Her şeye rağmen küreselleşme sürecinin mutlaka tamamlanarak dünyanın tek bir ekonomiye dönüşeceğini söylemek erken sayılmaktadır. Bilgi çağı bir taraftan küreselleşmeyi teşvik ederken bir taraftansa ülkelerin küreselleşmeye girişlerini zorunlu olmaktan çıkarabilecek bazı unsurları barındırmaktadır. Örneğin bilgi teknolojisindeki üretim yöntemlerine esneklik kazandırdığı ve böylece firmaların küçülmesine imkan sağladığı öne sürülmektedir. Küçük ölçekli firmaların bilinen dezavantajları bilgi teknolojisine geçilmesi sayesinde giderek ortadan kalkmaktadır. Çünkü firmaların bu imkânlardan yararlanabilmesi için artık belirli bir büyüklüğe sahip olması gerekmemektedir. Böylece piyasaların daha geniş olmasını gerektiren faktörlerinden birisi olan büyük ölçekli firmalar ortadan kalmış olmaktadır (Gürbüz 2007, ss.38-42).

4.2.6 Güvenlik Yaklaşımına Etkisi

Küreselleşme yapısı itibariyle ulus devletin merkeziyetçi yapısıyla ters düşmektedir. Çok aktörlü oluşu ve küresel sermayenin sınırsız, serbestçe dolaşımını destekleyen yapısıyla devletin belirleyici tek merci oluşunun sorgulanmasına neden olmuştur (Demirel 2006,s.111).

Geçmiş dönemlerde dünya düzeni, sınırları belli devletlerden oluşan vestfalyen devletler sisteminden oluşmaktaydı. Vestfalyen devlet sistemi kendi sınırlarında en yüksek otoriteyi devletin temsil ettiği, egemenliği esas alan ve belli bir toprak parçası için

sınırları olan sistemi ifade etmektedir. Küreselleşme ile devleti ayrıcalıklı konumda olan sistem değişmeye başlamış olup güvenlik anlayışından da değişimler zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda ulus devlet bazında askeri güç odaklı tanımlanan güvenlik kavramı küreselleşme ve Soğuk Savaş sonrası dönemin de etkisiyle güvenlik sorunlarına bu şekilde yaklaşılamayacağı anlaşılmıştır. Yeni güvenlik yaklaşımları bireyin güvenliğini ön plana çıkartan ve daha geniş bir çerçevede ekonomik, sosyal, çevresel birçok boyutuyla beraber düşünmüştür. Özellikle Soğuk Savaş sonrası, küreselleşmenin etkisiyle oluşan yeni güvenlik yaklaşımlarına bakıldığında; insan güvenliği, toplumsal güvenlik, gezegenin güvenliği gibi kavramlar kullanılmıştır. Yeni güvenlik yaklaşımı tartışmalarının nedenini Kopenhag Okulunun teorisyenlerinden Bary Buzan Soğuk Savaş'ın dar kapsamlı askeri ve nükleer odaklı düşüncesinin küreselleşen dünya düzenine cevap vermemesi üzerine olduğunu belirtmiştir. Bu halin, 1980'ler de çevresel ve ekonomik gündemlerin ortaya çıkması ile 1990'lar da kimlik sorunları ve uluslararası suçların artmasıyla hareketlenmiş olduğunun düşüncesini ortaya koymuştur. Yeni güvenlik anlayışında değerler de değişim olmuştur. Bireysel değerler insan hakları ve ihtiyaçları boyutlarında incelenirken küresel düzeyde de serbest piyasanın yayılması, demokrasi, kirlilik, hastalık, suç, konvansiyonel olmayan silahlar gibi tüm yer küreyi ilgilendiren değeler üzerine oluşturulmuştur. Sonuç olarak çok boyutlu bir güvenlik anlayışı gerekli hale gelmiştir (Ağır 2011,ss.97-105).

Günümüzde yüksek teknolojili ve nükleer silahlara sahip ülkeler hızla artmış olması, terörist faaliyetlerin artık tüm dünyada etkili olması, kimlik sorunun temel bir çatışma sorunu olması, kötü yönetişimin bazı devletlerin çökmesine, iflas durumuna yol açması bununda küresel güvenliği tehdit etmesi, sınır ötesi organize suçlar, uyuşturucu ticareti, yasadışı göç, insan ticareti, kara para aklama gibi geleneksel olmayan tehditlerin artması güvenlik yaklaşımını da değişime zorlamıştır. Ulus devlet temelli güvenlik yaklaşımının artık geçerli olmayışının en büyük örnek 11 Eylül saldırıları verilebilir. Dünyanın en önemli güçlerinden olan ve teknolojik anlamda yüksek güvenlik sistemlerine sahip ABD kendi ülkesinde bir terörist saldırıyı engelleyememiştir. Bir başka nokta ise iletişim teknolojisinin yayılmasıyla özellikle internetin küresel terörizm kolayca yayılabilmektedir. Hatta ISID gibi bazı terör gruplarının bu yolla kendilerine eleman buldukları bilinmektedir. Bu yolla uluslararası alanda hızlı hareket ve kitle imha silahları edinme yollarında girilebilmektedirler. Küresel terörizme birçok kolaylık

sağlamaktadır Son yüzyılda ülkeler için güvenlik sorunu haline gelen bir başka konuda çevresel güvenliktir. 1990 yıllarda gündeme gelmeye başlayan çevresel etkiler meselesi yer kürede yaşanan küresel ısınma, hava kirliliği, nükleer kimyasal atıklar, kuralık, sel felaketleri, biyo-çeşitlilik türlerin yok olması, asit yağmurları, akarsuların denizlerin kirliliği sadece belli bir bölgeyi etkilemediğinden sorunların küresel ölçekte olması ülkeler üstü düzeyde bir organizasyon gerekliliğini kanıtlamıştır. İşin demografik yönü de çevreyi etkilemektedir. Dünya nüfusu gitgide artmaktadır bu artışın çoğunun gelişmekte olan ülkelerde olduğu düşünüldüğünde kaynakların kıtlaşmasını sağlayacaktır. Dünya nüfusunun 2050 yılında 9.4 milyara ulaşacağı tahmin edilmekte bölgesel düzeyde başlayan ama küresel etkisi olacak kirlilik, fakirlik, göç ve çevresel sorunların oluşacağı varsayılmaktadır (Bayar 2008,s.30).

4.3 KÜRESELLEŞME YAKLAŞIMLARI

Literatürde üç temel yaklaşımdan bahsedilmektedir. Bunlar Şüpheci yaklaşım, aşırı küreselleşmeci ve küreselleşme karşıtları yaklaşımları olup bu başlık altında postmodernite kavramı da incelenecektir.

4.3.1 Şüpheci Yaklaşım

Şüpheciler uluslararası ilişkiler teorisinde gerçekçi ekol altyapısından gelmektedir. Gerçekçi ekol uluslararası ilişkilerin anarşik bir yapıda olduğunu bu yapı içinde önemli tek aktörün ulus devlet olduğunu diğer her şeyin ulus devletin sürdürülmesinde kullanılan ikincil önemdeki aktörler olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda küreselleşmeyle ilgili konulara kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Küreselleşme kavramına realist çerçeveden bakan şüpheciler, ekonomik anlamada da içe kapanık korumacı bir yapı tercih etmektedirler. Ayrıca şüpheci görüşe göre, küresel ekonominin söylendiğinin aksine tüm dünyaya yayılmadığı ve Kuzey ABD, Avrupa ve Japonya temelinde gerçekleştiğini savunmaktadırlar (Kaya 2009,ss.7-8).

4.3.2 Aşırı Küreselleşmeci Yaklaşım

Aşırı küreselciler alt yapısını uluslararası ilişkiler teorilerinden biri olan liberalizmden ve 1980 sonrasında neo-liberalizmden almıştırlar. Serbest piyasa ekonomisinin, en küçük ölçekte bireyin faydasına büyük ölçekte ekonominin genel dengesini sağlayacağını ve özeleştirmelerin sonuna kadar desteklenip devletin düzenleyici gücünün kısıtlanmasını savunurlar. Bu bağlamda aşırı küreselleşmecilerin

küreselleşmeyi sonuna kadar desteklemektedir. Küreselleşmenin, dünyada daha da yaygınlaşması gerektiğini ulus devletlerin siyasi otoritesinin kayıplar yarattığını savunmaktadırlar. Bu doğrultuda küresel ölçekte bağlı olan piyasaların, ekonomik anlamda ulus devletlerin işlevlerini yerine getirdiklerini düşünülmektedir. Bu görüşe göre artık temel güç küresel sermayedir .Teknolojik gelişmelerden sonuna kadar yararlanıp ulus devlet sınırlarını zayıflatılması karı daha da çoğaltmaktadır. Bir başka ifade ile aşırı küreselleşmecilere göre piyasalar devletlerden daha güçlüdür (Bozkurt 2000,s.87).

4.3.3 Küreselleşme Karşıtları

Bu grup kuşkucular olarak da anılmaktadır. Bunların içinde; kapitalizm ile piyasa mekanizmalarına tepkili sol gruplar ve ulus devlet, ulusal sınırlara önem veren milliyetçi sağ gruplar bulunmaktadır. Küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Bölgeselleşmenin, küreselleşmenin alternatifi olduğunu ve dünyanın küreselleşmenin aksine bölünmeye gittiğini savunmaktadırlar. Küreselleşmenin bütünleşmenin aksine farklı kültürler ve gruplar arasında çatışmayı artıracağını savunurlar. Ayrıca kuşkucular küreselleşmenin ekonomik ve teknolojik gelişmeler sonucu çıktığına inanmayıp bunu bir ideolojik tutum olarak algılamaktadırlar (Bozkurt 2000,s.88).

Sonuç olarak; Küreselleşme tarihte her zaman görülen dinamik bir kavramdır. Küreselleşmenin etkilerinin ekonomiden, siyasete ve kültüre yaşamamızı birçok boyutuyla etkilediği açıktır. Sürecin hızla ilerlemekte olduğunu farkında olup yaşamında sürekli olduğu gereceğiyle yanında ya da karşında durmak değil gittikçe standartlarımızı evrensel olana yaklaştırmak bu gerçekle sürekli yüz yüze kalacağımızı bilerek yaşamamız gerekmektedir.

4.3.4 Postmodernite

Postmodarnite yaratıcılığın, hayal gücünün, evrensel olana karşıtlığın, ölçülmese karşı hoşgörülü olma kültürünü içeren bir kavram olarak tanımlanmıştır. Lawson (1997) post modernliğin, en çok medya üzerinden kültürel ve sosyal etkiler yarattığı yine aynı düzeyde güvenlik ve tehdit algılarını şekillendirdiğini belirtmektedir. Güvenlik açısından bakıldığında postmodarnitenin küreselleşen dünyada düzenin ve iktidarsızlığın güvenlik olgusu üzerinde hem tehdit hem de kaynak oluşturduğunu

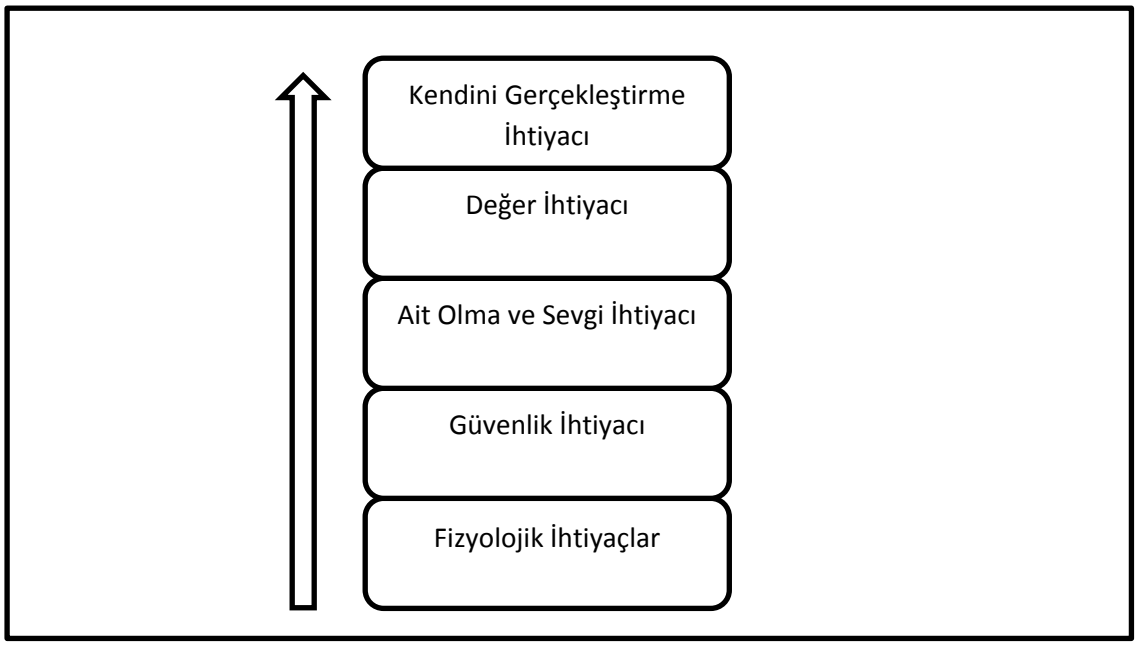
belirtmiştir. Örnek olarak doğal kaynakların tükenme tehlikesine karşın alternatif enerji kaynaklarının oluşturulmasıdır. Bu amaç doğrultusunda bir çok teknolojik çalışmalar yapılmaktadır. Teknolojinin gelişmesi ve geniş kitlelerce kullanılması Küreselleşmiş ve postmodern dünya; devlet dışı aktörlerin ve teröristlerin küresel etki yaratmasına olanak vermektedir. Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerde öne çıkan devlet dışı aktörlerin bazı araştırmacılarca dördüncü nesil savaşlar olarak da anılan süreçte öne çıktıkları görülmüştür. 21.yy da oluşacak olan savaşları "Melez Savaşlar" olarak değerlendirmektedir (Çağlar 2008, ss.370-380).

5. GÜVENLİK

5.1 GÜVENLİĞİN TANIMI

İnsanlar var olduğundan beri barınma, hayatını devam ettirme, korunma gibi ihtiyaçları oluşmuştur. Bu ihtiyaçlara ulusal devletle birlikte "güvenlik" adı verilmeye başlanılmıştır. Uluslararası ilişkiler açısından güvenlik kavramının çok yönlü olduğu görülmekte olup olayların şekline, uluslararası kurumlara ve devletlerin hedeflerine göre değişmektedir. Bu bağlamda amaçlar veya tehditler değiştikçe güvenlik algısının da değiştiği görülmektedir (Gökbaş 2009). Herhâlde bu değişimden dolayıdır ki Hans Gunter Braunch güvenliğin değişen şartların, durumların, konuların bulunduğu zamana göre uyarlandığından bahsetmektedir (Hans 2008,s.2). Bu bağlamda ABD'li Psikolog Moslow'un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi Teorisi'nde "Emniyet ve Güvenlik" ihtiyacı en önemli Fizyolojik ihtiyaçlardan sonra ikinci sırada yer almıştır. Moslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 5.4:Moslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Kaynak: MilliGazete.2013.Moslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi,22 Haziran 2013.

Güvenlik kavramı yeniden şekillenmek olup kapsamı ve boyutları değişmiştir. Küreselleşmenin etkisinde kalan birçok kavram gibi güvenlikte küreselleşmiştir. Ülke güvenliğinden küresel güvenlik boyutuna kaymıştır. Ekonomi ve küresel güvenlik birbirleriyle bağlantılı hale gelmiştir. Ayrıca güvenliğin kapsamı da genişlemiş savaş ve askeri boyutlara ek olarak ekonomi, enerji, çevre, toplumsal alanlarda güvenlik kavramına dâhil olmuştur (Sandıklı 2009).

5.2 GÜVENLİĞİN TARİHSEL ARKA PLANI

Antik Yunan tarihçisi olan Thucydides (MÖ 460-395) çalışmalarında silahlanma yarışı güç dengesi ve strateji, caydırıcılık, ittifak gibi kavramlar uygulamaları bulunmaktadır. Atina ile Sparta arasında 30 yıl süren Polenazya savaşlarına tanıklık etmiş olan Thucydides savaşın nedeninin Atina'nın güçlenmesiyle Spartalılarda yarattığı kuşku ve güvenlik kaygısının olduğu savını sunmuştur. Güç dengesindeki değişikliğin kuşkuyla tetiklenmesi savaş için yeterli bir ateşleyici olduğunu düşünmektedir. Adalet ve insanlık gibi kavramlar devletin çıkarları söz konusuysa gereksiz bulduğunu belirtmiştir (Sandıklı 2012).

İbn-İ Haldun (1332-1406), göçebe toplumların belirli bir devlet teşkilatı yapısında olmadıkları için güvenlik acısından her daim tetikte olduklarını aynı zamanda yerleşik toplumlar için bir güvenlik tehdidi oluşturduklarını belirtmiştir. Şehir kavramının da; göçebe toplumların artı ürün elde etmeleriyle daha lüks ve kendilerini daha güvenli, rahat hissettikleri ortamlarda yaşama istediğinden çıktığını savunmaktadır (Sandıklı 2012).

Niccoa Machiavelli (1469-1527), uluslararası sistemin kaotik ve devletlerin çıkar çatışmalarının sürdüğü bir ortam olduğunu savunmaktadır. Devletler bir birleri için tehdit unsuru olduğundan güvenliklerini sağlamak için birbirlerine baskın olmaktan geçmektedir. Devletin güvenliğinin iyi ve iktidara bağlı bir ordu, iyi yasalar ve iyi yönetimle olabileceğini düşünmektedir. Prensin dindar, insani gözükmesi gerektiği ancak gerektiğinde tersini de yapabileceğini savunmuştur (Sandıklı 2012).

Thomes Hobbes (1588-1679), uluslararası sistemi insan davranışlardan yararlanarak açıklamaya çalışmıştır. En bilindik sözü "insan insanın kurdudur." Savaşın doğal bir durum olduğunu ve üstün bir otoritenin olmadığı durumlarda her devletin savaş halinde

bulunduğu anarşik bir ortamın olacağından herkesin her şeye onu muhafaza ettiği sürece sahip olacağından bahsetmiştir (Sandıklı 2012).

Hugo Grotius (1583-1645), uluslararası sistemin anarşik olduğunu bunun sebebinin de devletler üstü bir otoritenin bulunmayışından olduğunu savunmuştur. Devletlerin güvenliğinin uluslararası sistemi düzenleyen güvenlik sistemleri ve başka devletlerden gelecek tehlikelere karşı kendini savunması ile ilintili olduğunu belirtmiş olup savunma ile güvenlik arasında bağ kurmuştur (Sandıklı 2012).

Edward Hallett Carr (1892-1982), uluslararası rekabet aktörü devlettir ve devletlerin çıkarlarının birbirleriyle uyuşmaması nedeniyle çatışmanın zorunlu bir hal olduğunu belirtmiştir. İdealizm ile belirtilen evrensel barışın bu nedenle oluşamayacağını evrensel barışın isteyenlerin sisteme egemen olanların kendi görüşlerini yayma girişimi olduğunu savunmuştur (Sandıklı 2012).

5.3 ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ VE GÜVENLİK

Birinci Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan ve ideal olan ya da iyi niyetli bir temenni şeklinde de düşünülen idealizm kavramı uluslararası ilişkiler de ilk yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Ancak bu yaklaşımla kurulan Milletler Cemiyeti gibi kurumlar, II. Dünya savaşını engelleyemeyince bu yaklaşımın ihtiyaçları karşılayamadığı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Güvenlik kavramı üzerine bilimsel çalışmaların, II. Dünya savaşı sonrasında yoğunlaştığı görülmektedir. Güvenlik kavramı üzerine yaklaşımların kabaca iki ana hat üzerinde olduğu düşünülebilir. Birincisi, güvenliğin askeri odaklı olarak belirlenmesi ikincisi ise askeri konulara ek olarak diğer konularında (ekonomik, çevresel vb.) güvenlik gündemine alındığı çalışmalardır. Tabi bu ikinci grup çalışmaların oluşmasında askeri ve silahlanmanın devletlerce yarış haline gelmesi sonucunda ekonomik açıdan devletlere aşırı bir yük oluşturmasının da etkisi büyük olmuştur. Devletlerin hedefleri, gelişmişlikleri ve bireyler düzeyindeki duyarlılık çoğaldıkça güvenlikle ilgili endişeler artmaktadır. Kaybedecek bir şey olmayan birinin endişesi de çok fazla olmayacaktır. Klasik Güvenlik kavramının mihenk taşı devlet ve ona gelecek saldırılara karşı askeri güce sahip olmaktır. Bu dönemde askeri konular ‘Yüksek Politika’ kategorisinde değerlendirilmiştir. Askeri konular ön planda olduğundan diğer konular çokça öndeme gelmemiştir. Çevresel sorunlar, göçler, salgın hastalıklar vb. konular ise “Alçak Politika” konuları olarak değerlendirilmektedir.

Devletler genellikle caydırıcılık yöntemiyle tehditleri bertaraf etme yoluna gitmişlerdir. 1990 sonrasında değişen koşullarda klasik güvenlik kavramı ihtiyaçlara cevap verememeye başlamıştır. Artık birey güvenliği, toplumların güvenliği ve küresel güvenlik gibi tartışmalar başlamıştır. İnsan merkezli güvenlik ön plana çıkmıştır. Örneğin bölgesel ölçekte çevresel bir kirlilik nasıl ki küresel ölçekte deki dengeleri de etkiliyorsa aynı şekilde küçük ölçekteki işsizlik, göç gibi etkenler tüm küresel sistemi etkilediği gibi çok boyutlu analizler yapılmaya başlanmıştır (Çetinkaya 2013,ss.241-247).

Toplumsal güvenlik kavramı ise devletin güvenliğinde toplumsal kimliğinde önemli olduğunu da vurgulamaktadır. Buzan'ın ve Ole Weaver'ın öncülük ettiği Kopenhag Okulu'na göre toplumsal kimlikler önceleri dini inanışlara göre sınıflandırılırken günümüzde etnik gruplara göre sınıflandırılmaktadır. Aşağıdaki tabloda güvenlik anlayışının tarihsel değişimi gösterilmiştir.

Tablo 5.1: Güvenlik Anlayışının Tarihsel Değişimi

Vestfalya Antlaşması (1648)	Ulus Devletlerin Ortaya Çıkışı. Sınır ve Otorite ilişkileri.
Soğuk Savaş Dönemi (1940'lar ABD ve SSCB iki kutuplu dünya düzeni)	Güvenlik Meselesi Devlet Odaklı ve devletten Başka aktör yok. Mutlak Güç gücünü en yüksek noktaya çıkarmak Güç=Askeri Güç
1950-1970'ler	Caydırıcılık Teorisi; Nükleer Gücün ortaya çıkışı ile bu gücün sadece savaşan ülkelerin değil doğal hayatın ve insanlığın zarar görmesi durumu ortaya çıktığından kullanılmasının tehlikeli ancak bulundurulmasının diğer ülkelere caydırıcı olacağı düşüncesi.

1970-1990'lar	Uluslararası ilişkilerde rahatlama dönemi yeni güvenlik yöntemi arayışları
1991'den günümüze	Güvenlik konusunda tek aktör artık devlet değil. Birey, çevresel sorunlar, göç vb. konularda güvenliğin konuları olmuştur. Bölgesel Güvenlik kavramı ortaya çıkmıştır. Kopenhag Ekolü güvenlğin 5 boyutta incelenmesi; askeri güvenlik, çevresel güvenlik, ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik ve siyasi güvenlik

Kaynak: Arı,T.,2013.Uluslararası İlişkiler Teorileri, Bursa: MKM Yayıncılık.

5.3.1 Realizm Yaklaşımı

Realizmdeki güvenlik yaklaşımın köklerinin M.Ö.400 de olan Pleponez Savaşının oluşumunu inceleyen Thucydides den başladığı bilinmektedir. Klasik gerçekçiliğin temel eserlerinden biri sayılan Ploponez Savaşı eserinde; Thucydides, Pleponez Savaşının olmasının Sparta'nın kendini güçlenen Atina karşısında güvenliksiz hissetmesi olarak tespit etmiştir. Yine Machiavelli Prens adındaki kitabında en makbul yöneticinin devletin devamlılığını sağlayan ve düşünen olduğunu vurgulamıştır. Realizmin diğer bir düşünürü Thomes Hobbes yine güvensizlik vurgusunu yaparak insanların bu anarşik sistemde, kendi güvenliklerini sağlamak için savaşıp güçlü olmaya çabaladıklarından bahseder (Baylis 2008,s.74).

İkinci Dünya Savaşı'na doğru ilerleyen süreç dünyanın büyük bir güç mücadelesine sahne olacağını ortaya koyarken uluslararası ilişkilerde olan gelişmeler idealizmin temel prensiplerin zıt bir durum oluşturmuştur. İdealizme göre devletler kendi çıkarlarını dünya çıkarlarının arkasına koyabilirlerdi. Gerçekçiler tarafından ütopik bulunan bu görüş herkesin çıkarlarının günün birinde mutlaka birinin çıkarlarıyla çatışacağı tecrübe edilirken yine de iki savaş arasındaki dönemde uygulanmaya çalışılmıştır. Carr,

Morgenthau, Schuman, Kennan gibi uluslararası ilişkilerde güç mücadelesinin hiç bitmeyeceğini savunan gerçekçiler; Thucydides, Machiavelli ve Hobbes gibi isimlerin klasik eserlerinden yararlanarak bir uluslararası ilişkiler açıklaması getirmişlerdir. Gerçekçiler uluslararası toplumda her daim öncü güçlerin olduğunu v bu güçlerin kendi çıkarlarını tüm toplumların çıkarları gibi sunmaya çalıştıklarını böylelikle herkesin çıkarına olabilecek bir yapının olamayacağını savunmuşturlar.1948 yılında Morgenthu'nun siyasi gerçekçilik için altı temel ilke çizmesiyle gerçekçiliğin temel düşünceleri oraya konmuştur. Birincisi siyasetin kökleri insan doğasında olan nesnel yasalar ile yönetilmektedir. İkincisi, uluslararası politikada gerçekçiliğin ilerlemesine yardım edin güç kavramıdır. Üçüncüsü ulusal çıkarları elde etmek politikaların temelidir. Dördüncü ilke ise gerçekçiliğin uluslararası elemlerde ahlaki ilkelerin bir kalıp halinde devletlerin davranışlarına uygulanamayacağıdır. Beşincisi bir devletin yaptığı eylemin ahlaki olup olmadığı uluslararası bir değerlendirme ili belirlenemez çünkü her devlet kendi ahlaki ölçülerine göre doğru bulmaktadır. Son olarak da gerçekçiler uluslararası ilişkileri kendi başına bağımsız bir alan olduğunu ve her alanın kendi yapısına ait bir düşüncesi olduğu gerçekçilerinde olayları güç ve çıkar bağlamında incelediğini ileri sürmektedir. Bu ilkeler bağlamında İkinci Dünya Savaşı'nı yeni tecrübe etmiş bulunan dünya en etkin teori olarak gerçekçiliği görmüştür. Çünkü mücadele ve savaş durumunu en iyi açıklayan teorilerden biri olmuştur. Gelenekçiler genel olarak insanların yaşamlarının güvensiz ve çatışma durumu üzerine kurulu olduğunu ve bununla ilgilenilmesi gerektiğini ileri sürerken devlet ekseninde de bu güvenlik sorunuyla nasıl başa çıkılacağını bilen bir siyasi otorite olması gerektiğini savunmaktadır. Gerçekçiliğe göre insan doğası devamlı bir güç arayışındadır. Tüm insanları kontrol etme isteği de tüm insanlarda bulunan bir istektir. Devletlerinde oluşturanlar insanlar olduğu için insan doğasının yansımaları devlet davranışlarında da görülmektedir. İnsan doğasının hem iyi hem kötü özellikler bulunmaktadır. İdealizmle realizm arasındaki en büyük ayrımda buradan gelmektedir. İdealizm insan doğasının büyük ölçüde iyi ve gelişmeye açık olduğunu savunurken gerçekçilik insan doğasının karanlık, bencil ve açgözlü olduğunu savunmaktadır. Güç arzusunun tüm insanlarda var olduğu ve ancak ölümle sona erecek bir eğilim olduğu belirtilmektedir. Gerçekçilikte güç mücadelesi içinde bulunan ve bunu güvenliklerini sağlamanın tek yolu olarak gören devletler bekalarını sağlamak için mantık dışı yollara başvurmamalıdır. Çünkü devletin

girişeceği bir macera, atacağı yanlış adım yada güç arayışında yapacağı herhangi bir yanlış hesaplama devletin bakasını tehlikeye düşürebilmektedir. Bu doğrultuda devletler ancak elde edecekleri kaybedeceklerinden fazla olduğunda başka bir ifade ile maliyeti karşılayabildikleri zaman bir savaşı göze almaktadırlar. Gerçekçilik devletlerin uluslararası arenada yapacağı bir hareketi ancak kabul edilebilir bir pahaya mal olduğu zaman başvurmasını önermektedir. Gerçekçiliğe göre secim yapma sansı varsa ve devlet mevcut durumuyla yetinebiliyorsa savaş mantıklı değildir. Ancak düşmanı yenmekten başka seçenek yoksa devlet hakkını ve varlığını tehlikeye atma pahasına mücadele etmelidir. Dünya tarihine bakıldığında burum sık sık yaşandığı görülmüştür. Anarşi uluslararası sistemde insan doğasının kötü yönünü sergilemekte bu anlamda gerçekçiliğin bahsettiği insanların doğuştan getirdiği en karanlık yönlerin açığa çıkmasına neden olmaktadır. Devlet yapısının olmadığı düşünüldüğünde insanların güvenecekleri korkacakları ve hesap vermek zorunda kalacakları bir otoritenin olmaması bireylerin en kötü davranışları sergileyeceği görüşünden hareketle uluslararası sistemdeki anarşik yapıda devletler diğerlerine zararlı eylemlere girişebilmektedirler. Bu bağlamda devlet adamları anarşik sistemin bir gereği olarak uluslararası sistemde tehlikelerin ve saldırıların bitmeyeceğini kabul etmeli ve görülebilecek zararı en aza indirmek için politikalar geliştirmelidirler. Anarşik düzen içinde güvenliğini sağlamak isteyen devletler başkalarına ya da herhangi bir merkeze güvenmemektedir. Halkın güvenliğini garanti altına almak için bekasını sağlamak zorunda olan devlet kendini savunmak için siyasi, ekonomik ve askeri gücünü en üst seviyeye ulaştırmak zorundadır. Ancak devletlerin kendini korumak için yaptığı bu durum diğer devletlerce bir tehdit olarak algılanabilmektedir. Bu anlamda tehdit algısı hisseden devletler de güçlerini arttırma yoluna gideceklerdir ve böylece uluslararası sistemde bir güç yarışı ve güvenlik ikilemi meydana gelecektir. Gerçekçilere tarafından, mantıklı varlıklar olan devletlerin güvenlik kaygısına çok boğulmadan akılcı politikalarla gücünü artırma yoluna gitmesi tercih edilen bir yöntemdir. Uluslararası sistemde herhangi bir unsurdan gelen tehdide karşı devletlerin kendi güçlerine güvenmelerinin yanı sıra alabilecekleri başka bir önlemde ittifak oluşturmaktadır. İttifak, müttefik ve güç dengesi gerçekçilik için oldukça önemli kavramlar olmaktadır. Uluslararası bir toplumda bir devletin askeri ve ekonomik olarak hâkim bir konuma gelmesi diğer devletler tarafından bir tehdit olarak görülmekte ve bu devletlerin birbirine yaklaştırmaktadır. Bu güç karşısında

kendilerini tek başına savunamayacaklarını düşünen devletler birlikte bu gücü dengelemeye çalışırlar. Bu anlamda oluşan ittifak karşısında da güçlü devlet yalnız kalmakta ya da kendi ittifakını oluşturma yoluna gider ve böylelikle bir güç dengesi oluşmuş olmaktadır (Şahin ve Şen 2014, ss.32-46).

Bu bağlamda Realizmin temellerini atan bu düşünürler güvenliği güç sahibi olmakla sonuçlandırılacağını açıklamaktadır. Ancak zamanla tüm realistlerin güvenliğe bakışı aynı olmamıştır. Klasik ve neorealizmden başka savunmaya dayalı ve hücuma dayalı realizm gibi akımlarda ortaya çıkmıştır. Tüm bu realist akımların değişmeyen üç tane temel düşüncesi olmuştur. Bunlar; devletlerarası sistemin anarşik olduğu, devletin merkezde yer alması ve güvenlik ile güce önem verilmesidir (Arı 2013,ss.137-147).

5.3.1.1.Realist ve neorealist yaklaşımlarda güvenlik

Klasik realizm de insanın yapısı gereği egoist, bencil olduğu ve değişime açık olmadığı varsayımından devletlerinde insanlardan farklı olamayacağı yaklaşımı vardır. Realist yaklaşımda en önemli unsur devlet ve onun devamlılığıdır. Bu bağlamda güvenlik açısından baktığımızda da doğal olarak devletin güvenliğinden ona gelebilecek tehditlerden bahsedilmektedir. Dolayısıyla anarşik bir düzende bulunan devletler kendi güvenliğini sağlamak amacıyla askeri gücü ve silahlanmayı ön plana çıkartarak rekabet ve çatışma ortamında gözdağı vererek tehditleri bertaraf ettikleri kavramı üzerinde açıklanmaktadır. Bu dönemde askeri konular "Yüksek Politika" denmekte ön planda olduğundan diğer çevresel sorunlar, göçler, salgın hastalıklar vb. konular ise "Alçak Politika" konuları olarak değerlendirilmektedir (Mercan 2014).

Realizm de güvenlikle ilgili tartışılan bir diğer kavramda "güvenlik ikilemi" olarak bahsedilmektedir. Güvenlik ikilemi bir devletin başka bir devletten tehdit algılaması yada tedbir amacıyla askeri gücünü artırması ve silah alımı yapması sonucunda diğer devletlerin bu durumdan rahatsız olması olayları olarak açıklamaktadır. Bunun bir kısırdöngüye dönüştüğü vurgulanmaktadır. Klasik realizm de güç çok önemli olup esas gündem konusudur. Hatta bu gücü başkasına kaptırmama ve güvensizliğe düşmeme sonucunda devletler ortaklık kurumasının uzun vadede sıkıntı yaşanacağını varsayılmaktadır. Çünkü bir işbirliği yapılması halinde diğer devlet güçlenecek bununda tehdit oluşturacaktır.

Ancak bu yaklaşım ikinci dünya savaşı sonrasında bir takım düşünürleri yeni arayışlara itmiştir. Kenneth Waltz'ın "Güçler Dengesi Teorisi" ile anarşik bir düzende yaşamlarını idame ettiren devletler güçlü olan devlette karşı birleşmezlerse güvenliklerini sağlayamayacaklarını açıklamasıyla neorealizme öncülük ettiği söylenebilmektedir. Çünkü dengelenmemiş güç devletlerin güvenliği açısından çok tehlikeli olmakta ancak bu kurulacak ittifak en güçlü devlete karşı yapılmalıdır. Ayrıca Waltz uluslararası ilişkileri devlet ve sistem olarak incelemek gerektiği insan doğasına kadar inilmemesi gerektiğini savunmakta olup sistemin ayrılan üç katmanı olduğu bunlarında sistemin düzenleyici ilkesi, birimlerin özelliği ve kapasitelerin dağılımı olduğudur. Bunlardan ilk ikisi tüm devletlerce aynı olurken üçüncüsü farklılık göstermekte olup bununda güvenlik açısından tehlike yarattığı belirtilmektedir (Arı 2013,ss.160.-166).

Neorealizmin de güvenlikle ilgili olarak kendine yardım ilkesi ve güvenlik ikilemi iki temel noktası olduğu görülmektedir. Neorealizm kendine yardım ilkesini devletlerin beraber hareket etmesinin olamayacağı ve gerekli olan tüm güvenlik ihtiyacının devletin kendi kaynaklarından yararlanarak sağlanması gerektiği askeri gücünde en önemli kaynak olduğunu savunmaktadır. Güvenlik ikilemi ilkesinde ise uluslararası sistemin anarşik bir sistem olduğu ve bu güvensiz ortam sürekli olarak devletlerin şüphe içinde diğer devletlere karşı güvenliklerini sağlayarak gerekirse savaşarak hayatlarının devamlılığını sağlaması gerektiği belirtilmektedir (Arı 2013,ss.160.-166).

5.3.1.2. Defansif (savunmacı) realizm

Defansif realizmde ılımlı politikalar ve güçlü devlerin askeri, silahlanma vb. alanlarda saldırmacı değil de savunma amaçlı gelişmeler yapması gerektiği bunların güvenliği sağlamakta önemli bir yol olduğu belirtilmektedir. Savunma-saldırı dengesi, coğrafi yakınlık, ham maddeye erişim gibi etkenler devletlerin güvenlik ikilemi artırmaktadır. Örneğin konum olarak devletlerin kendilerine yakın devletlerden güvenlik tehdidi duyma oranının daha çok olduğu savunulmaktadır. Bu bağlamda savunmaya dayalı realizm devletlerin güvenliklerini sağlamak amaçlı güç toplama mücadelesinin bir sınırının olması gerektiğini bir devletin gücüyle diğer devletleri kendi etkisinde bırakması hem gerçekçi olmadığı hem de daha büyük bir güvenlik tehdidine yol açacağı ile açıklanmaktadır (Arı 2013,s.167).

Stephan Walt tehdit dengesi teorisinde; devlet dört şekilde tehdit ağılar birincisi bütünleştirilmiş güç ikincisi coğrafi yakınlık, saldırı nitelikli güç ve saldırgan niyetler. Waltsa göre devlerden bunlardan biri ile karşılaşırlarsa ya boyun eğme ya da dengeleme davranışlarından birini sergileyeceğini belirtmektedir. Boyun eğme genellikle kendinden daha güçlü devletler karşısında olup kendisine hiçbir devletten yardım gelmeyeceğini inandığı durumlarda oluşmaktadır. Dengeleme ise diğer devletlerle ittifak yapma şeklinde kendini göstermektedir. Bu bağlamda savunmaya dayalı realistlerde devletlerin temel amacının güvenliklerini sağlamak olduğunu savunmakla beraber agresif ve saldırgan bir güvenlik politikası izlemesinin bir faydası olmadığı düzenin devamlılığını destekleyen bir çok ülke olacağından, düzen bozan bir devlete karşı devletlerin bu konuda birbirlerine destek vermelerinin kaçınılmaz olduğu açıklanmaktadır (Arı 2013,s.167).

5.3.1.3.Ofansif realizm

Ofansif Realizm sistemdeki güçlü devletler kavramı üzerine kurulmuş olup Mearshemier uluslararası sistemde güçlü devletlerin sözünün geçtiğini onların kararlarının tüm ülkelere yayıldığını belirtmektedir. Bunu da Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB'nin rekabeti sonucunda yaşananlarım tüm dünya ülkelerinde etki görmesi ile örneklemektedir. Ofansif realizmde büyük bir güç olması için bir devletin askeri ve silah olarak dünyanın en güçlü devletiyle çatışabilecek düzeyde olması olarak tanımlanmaktadır. Ofansif realizm de devletlerarası işbirliği sadece ortak bir tehditle karşı karşıya kama durumunda olabilecek bir şey olarak savunulmaktadır (Arı 2013,s.169).

5.3.2 Liberal Yaklaşımların Güvenlik Anlayışı

Çok eski köklere sahip olmasına rağmen liberalizmin aktüel etkisi günümüz uluslararası siyasetinin iki büyük eğilimi olan soğuk savaşın ardından demokrasinin yayılması ve dünya ekonomisinin küreselleşmesi gibi oluşumların arkasındaki güç olarak tanımlanmaktadır. Liberal düşüncenin uluslararası ilişkiler çalışmalarını etkileyen birçok farklı biçimi vardır. Soğuk Savaşın ardından SSCB'nin dağılması uluslararası ilişkilerde değişime mesafeli yaklaşan realizm gibi yaklaşımlar yerini liberal uluslararası ilişkiler teorilerinin çalışmalarına bırakmaya başlamıştır. Liberal teknolojiyi yeniden gündeme getiren Fukuyama Sovyetlerin çöküşü ile liberal demokrasinin

rakibinin kalmadığının göstergesi olduğunu savunmuştur. Buna göre liberal demokrasi insanlığın düşünsel evriminin son noktası ve siyasi yönetim biçimlerinin gelişmiş hali olarak sunulmaktadır. Bu iddia Afrika, Doğu Asya, Doğu Avrupa ve Latin Amerika'da yaşanan demokrasiye geçiş tecrübelerince de desteklenmiştir. Liberallerin Soğuk Savaş sonrası iyimserliği, terörizmin ortaya çıkışı, Tayland gibi ülkelerde demokrasiden dönüşler yaşanması ve Afganistan ve Irak'ta zorla demokrasi getirilmeye karşı gösterilen direniş Fukuyama'nın tarihin sonu ilan edişinin biraz erken olduğunu göstermiştir (Burchıll 2012, ss.82-84).

Liberaller insanlık tarihinde ilerlemenin, küresel çatışmanın sona ermesi ve iç siyasi alanda meşrutiyeti sağlayan ilkelerin uluslararası alana taşınması ile ölçülebileceğine inanmaktadır. Bu uluslararası ilişkilere yönelik devletlerin davranışlarının iç düzenlemeleri üzerinden açıklanabileceğine inanan içeren dışarıya doğru bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Yine bu realizmin uluslararası sistemin anarşik doğasının devletlerin bir güç ve güvenlik mücadelesine sıkışıp kaldığı anlamına geldiği iddiasını reddeden Doyle'un sadece liberal demokrasiler birbiri ile olan ilişkilerinde güç kullanmaktan imtina ederler görüşüne götürmektedir (Burchıll 2012, ss.82-84).

Liberalizm Avrupa aydınlanmasında en etkili ve kalıcı felsefi gelenek olarak görülmektedir. Klasik liberalizm, realizmden farklı olarak insan doğasının iyi olduğu bu yüzden işbirliğine yatkın olduğu bu doğrultuda uluslar arası ilişkilerde barış ve işbirliğinin hakim olacağı savını ortaya koymaktadır. Liberalizm bireysel özgürlüklerin ön plana çıkarılmasını devletin etkisinin sınırlandırılması gerektiğini savunmaktadır. Liberalizm fikirsel temellerinin 17.yy atıldığı bir siyasal sistemdir. Liberalizmin genel olarak üç temel ilkesinden bahsedilmektedir. Bunlar sınırlı devlet, serbest girişim ve geniş özgürlükler içeren sözleşmelerdir. Liberal devlet anlayışı da bireycilik üzerine kuruludur. Güvenlik penceresinden bakıldığında liberal yaklaşımda bireyin güvenliği ön plandadır. Savaş durumunun çok nadir oluşabileceği bunun ya bir devletin saldırması ile ya da iç dinamiklerde oluşacak ayaklanma şeklinde olabileceği bu durumda da yine bireyin can güvenliğini korumak için savaşa girilebileceği düşüncesini savunmaktadır. Liberal düşüncenin 17.yy da başladığı John Locke (Toplumsal Sözleşme Yaklaşımı),Montesguieu (Güçler Ayrılığı),John S.Mill,Kant (Sonsuz Barışa Yönelik Koşullar), Adam Smith (laissez faire) gibi düşünürlerce geliştirildiği bilinmektedir. Bu

düşünürlerin ortak paydası devletin etkinliğini azaltılarak bireylerin özgürlüklerinin çoğaltılmasını savını ortaya atmaları olmuştur. Zamanla bu oluşum özgürlüğün güvenliksiz düşünülemeyeceğini bu nedenle iki kavramı birbirine bütün halde düşünmeye başlamıştır. Bu bağlamda liberalizm için güvenlik penceresinden bakan üç ana yaklaşım olduğu görülmektedir. Birincisi Karşılıklı bağımlılık yaklaşımı, ikincisi liberal kurumsalcılık ve demokratik barış yaklaşımıdır (Çetin 2001,ss.220-221).

5.3.2.1 Karşılıklı bağımlılık yaklaşımı ve güvenlik

1977 yıllarında Robert Keohane ve Joseph S.'ne tarafından Güç ve Karşılıklı bağımlılık çalışmasının yayınlanmasıyla tartışılmaya başlayan kavramın kökeninde 18 yy. da liberallerin dile getirdiği serbest ticaret anlayışının yattığı söylenebilmektedir. Zira bu serbest ticaretle ülkelerin ya da toplulukların birbirlerini tanıma fırsatı bulacağı savaş yoluyla kazanacakları paradan daha çok para kazanacakları dolayısıyla bu yolla barışın hakim olacağı savunulmuştur. Bu serbest ticaret anlayışı geliştikçe birçok kişi bu işin içinde olduğundan artık kimse işbirliği yaptığı kişiyle savaşmak istememektedir. Bu durumda başta isimleri zikredilen liberallerce karşılıklı bağımlılık olarak tanımlanmıştır. Artık askeri gücün öneminin azaldığı, gündemin ekonomi, çevre gibi başka konularla paylaşıldığı savunulmaktadır (Arı 2013,ss.322-325).

Karşılıklı bağımlılık yaklaşımının temel prensipleri genel olarak üç noktada birleşmektedir. Bunlar uluslararası iletişim kanallarının çokluğu, uluslararası konuların önceliklerine ilişkin bir sıralamanın olmaması ve askeri gücün öneminin azalmasıdır (Akçadağ 2013).

5.3.2.2 Kurumsal liberalizm ve güvenlik

Kurumsal liberalizm düşünürlerine göre devletlerarası kurumsallaşma devletlerin birbirlerine olan güvenini artırır ve güvenlik tehditti olarak görme eğilimi azaltır. Kurumsallaşma ile birbirini tanıma, birbiri hakkında daha fazla bilgi sahibi olma ve bir sorun olması halinde kurumsal bir çerçevede tartışılma imkânı sunduğu gibi avantajlarından bahsedilmektedir. Örnek olarak NATO'nun bir güvenlik kurumu olarak çalışması bu yaklaşıma örnek verilebilir. Bu uluslararası kurumlar sayesinde devletlerin birbirine savaş açmasının daha zorlaştığı, güvensizlik ortamının daha yumuşadığı savunulmaktadır (Ekmekçi 2013,s.212).

5.3.2.3 Demokratik barış teorisi

1983 yılında Mıcheal Doyle tarafından ortaya atılan bir kavram olarak gündeme gelen demokratik barış teorisi genel hatlarıyla liberal devletlerin savaş yapmayacağı savını savunmaktadır. Savaşların ya liberal olmayan devletlerarasında ya da liberal ile liberal olmayan bir devlet arasında yaşanabileceğini dile getirmektedir. Bir başka acıdan da bireylerin özgürlüklerini gözeten liberal demokratik devletler oluşturulması gerekliliğini ön plana çıkartmaktadır (Arı 2013,ss.315-322).

Demokratik barış teorisinin savunduğu düşüncelerin Kant'ın sonsuz barışı sağlamak için önerdiği unsurlarla benzeştiği de görülmektedir. Kant Cumhuriyetçi yasalara sahip devletlerden bahsederken bunların içini bireysel özgürlükler, temsili demokrasi ve güçler ayrılığı ile doldurmaktadır.1918 yılında on dört nokta yapıtıyla gündeme gelen Woodrow Wilson da silahlandırmanın ülkeler arasında sınırlandırılması, serbest ulaşım ve ticaretin sağlanması gerekliliği savunmaktadır. Bu yaklaşımlarda ortak nokta liberalleşmenin desteklenip yayılmasıyla barış ve güvenliğin oluşacağı olmuştur (Arı 2013,ss.315-322).

Cornelia Navari demokratik barış teorisinde günümüzde iki ana düşünce penceresinde geliştiğini belirtmektedir. Birincisi; liberal kurumların varlığının barışın sağlanmasında çok önemli olduğu bu nedenle kamuoyunda da bu algının yaygınlaşıp meşrulaşması gerektiğidir. Liberal devletlerin güçlenmesinin ve bu kurumları seçimle başkanlık etmelerinin sadece Liberal devletler için değil liberal olmayan devletler içinde barışın sağlanmasında bir basamak olduğu savunulmaktadır. İkinci görüş ise Liberal devletlerin kurumlar sayesinde savaşmadan müzakere etmeye sorunlarını bu şekilde çözmeye yatkın olduklarını savunmakta liberal olmayan devletlere karşı güvensizlik oluştuğunu belirtmektedir (Arı 2013,ss.315-322).

Bu bağlamda; demokratik barış teorisinin savunduğu en önemli şeyin demokratik liberal devletlerin bir başka demokratik liberal bir devletle savaşmayacağı sorunlarını uzlaşarak halledeceği savı olup günümüze bakıldığında ABD'nin Irak ve Afganistan da yaptığı savaşlar düşünüldüğünde demokratik liberal devletlerin kendilerine saldırılmadığı halde demokratik olmayan devletlerle savaştığı da görülmektedir.

5.3.3 Globalizm Yaklaşımı ve Güvenlik

Globalist yaklaşım uluslararası sistemi ekonomik temelli algılamaktadır. Merkez ile çevre denilen iki alan vardır. Sistemin merkezinde bulunan devletler zengin çevresinde bulunan devletler fakirdir. Bu iki alan arasında kurulan sistem merkezi daha zengin hala getirecek çevredekileri daha fakir hale getirecek iş gücü dağılımından oluşmaktadır. Bu bağlamda uluslararası sistem sömürgeye olanak sağlamaktadır. Kaynakların çevreden merkeze aktarılması ile daha zenginleşen merkez temel amacı fakirleşmiş ve sömürülmüş toprakların kurtarılmasıdır. Sömürünün hareketleri iş gücünün dağılımı olduğundan reforme edilemez olarak görülmektedir. Bu bağlamda dünya adaleti için sistem tamamen parçalanmalı ve yenilenmelidir. Globalizm özünde devrimci değişim teorisidir. Globalistler sadece savaş yada barış konularıyla değil çok uluslu şirketler, uluslararası sendikalar gibi daha geniş grupları ele almayı tercih ederler (Aydın 2009,s.85).

5.3.4 Kopenhag Okulu ve Güvenlik Anlayışı

Sovyetlerin parçalanması, Berlin duvarının yıkılması etnik ve ülke içi karışıklıklar gibi sosyo-politik olaylarla beraber güvenliğin temel birimleri ve değerlerini çeşitlendiren çoğulcu ve yapısalcı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde ortaya çıkan akımlardan biriside Kopenhag Okulu Ekolüdür. Kopenhag ekolü öncelikle dar veya geniş güvenlik kapsamı konusundaki tartışmalarla ilgili memnuniyetsizliğini ortaya koymuştur. İlerleyen dönemlerde ise güvenlik ortamını önceden belirlenmiş olarak değerlendirdiklerinden ötürü neorealistlerin ve genişlemeden yana olanların güvenlik konusundaki tutumların çözüm bulamayan tarzda açıklamıştır (Açıkmeşe 2011,ss.44-67).

Genel olarak bu ekol güvenliğe yönelik sistematik bir çalışma yapmayı uygun bulmuş ve güvenliği daha kapsamlı olarak büyütmeye çalışmıştır. Ekol, Kopenhag'ın çatışma ve Barış Araştırma Enstitüsü'nde ortaya çıkmış olup; Barry Buzan, Ole waever, Jaap De Vilda gibi akademisyenlerin makalelerinden oluşmaktadır. Barry Buzan 1983 yılında yayınlanmış olduğu " Halklar, Devletler ve Korku" isimli kitabında klasik askeri odaklı olan güvenlik anlayışına eleştirilerde bulunulmuştur. 1990'larda ise Ole Waever ve Jaap De Wilde Sovyetlerin yıkılmasıyla beraber Soğuk Savaş yılları sonrasında güvenliğin

temel birimlerini alt dallara ayırıp bütünleştirici yaklaşımlar üretmişlerdir (Açıkmeşe 2011,ss.44-67).

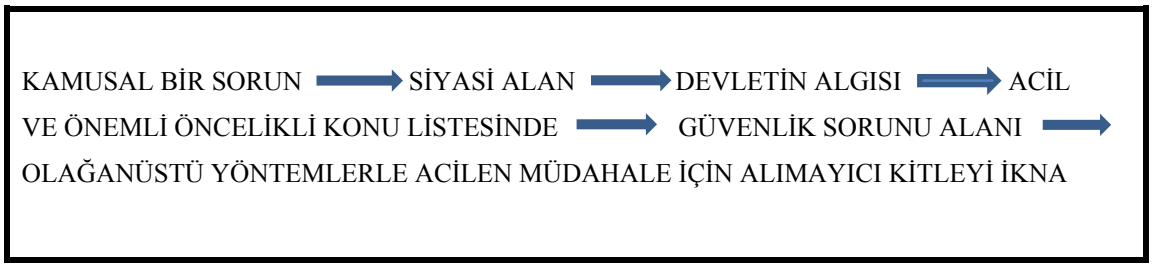
Kopenhag Ekolü güvenliği üç temel basamağa ayırmıştır. Bunlar, Güvenliğin boyutları, bölgesel güvenlik alanları ve güvenlikleştirmedir. Ayrıca bu ekolü temsil eden akademisyenler güvenliği beş değişik boyuta sınıflandırılmışlardır. Bunlar askeri güvenlik, çevresel güvenlik, ekonomik güvenlik, sosyal güvenlik ve siyasi güvenliktir. Bu ekole göre güvenliği sadece askeri güvenlik olarak nitelendirmek yeterli değildir. Diğer boyutlarında dikkate alınması gerektiği savunmaktadır. Genişleştirilmiş ve derinleştirilmiş olan bu güvenlik kavramı halkın yaşantısını etkileyen ve daha önceki dönemlerdeki güvenlik algısını da kapsayacak şekilde oluşturulmuş bir tartışmadır. Buzan ve Weaver topluca bir güvenlik algısı yerine coğrafi bölgelere göre bölgesel güvenlik alanları oluşturulup çalışmalar yapmayı savunmuşlardır. Her Bölge için risk ve tehtidler farklı olmalı ve bu doğrultuda alınacak önlemlerde değişkenlik göstermelidir (Açıkmeşe 2011,ss.44-67).

Güvenlikleştirme kısmı bu ekole ait en önemli noktadır. Güvenlikleştirme normal bir olayın varoluşsal tehdit unsuru olarak yansıtılıp bir güvenlik sorunu haline getirilme süreci ile açıklanır. Buzan ve Waever'a göre bir olayın güvenlik meselesi haline gelebilmesi için bir siyasi aktör, bu aktörün ifade yoluyla ve varoluşsal bir tehdide referans vererek. Olayı güvenlikleştirmesi ve paralel olarak olayın hedef kitle tarafından da varoluşsal bir tehdit olarak algılanması gerekir. Güvenlikleştirme kişiler arası bir süreç olarak da bu bağlamda değerlendirilebilir. Diğer yandan da güvenlikleştirme siyasallaştırma sürecinin aşırı bir versiyonu olarak da dikkat çekmektedir. Bunun sebebi normal bir olayın önce siyasi ve kamu politikasına dahil edilerek siyasallaştırılması ve sonrada varoluşsal tehdit unsuru olarak temsil edilip güvenlikleştirilmesidir. Tehdit kimlik yapım sürecinin bir bölümüdür. Bu anlamda tehditler toplumsal ve siyasal süreçlerde kişisel değerlendirmelerin etkin olduğu bir bütünleştirme sürecinin çıktılarıdır. Kopenhag Ekolüne göre bazı hareketler bireyleri tehdidin var olduğu hususunda ikna etmekte başarılı iken bazılarının ise neden başarısız olduğu konusuna yönelik soruların pratik olarak araştırılmasını gerekmektedir. Diğer yandan da bazı durumların tehdit olarak tanımlanmasını araştırırken diğerlerinin neden tehdit olarak kabul edilemeyeceğine ışık tutar (Bilgin 2010,ss.69-95).

Kopenhag Ekolü savunucuları olağanüstü tedbirlerin politik etkisinin yorumlanmasına ve bunların bilmeden de olsa sebep olabileceği çıktılara yeterli derecede alaka göstermişlerdir. Kopenhag düşünürleri güvenliğe çok farklı pencereden bakış açısı getirmişlerdir. Geleneksel güvenlik çalışmalarının ve bunların dayanağındaki klasik askeri yönlü bakış açısını kabul etmişlerdir. Her yeri teori gibi sorgulanan yönleri ve yöntemleri olsa da Kopenhag Ekolü Güvenlik anlayışına sistemli karşılaştırmalı ve analiz edip sorgulayan bir bakış açısı sunmaktadır. Üzerinde durduğu bölgesel güvenlik anlayışı güvenliğin ilişkisel bağlamını en derinden bağlı olduğu tam güvenlik yapılarına kadar sorgulamaktadır. Güvenlik kavramının birbiriyle bağlı olduğu nesnelerin etkileşimi sonucu olduğunu ve sosyallik içerdiğini vurgulamaktadır (Bilgin 2010,ss.69-95).

Güvenlikleştirme teorisi kamusal bir sorunun nasıl güvenlik sorununa dönüştüğünün anlaşılmasının sağlamaktadır. Bir kamusal sorun siyasal alanda değilse devlet böyle bir sorunla ilgilenmemektedir. Sorun siyasallaştığında kamu politikası haline gelmekte olup hükümet bu sorun için kaynak aktarımı yapmaktadır. Sorunun güvenlik alanına girmesi ise acil ve istisnai önlemler gerektirmesiyle olmaktadır. Güvenlikleştirme süreci aşağıdaki şekilde özetlenmiştir.

Şekil 5.5:Siyasal Güvenlikleştirme Süreci

Kaynak: Miş, N., 2011. Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, **6** (2), s.348.

Booth'un tanımına göre bir sorun devletin güvenlik gündemine yerleştiği an o soruna öncelik vermek zorunluluğu doğar. Sorunlar şartlara, ülkeden ülkeye zamandan zamana değişikliğe uğrayabilmektedir. Irak, eski SSCB gibi ülkelerde kültür ve din siyasallaşabilirken ABD, İngiltere gibi ülkelerde sorun teşkil etmemektedir. Ya da 11 Eylül sonrası sam dininin bazı ülkelerde yarattığı algıyı örnek verebiliriz. Bu bağlamda ideal olanın sorunları güvenikleştirme kapsamından siyasi alanda politize edilmesi

olarak yönlendirilmesi olarak görülmektedir. Kopenhag Okulu güvenliği olumlu görmediği gibi güvenlikleştirmeyi de kaçınılması gereken bir durum olarak görmektedir. Çünkü bir sorun güvenlik kapsamına girdiğinde şiddet içeren ve özgürlükleri kısıtlayan durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda sorunları güvenlik gündeminden çok politik süreçlerde tartışmanın daha doğru olunacağını güvenliğin genişlemesi amaçlı değil küçültülmesi amaçlı çalışılmasının daha doğru olacağı tezini savunmaktadır (Miş 2011,ss.348-365).

Güvenlik; bir güvenlik sorunu ve buna karşı alınan önemler bütünü iken, Güvensizlik; bir güvenlik probleminin olduğu ancak bu probleme karşı bir cevabın olmadığı durumdur. Güvenlik beka ile ilgili olup varlığa kastedilen tehditti bertaraf etmek için olağanüstü önlemler durumunda kalınabilmektedir. Güvenlikleştirme yaklaşımı geleneksel güvenlik anlayışına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Kopenhag Okulu güvenlikleştirme yaklaşımına iktidar penceresi katması ile ülkedeki iktidar ilişkilerinin yeniden ele alınabilmesine sağlamaktadır. Genel olarak bir sorun güvenlik platformuna taşındığı zaman önemli sonuçlar doğuracağından bu eylemde bulunan siyasilerin durumdan sorumlu olacağı bağlantısı kurulabilmektedir. Ayrıca konu güvenlikleştirme statüsüne alındığı andan itibaren normal siyasi alanın dışına çıkar ve normal siyasetin askıya alınmasına neden olur. Güvenlikleştirme siyasi elitlerin sorunu güvenlik eksenine almasıyla güvenlikleştirme adımı olur ancak tam manasıyla gerçekleşmesi için alımlayıcı kitlenin de destek verip benimsemesi gerekmektedir. Alımlayıcı kitlenin bu süreçte kullanılacak tüm olağanüstü önlemlere rıza göstermesi gerekmektedir (Baysal ve Lüleci 2011,ss.71-88).

Kopenhag Okulu düşünürlerinden Buzan Weaver'ın (2003), "*siyasi bir toplulukta değerli bir öznenin varlığına yönelik bir tehdit olarak kabul edilen ve bu tehdide karşı acil ve olağanüstü önlemler alınması çağrısında bulunmayı sağlayan özneler arası bir anlayışın inşa edildiği başarılı bir söz edimi*" güvenlileştirme tanımında anlaşılacağı üzere söylemlerin teoride büyük bir anlam ifade ettiği görülmektedir. Söz edimleri kuramı bir şeyi söylemenin gerçekleştirmekle aynı olduğu savından hareket etmektedir. Dil felsefesi, siyaset, hukuk gibi birçok dalda yararlanılmaktadır. Austin'e göre edimsel sözcemelerin geçerli olması için sağlaması gereken altı başarı ölçütü bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, belirli kişilerce sözlerin söylendiği bir durum mevcut olması gerekir.

prosedür için uygun koşul ve kişiler olması gerekir. Prosedüre katılan kişiler bunu doğru ve eksiksiz yerine getirmelidirler. Katılanlar prosedür de gerekli duygu, düşüncü, niyete sahip olmalıdırlar. Niyetli oldukları şeyi gerçekleştirmelidir. Bu kurallardan bir ya da daha çoğu olmazsa edimsel sözceleme başarısız kabul edilir. Kopenhag Okuluna göre özetle, güvenlikleştirme söz ediniminde ilk olarak sorun varlığa tehdit olarak elitlerce güvenlik sorunu olarak sunulur. Söz konusu sorun aciliyet gerektirdiğinden siyasetin aşan olağandışı önlemler gerektirdiğinden alınacak önlemler meşrutiyet kazanmış olur. Son olarak alımayıcı kitlenin sorunun aciliyeti için gerekli olağandışı önemleri kabullenip rıza göstermesi ile biten süreç güvenlikleştirme olarak tanımlanmaktadır. Konuşma edinimi hakkında eleştirilerden en öne çıkanı Hansen'in getirdiği "sesizlik olarak güvenlik" tanımıyla güvenlik tanımında bulunan elitler diğer grupların sesini bastırırsa diğerlerinin sorunları gündeme gelmemektedir. Bu bağlamda Hansen'e göre Kopenhag Okulu güvenlikleştirme yaklaşımındaki güvenlikleştiricileri (siyasi liderler vb.) sakıncalı bulmaktadır. Weaver teorinin güçlü, zayıf yönleri hakkında yaptığı çalışmada "alımlayıcı kitle" ve "olağandışı önlemler" tanımlarının daha netleşmesi, sınırlarının çizilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Bu bağlamda "kolaylaştırıcı koşullar" ve deneysel açıdan güvenlikleştirmenin analizi için daha somut bir çerçeve" oluşturmaya çalışmıştır (Baysal ve Lüleci 2011,ss.71-88).

Kolaylaştırıcı koşullar, her olay, yer ve ilişkiye göre değişkenlik taşımaktadır. Yine de Konuşma edimi büyük oranda kolaylaştırıcı koşullar arasında sayılmaktadır. Kopenhag Okulunun alımlayıcı kitle hakkında net görüşleri bulunmamaktadır. Bir gruba göre alımlayıcı kitle halk ya da tüm nüfusu kapsayan bir insanlar topluluğu olmak zorunda olmamakla beraber demokratik olmayan ülkelerde gücü elinde bulunduran aktörlerle sınırlı oldukları düşünülmedir. Diğer bir grup ise alımlayıcı kitleyi parlamento olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda güvenlikleştirmede bazı zamanlarda geniş bir alımlayıcı kitle tanımı yapılırken zaman zaman sadece elitlerden oluşan alımlayıcı kitle tanımları da yapılabilmektedir. Bu zamana, mekâna ve şartlara göre değişmektedir. Güvenlik kapsamında üç temel analiz birimden bahsetmek mümkündür. Bunlardan ilki varlığı tehdit edilen objeler olarak tanımlanan referans objeler, ikincisi bu tehditleri güvenlik tehditti kapsamına getiren birim yani güvenlikleştirici aktörler üçüncüsü ise sektörleri etkileyen dinamikler fonksiyonel aktörlerdir (Aktaş 2011,ss.15-16).

Teoride güvenlikleştirici aktörler kesin olarak belirtilmese de genel olarak hükümet, siyasi liderler, lobiler gibi gruplar olarak tanımlanmaktadır. Hükümetler diğer gruplara göre medya gibi görsel basında daha çok kendini anlatma fırsatı bulduğundan alımlayıcı kitleyi iknada daha etkili olurlar.Kopenhag Okulu devlet egemen değil devlet merkezli bir güvenlik yaklaşımını benimsemiş olup devletin yanının da toplumun, bireyin güvenliğini de güvenlik konusu yapmaktadır. Ulusal güvenlik söyleminin kültürel farklılıkları bastırmak için meşrutiyet araçlarından bir olduğu belirtilmektedir. Meşrutiyetin hükümetin ve düzenin devamında önemli bir araç olduğu görülmektedir. Ancak iç meselelerde sorunları güvenlikleştirerek meşruluk sağlamak demokrasinin gelişmesine engel olmaktadır. Bu bağlamda kullanılması sakıncalı görülmektedir (Aktaş 2011,ss.15-16).

Kopenhag Okulunun güvenlikleştirme teorisinin genel de liberal demokratik siyasetin olduğu durumlarda işlediği savunulsa da demokratik olmayan ülkelerde de açıklayıcı olduğu durumlar görülmektedir. Yine de topum tarafından kabul edilmeyen meşrulaştırma tam anlamıyla işlevini görmemektedir. Güvenlikleştirme siyasi, sosyal bazı şartların oluşmasını gerektirir. Bu bağlamda güvenlikleştirmenin başarısı garanti edilememektedir (Tüysüzoğlu 2013,ss.99-104).

5.4 DEVLETLERİN GÜVENLİK ALGISININ TARİHSEL SÜRECİ

I. ve II. Dünya savaşları, dünya siyasetinin değişme sürecine girmesini sağlarken Avrupa dışı bir etken olan ABD'nin uluslararası sistemde etkin bir rol almasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminin alt yapısını hazırlayan önemli olaylardan biri de, Avrupa'nın savaşlardan çok büyük bir tahribat almış olmasıdır. Bu, geleneksel güç dengelerini değiştirmiş olup ABD ve SSCB'yi savaşlar sonrası iki büyük güç haline getirmiştir. Savaşlar sonrası nükleer silahlanma ve bu konudaki teknolojiler üzerinde çalışmalar önemli hale gelmiştir. Ayrıca sömürge devletler içinde bağımsızlık hareketleri başlamıştır (Tunçsiper 2006,ss.19-20).

5.4.1 Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algısı (1947-1991)

Dünya ölçeğinde birbirlerine üstünlük sağlamak amacı taşıyan ABD ve SSCB arasındaki mücadele dönemi Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde çeşitli gruplar aracılığı ile; yerel çatışmalar, ideolojik bölünmeler yaratarak kendi düşüncelerini yayma ve çıkarlarını üstün kılmayı hedefleyen politikalar

izlenmiştir. ABD ve SSCB'nin silahlı bir çatışmaya girmeden ama devamlı silah ve teknolojisini depolayarak gergin bir ortamda denge ve korku döneminin oluşması sağladıkları dönem Soğuk Savaş'ın yaşandığı alan olarak tanımlanmaktadır (Kantarcı 2012,ss.52-61). İki kutbu temsil eden ABD ve SSCB'nin özellikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5.2:İki Kutuplu Dünya Düzeninde ABD ve SSCB'nin Özellikleri

ABD	SSCB
Batı Bloğu	Doğu Bloğu
Kapitalizm ve Serbest Ekonomik Düzen	Tam Devletçi Ekonomik Düzen
Demokrasi ve Çoğulculuk	Tek Siyasal Görüş ile Otoriter Komünizm
NATO	Varşova Paktı

Kaynak: Kantarcı, Ş., 2012, Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (16), s.52.

II. Dünya savasından sonra ABD ve SSCB olmak üzere iki kutuplu bir dünya düzenine geçilmiştir.1990'lı yıllara kadar devam eden bu süreçte güvenlik temel olarak devlet merkezli, askeri güç odaklı bir yapıda olmuş olup realist yaklaşım çerçevesinde bir güvenlik yaklaşımı hüküm sürmüştür. Realist yaklaşım; devletleri en üstün siyasi aktör ve karar alma organı olarak görür ve insan doğasının kötü, şiddete eğilimli ve işbirliğinden uzak olduğu varsayımıyla devletlerinde böyle olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Uluslararası sistemin anarşik yapısı olduğunu kabul eder en temel çıkarın devletin varlığını sürdürmesi olduğu şeklinde açıklamaktadır. Askeri gücün güvenlikle doğru orantılı olduğunu savunan realist düşüncenin hüküm sürdüğü bu dönemde göçler, sosyal ya da toplumsal olaylar, çevresel tehditlerle pek ilgilenilmemiştir (Yılmaz 2007,ss.17-38).

Soğuk Savaş dönemindeki iki kutuplu dünya düzeninde, Batı bloğu için güvenlik barışçıl, hür dünyanın korunması, Sovyetler birliği için sosyalist değerlerle beraber korunması temel hedef olmuştur. Bu anlamda iki taraf için de bu değerlerin korunması amacı ile en gelişmiş silahları bulundurmak temel hedef olmuştur. NATO ve Varşova Paktı bu iki kutbun birbirlerine karşı savunma sistemi olarak kurulmuştur (Demiray ve İşcan 2008,ss.149-153).Soğuk Savaş dönemi adından da anlaşılacağı üzere sıcak bir

çatışmanın olmadığı bir dönemdir. İki kutuplu güçler dengesinden oluşan bir düzen de ya ABD (batı bloğu) yada SSCB (doğu bloğu) etkisi altında bulunabilme seçeneği vardır. Güvenlik bu dönemde ideolojik, siyasal, ekonomik ve askeri temeller üzerine inşa edilmiştir. Askeri güvenlik açısından öne çıkan birkaç nokta vardır. Bu dönem NATO, Varşova paktı gibi güvenli alanların oluşması cabası görülürken BM gibi barış ortamının sağlanması amacıyla önemli uluslararası örgütlerin kurulduğu bir dönemdir. Birleşmiş Miletler anlaşmasının birinci maddesinde amacı şöyle açıklanmaktadır; uluslararası barışı, güvenliği sağlamak, dostça ilişkiler kurmak, işbirliği yapmak, uluslararası sorunların çözüm bulduğu merkez olmak. Batı bloğu ülkeleri başta ABD olmak üzere İngiltere, Fransa, Yunanistan Federal Almanya, Portekiz, İtalya, Belçika, Hollanda ve Türkiye şeklinde, doğu bloğu ülkeleri iseSSCB,Polonya,Demokratik,Almanya,Çekostavakya,Romanya,Bulgaristan,Macaristan dan oluşmuştur. Bunların dışında kalan ülkeler ile sömürgeciliğinde ortadan kalkmasıyla bağımsızlığını ilan etmiş olan ülkelerinde içinde bulunduğu bağımsızlar grubu adı altında anılan ülkelerde bu dönemde bulunmaktadır. Doğu bloğunun kurulması şu şekilde özetlenebilmektedir. SSCB 1944 den itibaren Avrupa'ya doğru ilerlemiş Almanya'nın doğusunun büyük bir kısmında hâkimiyet kurmuştur. Savaşın sonlarında yapılan Yalta Konferansında (1945) "Kurtulan Avrupa Hakkında Bildiri" adı altında sunulan bu bildiride Alman işgalinden kurtarılan ülkelerde demokratik secim yapılması kararını almıştır. Bu süreçte SSCB, savaş ortamında sığınan komünistlerin ülkelerine dönmelerini sağlayarak oradaki seçim hükümetlerinde komünist idarelerin kurumasına zemin hazırlamıştır.1947 de bakıldığında Bulgaristan, Romanya, Çekostavakya, Polonya da SSCB paralelinde bir düzenin oluşturulduğu görülmüştür. Yugoslavya ve Arnavutluk'un ise farklı olarak Alman işgaline kendi güçleri ile mücadele ederek komünist rejimleri kurdukları görülmektedir. Çin de oluşan iç çatışmada milliyetçi tarafı ABD desteklemiş komünizm tarafında SSCB desteklemiş olup iç savaşı Komünizm düşüncenin kazanması ile 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyetinin kurulduğu ilan edilmiştir. Kore'nin ise kuzeyi SSCB güneyi ABD hakimiyeti altında kamıştır. Yine Küba devrimi ile komünist gruplar isyan etmiş sonucunda Fidel Castro başkan olmuştur (Yılmaz 2007,ss.17-38).

Doğu bloğunda batı bloğu hamlelerine karşılık bir dizin karşı oluşumlar yapılmıştır. Bunlardan ilki Kominform (1947); Marshall planına karşıt yapılmış bir oluşumdur.

İkincisi Comecon (1949) Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi, Dünya sanayi üretiminin üçte birine sahip toplamda yaklaşık 25 milyon metrekare toprağı kapsayan ve yine toplamda 400 milyon kişinin yaşadığı doğu bloğu üye ülkeleri arasında ekonomiyi güçlendirme, bilimsel ve teknik alanda işbirliği sağlamak amacıyla kurulmuştur. Üçüncüsü ise Varşova Paktı (1955) olası bir NATO saldırısına karşı doğu Avrupa ülkelerini korumak amacını taşımaktadır. SSCB, Bulgaristan, Çekostavakya, Macaristan, Polonya, Doğu Almanya, Arnavutluk tarafından kurulmuştur (Yılmaz 2007,ss.17-38).

Batı bloğunun kurulması da şu şekilde özetlenebilmektedir. SSCB'nin yayılma politikası sonrası oluşan çekinceler ABD'nin dünya arenasına çıkması sonucunda ilk göstergelerden biri Truman Doktrini olmuştur.1947 yılında başkan Truman Kongrede Türkiye ve Yunanistan'a 400 milyon dolarlık askeri yardım yapılması için yetki istemiştir. Bunun Ortadoğu'daki düzenin korunması gerekliliği için istediğini belirtmiştir. Truman doktrini ile ABD SSCB'ye karşı artık aktif bir dış politika izlediğinin mesajını vermiştir. Bunu takip eden zamanlarda Marshall planı ile savaş sonrası ağır hasar alan Avrupa ülkelerini yeniden kalkındırmak ekonomilerini düzeltmek amacıyla 4 yıllık onarım ve yardım programlarını içeren bir plan devreye sokulmuştur.1948-1951 yıllarında 17 Avrupa ülkesini kapsayan program ekonomiyi iyileştirmek, üretimi artmak gibi hedefler içermiştir. Toplamda 11.4 miyar dolar kadar bir paranın ABD tarafından Avrupa ülkelerine aktarıldığı ve bunun %90 hibe şeklinde olduğu bilinmektedir. ABD komünizmin Avrupa'ya yayılmasının kesin bir şekilde engellemek amacını gütmekteydi. Avrupa ülkeleri kendilerine karşı oluşabilecek silahlı bir saldırıya karşı ilk olarak Batı Avrupa Birliği adı atında beş Avrupa ülkesinden oluşan bir topluluk kursalar da ABD bu grupta olmayışı SSCB karşı bir denge unsuru oluşturmadığından daha kapsamlı olarak 1949 yılında NATO kurulmuştur. NATO ile üye devlerin birine yapılmış saldırı hepsine yapılmış sayılacaktı. Günümüzde NATO üyesi devletlerin sayısı 26 tır (Mantar 2010,ss.41-45).

1949 yılında Avrupalı 10 devlet tarafından Avrupa Konseyi kuruldu. Daha sıkı bir işbirliği yapılması amacı taşıyan konsey içinde Türkiye'de bulunmakta olup çalışma alanlarından bazıları; insan hakları, medya, eğitim, sağlık, sınır ötesi işbirliği, çevresel ve bölgesel planlar olarak tanımlanmaktadır (Efe 2010,ss.38-45).

1950 yılında Almanya ve Fransa'nın çelik ve kömür üretimi denetlenmesi ve diğer Avrupa ülkelerinin işbirliğine acık olması amacıyla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kurumuştur. Daha sonra bu kurum 1958 yılında Avrupa Atom Enerjisi Topluluğuna dönüştürülmüştür. Avrupa devletleri bu süreçte Avrupa da serbest pazarın oluşması ile ekonomik güçlenmeyi hem de SSCB'nin batıya yayılmasını engellemek istemişlerdir.1950 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu adıyla anılan birlik 1991 yılında Avrupa Birliği adını almıştır.1958 yılında Roma anlaşmasıyla gümrük birliği olarak malların vergi ödemeksizin üye devletlerarasında dolaşabilmesini kapsamaktadır. Sadece ekonomi alanında değil aslında ortak güvenlik politikası, ortak dış politika gibi konuları da içeren bir anlaşma olmuştur. Ortak ulaşım, ortak tarım, ortak pazarın ilerlemesi için yasaların yakınlaştırılması gibi aslında sosyal bir Avrupa oluşturulmuştur (Efe 2010,ss.38-45).

5.4.2 Soğuk Savaş Sonrası Dönem Güvelik Algısı (1991-2001)

SSCB'nin parçalanması ile iki kutuplu dünya düzeni sona ermiştir. ABD gücünü devam ettirirken, SSCB'nin etkisinde olan birçok ülke özellikle Avrasya bölgesi boşlukta kalmıştır. Bu boşlukları doldurma yolunda ABD'nin çalıştığı görülmüştür. Rusya'nın uluslararası sisteme uyum sağlamak yolunda izlediği politikalarla ve içişleri ile ilgili konulara odaklanması ABD'nin işini kolaylaştırmıştır (Davutoğlu 2001,ss.100-110).

Çekim ve gerilim alanlarının oluşumuna nenden olan iki kutuplu dünya düzeninin olmayışı ve kutuplardan biri olan ABD'nin hala ayakta kalması ile başlayan dönem ABD'nin çıkarları doğrulusunda gelişmiştir. Etnik ve dinsel aidiyet temelinde küçük oluşumları öteki kutup karşısında güçlendirmek değil bunları evrense değerlere açarak kendilerinden yararlanmak amacı güdülmüştür. Örneğin ulusçu ve dinsel aidiyet etrafında toplanma girişimleri her yerde eskisi gibi destek görmemektedir. Onun yerini serbest piyasa ve liberal demokrasiye destek politikaları almıştır. Bunu bir takım düşünürler küreselleşme yoluyla kabul görme olarak yorumlamaktadır. Bu oluşumun tarafları ise uyum politikaları ile sürece entegre olmayı düşünen gelişmekte olan ülkeler, uluslararası finans kuruluşları ve politikaları yönlendiren, etki alanlarını genişleten merkez güçlerdir (Canpolat 2002,s.25)

Bu dönemde ABD küresel gücün dört temel üstünlüğünü elinde tutmuştur. Bunlar askeri açıdan küresel bir alana sahip olması, ekonomik açıdan küresel büyümenin

lokomotifi haline gelmesi, teknolojik açıdan yeniliklerde liderliği elinde tutması ve kültürel açıdan rakipsiz bir çekiciliğe sahip olmasıdır. Bunların toplamı ABD'nin başka bir devletin sahip olmadığı politik bir güç vermiştir. SSCB'nin dağılması ile Avrasya ABD'nin hegemonyasını yürütmek istediği bir bölge olmuştur. Dünya nüfusunun yarısından fazlasının yaşadığı bölge doğal kaynaklar açısında da dünyanın en zengin bölgesidir. Politik açıdan da Dünyanın dinamik devletlerinin bulunduğu bir bölge olup nükleer güçleri de içinde barındırmaktadır. ABD için SSCB'nin dağılması ile Avrasya'daki güç dağılımını elinde tutmak önemli bir strateji haline gelmiştir (Brzezınskı 2005, ss.4-5)

ABD önderliğinde başlayan bu dönem tek kutuplu bir dünya düzeni savlarının getirilmesine neden olmuştur. Sonrasında ABD'nin iki önemli binası olan Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları ile ABD savaşı ve savaş tehditlerini kendi topraklarından uzak tutmayı başarırken, kendini dünya lideri olarak tanımlarken 11 Eylül saldırısıyla ilk defa savaşı kendi topraklarında yaşamıştır. Böylede küresel sistemin çok kutuplu, çok aktörlü oluşumunun savları ortaya atılmıştır. ABD Ulusal İstihbarat Konseyi "Küresel Eğilimler 2025:Değişen Dünya" raporunda güç odaklarının doğuya kaydığı ve devlet dışı aktörlerinde uluslararası sistemde önemli bir söz sahibi olarak yükselen devletlerle birlikte çoğulculuğa katkıda bulunacaklarını belirtmiştir. Bu dönem çok kutuplu bir sistem olarak adlandırılmıştır (Emeklier 2010).

Tablo 5.3:Soğuk Savaş ve Sonrası Dönemin Askeri, Ekonomik ve Siyasi Boyutlarının Karşılaştırılması

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ	SOĞUK SAVAŞ SONRASI
Askeri Boyut 1. Öncelik	Askeri Boyut 2. Öncelik
Silahlanma Girişimi	Silahsızlanma Girişimi
Askeri İttifak	Diğer ülkelerde bulunan askerlerin azaltılması
Savunma Bütçelerinde Artış	Savunma Bütçelerinde Azalış
Askeri Temelli İki Kutup	Tek kutupluluk
Bölgesel Silahlanmayı Kontrol Altına Almak	Bölgesel Temelde Silahlanma Girişimlerinin Artması

Ekonomik Boyut 2. Öncelik	Ekonomik Boyut 1. Öncelik
Kapitalizm ve Sosyalizm Mücadelesi Doğu ve Batı Arasında Ticari İlişkiler yok Ekonomik Alanda Bölgeselcilik ve Milliyetçilik Serbest Ticaret oluşturulamaması Kalkınma Cabaları	Devletin Ekonomideki Kontrolünün Azalması Bölgeselcilik Anlayışının Hakimiyet Kurması Serbest Ticaret Rejimlerinin Yaygınlaşması Kalkınma Çabaları
Siyasi ve İdeolojik Boyut	Siyasi ve İdeolojik Boyut
Askeri Hegomonik Blok Anlayışlı Dış Politika Taktiksel Avantajlar için Mücadelede Bulunma BM Güvenlik Konseyinin İşlemez Hale Gelmesi	Barışcıl Rekabet Çok Taraflılığın yeniden inşaası İstikrar Amaçlı Mücadelede Bulunma BM Güvenlik Konseyinin Etkisinin Artması

Kaynak: Efegil, E. ve Musaoğlu N.,2009. Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslar arası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri, *Akademik Bakış*,2(4),ss.8-9

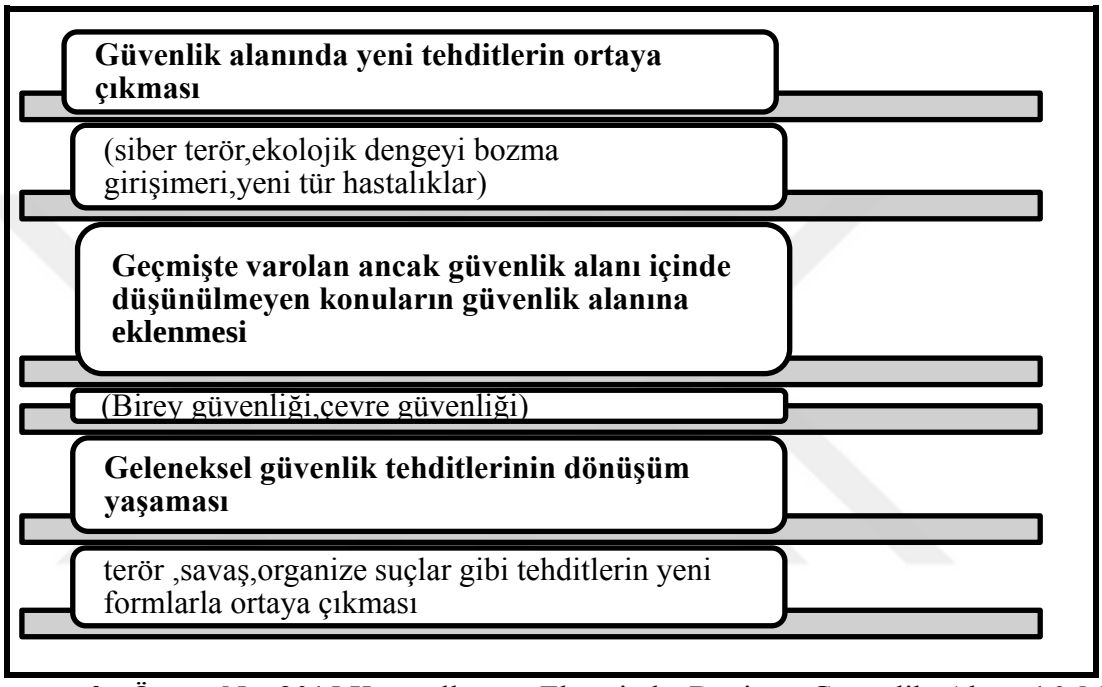
Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem hakkında askeri, ekonomik ve sosyal açıdan karşılaştırma tablosu yukarıda verilmiştir.

5.4.3 Küreselleşen Dünyada Güvenlik Çerçevesinde Değişen Parametreler

Önceki bölümlerde bahsedilen tüm bu gelişmeler sonucu oluşan yeni dönemde güvenlik ve tehdit tanımında da değişik yaklaşımlar oluşmuştur. Bunlardan öne çıkanlardan Ullman tarafından yapılan tanımlama şu şekildedir; *"...bir devletin sınırları içerisinde yaşayanların hayat kalitesini aniden veya belirli bir zaman sürecinde esaslı bir şekilde düşüren ya da bireye, devlete ya da devlet- dışı aktörlere ait politik tercihleri kısıtlayan bir davranış veya olaylar manzumesidir."* Artık geleneksel tehdit algılamasının çağın değişimine uymadığı, devlet merkezli ve askeri tehdit odaklı bir güvenlik tanımlamasının yetersizliği ortaya çıkmıştır. Bu sebepten yeni güvenlik tanımının içeriği genişletilmiş olarak bireyleri, toplumsal gurupları da düşünerek, askeri sorunların ele alındığı gibi çevresel, dini, kültürel, ideolojik, ekonomik boyutlarında içinde olduğu bir tanımlama gerekliliği doğmuştur (Efegil ve Musaoğlu 2009,ss.5-14).

Yaşadığımız küreselleşme sürecinde güvenlik tehditlerinin hiç bir dönemde olmadığı kadar çeşitlendiği görülmektedir. Yoksulluk, çevre kirliliği, etnik kavgalar, dini fanatizm, uluslararası terörizm, nükleer, kimyasal, biyolojik silahlar, insan sağlığını tehdit etmeye başlayan sanayi atıkları 21. Yüzyılda uluslararası güvenliği tehdit eden ve krizlere neden olacak olaylar olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 5.6:Güvenlik Çerçevesinde Değişen Parametreler

Kaynak: Önen, N., 2015.Küreselleşme Ekseninde Değişen Güvenlik Algısı,16 Mart 2015.

Yukarıdaki şekilde Küreselleşmenin etkisi ile güvenlik çerçevesinde değişen parametreler gösterilmiştir.

5.4.3.1 Birey-devlet ilişkisinde meydana gelen değişim

Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanan gelişmeler ve küreselleşmenin hızlanmasıyla yaşanan tehdit çeşitlenmesi güvenlik olgusunun sorgulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Güvenlik algılamasındaki değişimin en önemli sebeplerinden biri tehdittin devletten devlete olma şeklindeki klasik yönteminden çıkıp çok boyutlu ve asimetrik oluşuma ulaşmasıdır. Bu günümüzde klasik yapılanma ve düşünce yapısının mücadelede geçerliliğini yitirdiğini sonucunu doğurmaktadır (Yeniasya 7 Kasım 2007).

Klasik güvenlik anlayışında devlet merkezli güvenlik ya da devletin bekasını devam ettirmek en önemli olgu olmuştur. Ulus devletin güvenliği toplumsal güvenlikten daha önemli hatta özgürlük mü güvenlik mi sorusunun cevabı güvenlik olmaktaydı. Küreselleşmenin getirdiği yeni güvenlik anlayışın da ise birey hiç olmadığı kadar ön plana çıkartılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde hızla yayılan bireysellik, sivil toplum örgütleri, liberal demokrasi olgusu bu anlayışla paralel gelişmiştir (Yeniasya 7 Kasım 2007).

Serbest piyasa ekonomisinin yayınlaşması, insanların tüm ürünlere erişilebilirliğinin sağlanması ve gelişen iletişim teknolojileri ile hayat standartlarının yükselmesi, eğitim ve bilgi ile her kesimden insanın kariyer yapabilme olanağına sahip kılmıştır. Tüm bu gelişmeler yaşadığımız yüzyılda birey ile devlet arasındaki ilişkinin şekillenmesinde bir vesile olmuştur. Bu bağlamda önceki dönemlerde olduğu gibi salt güvenliğin sağlanması artık geçerli olmamakta, bireylerin hayat standartlarını etkileyecek herhangi bir durum devletin meşrutiyetinin sorgulanmasına neden olabilmektedir. Vatandaşların fiziksel varlıklarının korumasının yanında refahı, sahip oldukları değerleri, hak ve özgürlüklerin korumasının da gerektiği ön plana çıkmıştır. Bu anlamda güvenlik kavramı sadece askeri olarak değil ekonomik, sosyal, kültürel, çevre, sağlık gibi konularında dikkate alınması gerektiği bir devire girilmiştir. Devletin bireylerin artan taleplerini karşılayamadığı noktalarda devletle ile özel sektör arasını dolduran sivil toplum örgütleri ortaya çıkıştır. Kamusal alanın sınırlarının azaldığı özel ya da sivil alanı sınırlarının genişlediği bir durum ortaya çıkmıştır (Yeniasya 7 Kasım 2007).

21. yüzyılın devlet yapısında insan artık devlet düzeninde beli bir hakkı ve sorumlulukları olan yurttaştır. Her şeyi devletten bekleme anlayışı yerini sivil toplum örgütleri aracılığıyla sorumluluk alma şekline dönüşmüştür. Bu durum bireylerin yeteneklerini ortaya koyabilmelerine ve toplumsal sorunlara duyarlı olabilmesini sağlamaktadır (Hürriyet 29 Kasım 2013).

5.4.3.2 Konvansiyonel ve kitle imha silahlarının yayılması

Teknolojinin gelişmesi, silah ve savaş teknolojilerinin de değişimini sağlamaktadır. Ok, mızrak gibi aletlerle yapılan savaşlar MS. 800 yıllarında Çin de icat dilen baruttun tüm dünyaya yayılmasıyla yeni bir sayfa açılmıştır. Artık silah teknolojisinin de en kısa sürede en fazla tahrip yapılması yönünde geliştiği görülmektedir. Zeplin, balonun icadı

ve savaşlarda kullanılmaya başlanması, II. Dünya savaşında Almanların dünya arenasına çıkardığı tanklar ile gelişim devam etmiştir. ABD'nin atomu parçalaması ve nükleer silahı II. Dünya savaşında Hiroşima ve Nagazaki atılmasıyla savaş teknolojilerinin en ürkütücü, acımasız ve korkunç yüzünü göstermiştir. Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında geçen nükleer silahlanma yarışı tüm dünya ülkelerine yayılmış ve ülkeler arasında ayrıcalık statüsü olmaya başlamıştır. İşlevlerine göre silahlar savunma ve saldırı silahları diye ikiye ayrılabilir. İki grubunda savunma amacıyla kullanılabilir olduğunu belirtebiliriz. Savunma silahlarında düşman silahların etkisiz hale getirilmesi, saldırı silahların da hedefi etkisiz hale getirilmesi amaç vardır. David Kinsella ve Herbert K.Tillema silahların savunma ve saldırı özelliklerine vurgu yaparak bir ülkenin savunma silahlarına sahip olması rakip ülke açısından daha düşük bir tehdit olarak görülmesine ve çatışmaya daha az meyil vermesine sebep olacağını, saldırı silahlarına sahip olmasının ise rakip ülkeyi tahrik edebileceğinden savaş ihtimalinin daha çok olacağını savunmaktadır. Poul Levine ve Ron Smith ise silahların savunma ve saldırı genel olarak askeri oluşumlarını da dikkate alarak silahları beş farklı sınıflandırmada değerlendirmektedir. Bunlar; kitle imha silahları, temel silah sistemleri, hafif silahlar, çifte kullanımlı teçhizatlar, askeri hizmetlerdir. Literatürde görülen en temel sınıflandırma ise konvansiyonel silahlar ve kitle imha silahları sınıflandırmasıdır. Kitle imha silahlarının öne çıkan en temel özelliği bir kez kullanılması halinde bıraktığı tahribatın diğer silahlara oranda çok büyük olmasıdır. Bu kapsamda nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar kitle imha silahlar sınıfına girmektedir. Günümüzde füzeler, taşıyıcılar gibi bazı konvansiyonel silahların başlıklarının değiştirilmesiyle vuruş noktasını geliştirilmesi amacıyla kullanılmaktadır. 1945 yılında nükleer bombanın icat edilmesi ve ABD tarafından 6 Ağustos 1945 Hiroşima'ya dört tonluk bomba atılması ile binlerce kişinin ölümüne neden olan tahrip gücü çok yüksek atılmasından sonrada radyasyon nedeniyle etkisine devam eden bir teknolojinin geliştirildiği ispatlanmıştır. Nükleer bombanın icadı ve ilk kez kullanılmasından sonra geliştirilmesi amacıyla bilim adamları birçok testler yapmıştır.1961 yılında SSCB de ellisekiz megatonluk atom bombası üretilmiş olup günümüze kadar 100,000 den fazla nükleer silah üretildiği bilinmektedir (Pirinççi 2010,ss.90-97).

1945 yılından bu yana nükleer silahlar üzerinde titizlikle çalışılmış ancak ülkeler tarafından kullanılmamıştır. Bu hiç kullanılmayacağı anlamına gelmemekte olup

gelinen bu noktada karşılıklı yok etmeye kadar gidebilecek nükleer gücü olan ülkeler bulunmaktadır. Bir ülke için nükleer silah sahibi olmasının amacı bazen sadece güvenliği kapsayan nedenlerle ilgili olmamaktadır. Siyasi arenada söz sahibi olmak, saygınlık sahibi olmak, siyasi olarak istediklerini yaptırmak vb. gibi nedenlerle de ülkeler nükleer silah sahibi olmak isterler (Pirinççi 2010,ss.90-97).

Bazı ülkelerinde nükleer silah üretme teknolojilerine ve imkânlarına sahip olmasına rağmen üretmedikleri görülmektedir. Bunlara Avusturya, Avusturalya, Çek Cumhuriyeti, Kanada gibi ülkeler örnek olarak verilebilir (BBC 2 Mayıs 2005). Aşağıdaki tabloda ülkelerin Nükleer silah edinmelerinin kronolojik sırası verilmektedir.

Scott D. Sagan da nükleer silah sahibi olmak isteyen devletleri üç modelde sınıflandırarak açıklamaktadır. Güvenlik modeli, iç politika modeli ve normlar modelidir. Güvenlik modelinde eğer nükleer silah sahibi olmak istiyorsa bir devler bunu devletin diğer devletlere karşı güvenliğini sağlamak olarak açıklar. İç politika modelinde, nükleer silah edinimini politik çıkarlar ve siyasal araç olarak değerlendirir. Normlar modelinde devletin gelişmiş ileri medeniyetler seviyesinde olduğunun göstergesi olması yönünde bir düşüncenin hakim olması olarak açıklanmaktadır. Sagan göre bu çerçevede bir devletin sadece güvenlik nedeniyle nükleer silahlara sahip olması açıklanamayacağını vurgulamaktadır. Joseph Cirincione ise nükleer silah sahibi olmak ya da olmamayı güvenlik, saygınlık, politik nedenler, teknoloji ve ekonomi gibi 5 faktörün tetiklediğini savunmaktadır. Bu bağlamda nükleer güç sahibi olmak isteyen her ülke için kolay elde edilebilir olmamaktadır. Nükleer gücü elde edebilecek teknolojiye sahip olmak ekonomik anlamda büyük bir maliyet olup kısa vadede sonuç veren bir yatırım değildir. Ayrıca nükleer silahlara sahip olmak uluslararası sistemde güvenlik acısından bir tehdit olarak görülmesini sağlayanda bir durumdur (Pirinççi 2010,ss.97-99).

Kimyasal ve biyolojik silahlar, nükleer silahların aksine, zehirli oklar, gazlar, salgın hastalık yayan cesetler gibi kimyasal ve biyolojik yöntemler çok eski dönemlerden beri kullanılmaktadır. Ancak kapsamlı ve sistematik olarak I. Dünya savaşında Almanya, İngiltere ve Fransa tarafından kullanılan kimyasal bir takım gazlar ile birçok kişinin ölmesine neden olmuştur (Kibaroğlu 2002,ss.2-10).

Biyolojik ve kimyasal silahlar nükleer silahlar kadar çok tahribat gücüne sahip değildir ancak konvansiyonel silahlardan daha etkili olmasıyla günümüzde ekonomik ya da teknolojik gerekçelerle nükleer silaha sahip olamayan ülkeler için alternatif bir güç unsuru da olmaktadır. Ayrıca nükleer silahlar ülkelerce kullanılması en son noktaya bırakılmışken kimyasal ya da biyolojik silahlar bir çatışma halinde bazı ülkelerce kullanılabilmektedir. Bu bağlamda birçok ülke için nükleer silahlar gibi kimyasal ve biyolojik silahlarda bir saygınlık ve güç göstergesi olarak görülmektedir (Kibaroğlu 2002,ss.2-10).

Balistik füzeler ise gönderme aracı olarak kullanılan balistik füzeler üzerlerine takılan başlıklar ile konvansiyonel, nükleer, kimyasal ya da biyolojik silaha dönüşebildiğinden kitle imha silahları başlığı altında incelenebilmektedir. İlk olarak Almanya tarafından 1930'lar da geliştirilmiş olup II. Dünya savaşında ilk defa savaşlarda kullanılmaya başlanmıştır. Kullanılan V-2 model füzelerin 1 milden faza yanılma payı olduğundan savaşta 4300 konvansiyonel başlıklı balistik füze fırlatan Almaya 2480 kişinin ölümüne sebep olmuştur. V-2 model balistik füzenin savaşlarda kullanılmasının ardından ABD ve SSCB bu konuda hızla çalışmalar yapıp hata oranı çok düşük denizaltında da kullanıla bilinen balistik füzeler üretmişlerdir. Balistik füzeler ilk kullanılmasından günümüze kadar dört kez kullanılmış olup hepsi de sadece konvansiyonel başlıklarla kullanılmıştır (Pirinççi 2010,ss.100-103). Aşağıdaki tabloda balistik füzenin kullanıldığı savaşlar gösterilmiştir.

Tablo 5.4:Balistik Füze Kullanımı

II. Dünya savaşı	V-2 model füzeler
1980 İran-Irak savaşı	Yaklaşık 1000 füze
SSCB'nin Afganistan işgali sonrası	Yaklaşık 1000 füze
Irak Kuveyt işgali sırasında	Yaklaşık 60 füze

Kaynak: Pirinççi, F., 2010. *Silahlanma ve Savaş*, Bursa: Dora Yayınları, s.103.

Sonuç olarak; Balistik füzeler başlıkları bugüne kadar konvansiyonel silah başlıkları ile kullanılmış, kitle imha silahları takılarak atılmamıştır ancak gelecekte bunun

olmayacağı anlamına gelmemektedir. Bu durumda tüm dünya için korkutuculuğunu korumaktadır (Pirinççi 2010,ss.100-103).

5.4.3.3 Uluslararası terörizm

Uluslararası terörizm; sadece bir devleti değil birden fazla devleti ilgilendirmesi, genellikle planlama aşamasından eylemin gerçekleştirilmesine kadar uzanan sürecin birden çok devletin topraklarını kapsaması ve hem terörist eylemleri gerçekleştirenlerin hem de eylem mağdurlarının farklı devlet vatandaşları olması ile terörizmin yeni bir boyutudur. Terörizmin insanlık için her devirde var olan bir olgu olmakla beraber, eski dönemlerde devlet otoritesine karşı bölgesel etkilerinin olduğu kabul görmekteydi. Küreselleşmeyle beraber form değiştiren etkileri sınır ötesi bir boyuta ulaşmıştır (YeniŞafak 16 Kasım 2015).

Serbest piyasa ekonomisi, sınırların şeffaflaşması, liberalleşme ile ucuz mala erişim ve seyahat gibi etkilerle ekonomik kaynak bulabilen bir yapı haline gelebilmiştir. İletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, internet gibi araçlarla kendi seslerini duyurup kendilerine militan buldukları gibi yapılacak bir eylemde ülkenin güvenlik güçlerine yakalanmadan kolayca organize edilebilmektedir. Bu anlamda artık sınır aşan küresel bir tehdit kapsamına girmiştir. Bu bağlamda, 13 Kasım 2015 tarihinde Fransa'nın başkenti Paris'te gerçekleştiren terör saldırılarında 132 kişiden fazla sivilin öldüğü söylenirken saldırıların *Playstation 4* üzerinden planlanmış olabileceğine dair bulguların olduğu tespit edilmiş olup bu olay verilebilecek en yakın tarihli örneklerden biridir (YeniŞafak 16 Kasım 2015).

Uluslararası terörizme en güncel örneklerden birisi de IŞİD terör örgütüdür. Günümüzde Ortadoğu'da adından sıkça söz ettiren Irak ve Suriye'de aktif terörist gruplarından IŞID aynı zamanda petrol kaynakları nedeniyle dünyanın en zengin terörist gruplarındandır. Irak Savaşı yıllarında kurula bir dönem El Kaide'ye bağlı kalmıştır. Daha sonrasında 2014 yılında El Kaide IŞİD ile tüm bağlantılarını kestiğini duyurmuştur. Örgütün amacı konumlandığı bölgede Şeriat ile yönetilen bir İslam devleti kurmaktır. Örgütün liderinin Ebu Bekir el-Bağdadi olduğu bilinmektedir. IŞİD'in bu kadar güçlenmesinin nasıl olduğu sorusuna birçok neden bulunabilmektedir. Suriye iç savaşının en büyük kazanının IŞİD olduğu yönünde bir algı oluşmuştur. IŞİD terör

örgütü sadece coğrafi yakınlık taşıyan ülkelerin değil yaptıkları terör eylemleri ile tüm dünyanın gündemindedir (Özdağ ve Öztürk 2000, s.52).

5.4.3.4 Uluslararası göçler

Göç kavramı ile tarif edilen insan hareketliliğinin geçmişi insanlık tarihi kadar eski olsa da küreselleşme ile sınırların şeffaflaşması, kültürler arası etkileşimin artmasıyla hız kazanmıştır. Genel olarak insanoğlu hayatını doğduğu topraklarda geçirme eğilimdedir. Ancak çeşitli nedenlerle doğdukları yerleri terk etmek durumunda kalabilmektedirler. Bu kendi ülkeleri içinde olabildiği gibi ülkeler arasında da olabilmektedir. Bu yer değiştirme durumu gönüllü olduğunda göç olarak, zorunlu sebeplerden kaynaklandığında iltica etmek olarak tanımlanmaktadır. İltica eden kişiye de mülteci denmektedir. Birleşmiş Milletler nüfus bürosu göçün bir kişinin köken yerinden başka bir yere kalıcı olarak taşınması olarak tanımlamıştır. OECD kişinin göçmen sayılması için bu kalıcı süreyi 1 yıl olarak kabul etmiştir. Birleşmiş Milletlerin 2010 yılı verilerinde dünyada 214 milyon insan başka bir ülkede göçmen olarak yaşamaktadır (Erdoğan 2013,ss.265-288).

Günümüzdeki anlamıyla göç 19 yy da olgunlaştığı söylenmektedir. Çünkü Ulus devlet anlayışının kültürel birlik oluşumunun ve sınırları belli toprak parçaları üzerinde yurttaşlık kavramının kurulduğu zaman dilimidir. Bu bağlamda ulus sınırları ve bu sınırları gelen kişilerin yabancı olarak kayıtta alınması uygulamaları oturtulmuştur. Mülteci sorunu 1. Dünya savaşıyla gündeme geldiği belirlenmiş olup Soğuk Savaş döneminde en yüksek seviyesine ulaştığı belirlenmiştir. Birleşmiş milletler Mülteciler yüksek komiserliğinin 2009 yılı rakamlarına göre dünyada kayıtlı olan yaklaşık 36 milyon kişinin mültecilik statüsünde bulunduğu belirtilmektedir. Tarihteki en büyük göç olayı 4. yy da Çin devletin hâkimiyetinden kurtulmak amacıyla batıya göç eden hunların Karadeniz kuzeyine yerleşmesi ve buradan kaçan Cermen kavimlerinin Avrupa'ya göç etmesi bugünkü Avrupa devletlerin temelinin atıldığı kabul edilen kavimler göçüdür. Çeşitli coğrafyalarda gerçekleşen kitlesel hareketler yeni ülkelerin oluşmasına kıtalararası göçler ise Amerika'nın keşfiyle denizaşırı bir boyut kazanmıştır.15. ve 18 yy arasında yoğun olmak kaydıyla Kuzey Afrika'dan yaklaşık 15 milyon köle Güney Amerika ve Brezilyaya götrülmüştür.1830-1930 yılları arasında yaklaşık 55-60 milyon Avrupalının Amerika'ya, Kanada, Brezilya, Arjantin gibi

ülkelere göç ettiği belirlenmiştir. Bu göçler kültürel, etnik yapılarda değişimlere yol açarken göç edilen ülkede yerliler azınlık durumuna düşürmüştür.20 yy meydana gelen 1. ve 2. Dünya savaşları birçok insanı yurdundan etmiştir.1920 Rus devrimi, Nazi soykırımı gibi olaylar büyük çapta nüfus değişimlerine sebep olmuştur.2. dünya savaşından sonra kendini toparlamaya çalışan Almanya, Fransa gibi Avrupa ülkeleri işçi göçü kabul etmeye başlamışlardır. Bu yıllarda Almanya'ya Türkiye'den çalışmak amaçlı birçok insanın gittiği görülmüştür.1947 yılında Pakistan'ın Hindistan ayrılması ile dünyanın en büyük göçü 18 milyon Hindu ve Müslüman mübadele edilmiştir. Yine İsrail'in kurulması le kısa sürede çeşitli göç dalgalarıyla yaklaşık 250.000 Yahudi göç. Etmiş inlerce Filistinli komşu ülkelere iltica etmek zorunda kalmıştır. İran –Irak savaşı ve körfez savaşı sürecinde binlerce Iraklı Kürt ve Şii Türkiye, İran gibi ülkelerde mülteci konumuna düşmüşlerdir. Körfez kriziyle bölgede yaklaşık 4 milyon kişinin göç ettiği tahmin edilmektedir.1991 yılında SSCB dağılmasıyla milyonlarca insan iltica etmiştir. Ermenistan, Gürcistan, Moldovya çalışmak için iş güçlerinde ciddi göç yaşadıkları görülmüştür. Ermenistan'ın nüfusunun yaklaşık yüzde 25'inin ülkeyi terk ettiği görülmüştür (Erdoğan 2013,ss.265-288).

2000'li yıların en öne çıkan göç sorunu 2011 yılından bu yana yaklaşık 5 milyon Suriyelinin ülkesini terk edip Türkiye, Irak, Lübnan, Ürdün, Mısır gibi komşu ülkelerde mülteci kamplarından yaşamak zorunda kalmasıdır. Göç konusuyla ilgili ilk çalışmaların 1920 yıllarında Milletler Cemiyeti çerçevesinde yapıldığı görülmekte olup sözleşmelere az sayıda devletin katılması çoğu devletin çekince koyması çalışmaların hızını azaltmıştır.1938 yılında mülteciler komiteai kurulması kararı verilmiş mülteci tanımı tam olarak kabul görmese de Uluslararası Mülteci Örgütü anayasası, BMMYK ve 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin sözleşme yapılmıştır. Milletler Cemiyeti döneminde 1.Dünya savaş sonrası göç dalgalarının dünyayı etkilemesi sonucu normatif ilkeler belirlenmeye çalışılmış ancak her ülke kendine has uygulamalar yöntemine başvurmuştur. Mülteci sorununun genelde siyasi fikir, dini inanç, etnik köken gibi nedenlerin yaşadığı ülkeyi değiştirmesi tanımlaması herkesçe birliğe varılamamıştır. Birleşmiş Milletler anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle özellikle 2. Dünya savaşında yaşanan insan kayıpları ve insan hakları ihlallerine bağlı mülteci hukuku önemli bir gündem maddesi olmuştur.1946 yılında Uluslararası mülteci örgütü Mülteci komitesini görevlerini de devir alarak çalışmaya başlamıştır.1948 yılında BM

de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kabul görmüştür. Bu beyanname sığınma hakkı gibi düzenlemeleri de içerek şekilde uluslararası insan hakları hukukun da temelini oluşturmuştur.1950 yılında mülteciler yüksek komiserliği mültecilerin sorunlarına kesin çözümler ve uluslararası koruma sağlamak için kurulmutur.1951 yılında Cenevre de Mültecilerin Hukuki statüsüne ilişkin sözleşme 26 ülkece kabul edilmiş 1954 yılında yürürlüğe girmiştir. Cenevre sözleşmesinde mülteci tanımı yapılırken 1951 den önceki olaylar ibaresiyle tarihsel, Avrupa'da yada başka bir yerde meydana gelen olaylar ifadesiyle coğrafi sınırlamalar konulmuştur.1967 protokolü ile coğrafi ve tarihsel sınırlamalar kaldırılmış kişiler herhangi bir kısıtlama olmaksızın mülteci statüsünde olmaları amacı ile yapılmıştır. Mülteci akımının birçok nedenleri olduğu görülmektedir. Devletlerarası savaş en fazla mülteci oluşuma sebep olan unsurdur. Arap-İsrail savaşları yine 2. Dünya savaşı ile birçok insan yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Etnik çatışmalarda sebeplerden birisi olup etnik çatışmaya sebeplerinde dil ve din olduğu üzerinde çalışmalar bulunmakla beraber iki şekilde mülteci akımına sebep olduğu görülmüştür. Birincisi devletle belli bir etnik grubun çatışması toprak talebi söz konusudur. İkincisi ise bir etnik grubun devlet ya da başka bir grupla çatışması zulüm görmesi sonucunda ülkeyi terk etmek zorunda kalması ile oluşmaktadır (Erdoğan 2013,ss.265-288).

Bu bağlamda İmparatorlukların dağılmasında etnik kökenli bir çok mülteci hareketinin oluştuğu söylenebilmektedir. Çünkü İmparatorluklar çok kültürlü bir yapıya sahip olup içlerinden baskın bir etnik grubun diğer grubu ezmesi sonucu doğurabilmektedir. Cumhuriyetin kuruluşu sonrası oluşan Türkiye ve Yunanistan mübadelesi ve 1990 yılların da Irakta yaşananlar sonucunda Kürtlerin Türkiye ve İran'a iltica etmesi örneklerinde olduğu gibi. Sivil çatışmalar etnik sebeplerin dışında ideolojik nedenlerle oluşan çatışmaları içermektedir. Devlet ve siviller arasında olabilmekte ve fikirsel ayrılıklardan doğmaktadır. Bu sebeple insanlar ülkelerini terk etmek zorunda kalmaktadır. Baskıcı otoriter ve devrimci rejimlere Fransız ihtilali, Rusya devrimi, Çin ve Küba'daki Komünizm rejimleri, İran'da İslami devrim gibi olaylar mülteci akımına sebep olmaları acısından örnek gösterilmektedir. Oluşan her sosyal ve politik ayaklanmanın başarılı ya da başarısız mülteci akımına sebep olabileceği görülmüştür. Çünkü kazanan taraf karşı tarafı düşman görme eğilimdedir. Doğal afetler ve çevre sorunları, diğer sebeplerden daha az sayıda mülteci akınına sebep olsa da yanlış

politikalar sonucu oluşan çevre sorunlarından etkilenen insan sayısı azımsanmayacak kadar fazladır. Birde insanların yaptıkları sonucu oluşan örnek olarak Çernobil felaketi verilebilir. Mülteciler güvenlik sorunları nedeniyle ülkelerini terk etmektedir. Ancak kendileri de gittikleri ülkeler de bir güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Ülkelerin çevresel yapını, siyasal ve sosyal istikrarını, askeri düzenini bu bağlamda ülkelerin güvenliğini de etkilemektedirler. Mülteciler kabul edilirken kabul edilecek devletlerce belirli kıstaslar göz önünde bulundurulmaktadır. Geldikleri ülkenin ekonomik durumu, dış politikası, etnik kökeni ve sayısı bunlardan en önemlileridir. Mültecilerin kimi zaman gittikleri ülkelerden terörist gruplarla işbirliği yaptığı, uyuşturucu, silah kaçakçılığı gibi suçlara karıştığı bu bağlamda hem toplumsal yapıda hem güvenlikle ilgili tehditler oluşturmuştur. Ülkelerin ekonomik durumları da mülteci kabulünde önemli bir etken oluşturmaktadır. Mültecilerin iş, barınma, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında azımsanamayacak bir yük olduğu düşünülmekte olup ayrıca ülkede işsiz nüfusa da iş bulma konusunda rekabet oluşturulacağı düşünülmektedir (Erdoğan 2013,ss.265-288).

Ülkelerin dış politika ve siyaset anlayışı da mülteci kabulünde önemli bir etken olarak çıkmaktadır. Mülteci vermek ülkelerin imajını zedeleyen bir durumdur. Bu bağlamda kötü ilişki içinde olan ülkeler mülteci konusunda prosedürsel kolaylık tanıyabilmektedir. Örneğin ABD Küba'dan kaçan insanlar için kolaylık sağlayarak Komünist rejimin iyi olmadığı konusunda bir algı oluşturmayı amaçlamıştır. Ülkeler açısından bir diğer dikkat edilesi noktada ülkelere gelen mültecilerin etnik kökenin sorunlu olup olmadığıdır. Kendileri için sorun yaratacak toplumsal ayrışmayı tetikleyecek etnik kökenlerin gelmesini de güvenlik açısından uygun bulmamaktadırlar. Mültecilerin bazen gittikleri ülkeye faydalı olabildikleri de görülmektedir. Örneğin 2. Dünya savaşından sonra Hitler Almayasından kaçan bilim adamlarının İstanbul Üniversitesi gibi eğitim kurumlarında öncülük yaptığı bilinmektedir (Erdoğan 2013,ss.265-288).

Özet olarak göç olgusu güvenlikle üç ana başlık altında ilişkilendirilebilmektedir. Bunlar aşağıdaki gibidir.

a) Göç kimi ülkelerin devlete dair fonksiyonlarını sınırlayarak, geleneksel sınırlarını zorlayarak güvenliklerini tehdit edebilir.

b) Hedef ülkenin nüfus yapısındaki değişiklik ile ulusal kimliğini, toplumsal güvenliğini tehdit edebilir.

c) Dış politika aracı olarak kullanılarak başka devletleri etkilemek amaçlı kullanıldığında da güvenliği tehdit edebilmektedir (Erdoğan 2013,ss.265-288).

5.4.3.5 Çevresel tehditler

Günümüzde öne çıkan insanlık için en önemli tehditlerden biride çevresel tehditlerdir. Çevreye yapılan tahribatlar tüm insanlığı etkilemesi hasebiyle küresel bir sorun olmuştur. Teknolojinin gelişmesi, serbest ticaretteki tek amacın kar payının yükseltilmesi olması, sanayi atıkları, nükleer atıklar, içme suyu kaynaklarının kirlenmesi, hava kirliliğindeki artış gibi küreselleşmenin getirdiği pek çok etki tüm dünyayı tehdit etmektedir. Önümüzdeki yüzyıl içersin de hava sıcaklıklarındaki artış nedeniyle sel, tayfun ve bazı bölgelerin sular altında kalması gibi tehlikelerle karşı karşıya kalınacağı düşünülmektedir. Bazı gelişmiş ülkeler bu gibi tehditleri farkında olup yasal düzenlemelerle kontrol altına almaya çalışmaktadırlar. Kyoto Protokolü ise sorunun uluslararası düzeyde çözülmesi gerektiğinin en büyük kanıtıdır. Çevresel sorunlar aynı zamanda kanser, astım gibi insanlarda ölümcül etki yapan hastalıklara yol açmaktadır (Erhan 2003, s.7).

5.4.3.6 Salgın hastalık tehditti

Yaşadığımız yüzyıl koşulları zengin ile fakir arasındaki makasın daha da açılmasını sağlamıştır. Bu anlamda fakir olan bölgelerde kötü yaşam koşulları ve hijyenik sebeplerden salgın ve bulaşıcı hastalıkların oranı ve çeşitleri artmaktadır.2020 yılında gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerdeki ölümlerin çoğunun verem ve AIDS olacağı düşünülmektedir. Hayvanlarda da yayılan deli dana, tavuk gribi gibi salgın hastalıklar ekonomiye de zarar vermektedir (Erhan 2003, s.6).

Tarihsel süreçlere bakıldığında salgın hastalıkların savaşlardan bile daha yıkıcı olduğu görülmüştür. Sıtma, veba, frengi gibi hastalıkların geçmişte toplu ölümlere neden olduğu bilinmektedir. Sıtma parazitlerinin insanlığın varoluşundan beri var olduğu bilinmektedir. Antik Mısır, Çin ve Hindistan el yazmalarında bu hastalıktan bahsetmektedir. Birçok orduyu da etkileyen sıtma hastalığı tarihin önemli komutanlarından İskender'inde ölümünün sebebi olarak gösterilmiştir (NTV 2009).

Tarihte en eski salgın tehdidini Hitit Kralının yaşadığı ve veba salgınıyla baş etmeye çalışan krallığın yazılı kaynaklarda bu felaketten kurtulmak için dualar ettiği görülmüştür. Cüzzam hastalığının tarihte ilk kez M.Ö 600'lü yıllarda görüldüğü ve Hindistan'dan Avrupa'ya Büyük İskender'in Orduları tarafından taşındığı öne sürülmüştür. Haçlı seferlerinde oldukça yaygın bir hastalık haline geldiği de bilinmektedir. Çiçek hastalığının da ABD milyonlarca insanın ölümüne sebep olduğu tarihi kaynaklarda belirtilirken tifo hastalığının da büyük yıkımlara yol açtığından söz edilmektedir (NTV 2009).

Gribin tarihine bakılırsa M.Ö 145 yılında Sicilya Atina ordusunda bir grip salgının olduğu Hipokrat tarafından not edilmiştir. Grip yakın tarihte de milyonlarca insanın ölmesine neden olmuştur. Çin'de 1918 yılında başlayan ve dünyaya yayılan İspanyol gribi kırk milyon,1957 yılında başlayan Asya gribi yetmişbin,1968 yalındaki Hong Kong gribi yedi yüz bin kişinin ölümüne yol açmıştır (NTV 2009).

Günümüz de de ülkeler için salgın tehditti aynı derecede önemlidir. Ayrıca biyoterörizm diye de adlandırılan, genleri ile oynanmış virüsler yoluyla bir ülkeye, hükümete ya da bireylere zarar vermek amacı ile de yayılmaktadır. Son yıllarda en çok uçak yolculukları ile taşınan virüsler üretimi kolay ve korunması zor bir tehlikedir. Oluşabilecek bir salgının ülke ekonomisine, toplumsal yapıya ve güvenlik alanına çok önemli etkileri oluşabilecektir (NTV 2009).

6. ÇEVRE GÜVENLİĞİ ÖRNEĞİ

Özellikle Soğuk Savaş sonrasında salt askeri odaklı güvenlik anlayışı terkedilerek Kopenhag Okulu ile genişletilmiş ve derinleştirilmiş güvenlik anlayışına yerini bırakmıştır. Yaşanılan savaşlar sonrasında gelinen noktada yeni sosyo-ekonomik yapılar doğmuş ve devletlerarası ekonomik, kültürel birçok yönden karşılıklı işbirliği, bağımlılık gerektiren bir yapıya ulaşılmıştır. Küreselleşme yaşanılan iyi ya da kötü tüm olaylarında küreselleşmesine neden olmuş olup bunlardan biri de güvenlik kavramıdır. Yaşadığımız yüzyıl, ekolojik dengenin bozulmasının hız kazandığı bir dönemdir. Bireyden başlayarak toplumun hayatını tehdit etmesi çevre sorunlarının artık güvenlik kapsamında tartışılmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Kopenhag Okulunun genişletilmiş ve derinleştirilmiş güvenlik tanımında da üzerinde durulan, güvenlik kavramının yaşadığı tarihsel dönüşüm sonucu uluslar arası arenada gelişen aktörler ve süreçlerin toplumsal ve ekolojik sorunlar kapsamında en geniş tanımı çevresel güvenlik olmuştur (Gore 2008, ss.329-360).

Gelişen teknoloji ve çağdaş sanayi uygarlığının şu anki düzeni gezegenimizin ekolojik sistemiyle çakışmaktadır. Çevreye yapılan etkinin sonuçları küresel boyutta ve büyük bir hızla ortaya çıkmaktadır. Bu zararlara karşı birbirinden kopuk mücadele veren ülkeler yetersiz kalmaktadır. Günümüz uygarlığınca; teknolojinin gücü elinde tutuğu ve doğanın kısa dönemli kazançlar için sonuna kadar sömürülmesine olanak sağlayan düşünce kalıplarında olduğu sürece yer küre yıkıma uğramaya devam edeceği kabul edilmiştir. Bu doğrultuda cesur ve anlamlı eylemler yapılması gerektiği ve uluslararası örgütlenmelerin oluşturulması faaliyetleri halen aktif bir şekilde sürdürülmektedir. Bu faaliyetlerin anlamlı olabilmesinin altında dünyanın her yanındaki insanların tehlike çanlarını duyarak ortak çabaya katılmak üzere adım atmalarından geçmektedir. Ortak hedefler üzerinde anlaşmaya varılması, yerleşik düzende yapılacak zorlu değişiklikler yapılmasını kolaylaştırarak ekolojik sistemin doğal dengesinin yeniden kurulmasında katkı sağlayacaktır. Ayrıca bu dengenin yerine getirilmesi toplumsal adaletin sağlanması, demokratik devletlerin kurulması ve serbest piyasa ekonomisi koşullarının yerleştirilmesi gibi faktörlerinde işlevi için zorunluluk olmaktadır. Çevrenin

güvenlikleştirilmesi Jefferson 'un sadece Amerikalıların değil bütün insanlığın vazgeçilmez hakları olarak gördüğü yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışına yeniden yönelmek demektir. Yeryüzünün korunması için işbirliği yapılmasının hayati önemi açıktır. Ancak birebirine benzemeyen ülkelerin bir araya gelerek birlikte çalışması, enerjilerini, örgütlenme ilkelerini bu gezegen üstünde birlikte yaşanılan hayatın tümünü etkileyecek somut değişimlere ve senelerce sürecek bir çabaya nasıl odaklanacağı cevaplanması en zor soru olmaktadır. Bu doğrultuda bütün uluslar bu ortak davaya katılmanın bir yolunu bulmalıdır. Çünkü karşı karşıya kalınan tehlike küresel bir sorun olup ancak küresel düzeyde çözümlenebilmektedir. Sorunun bir boyutunun ele alınması ya da dünyanın bir bölgesindeki sorunlara çözüm bulunmaya çalışılması hüsrana yol açmıştır. Bütüncül olarak ele alınması gerekliliği günümüze kadar atılan adımların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Gore 2008, ss.329-360).

6.1 ÇEVRESEL GÜVENLİK KAVRAMI

Ruşen Keleş(1997) tarafından yapılan çevre tanımına göre "*çevre evrensel değerlerin tümüdür, diğer bir değiş ile çevre; biz dışında her şey çevre olarak nitelendirile bilinir."* Söz konusu tanıma göre çevrenin, doğal, yapay ve canlı, cansız nesneler dışında insanların yaşadığı toplum ile tarihten günümüze kurulan uygarlıklara kadar geniş bir yelpazeyi kapsadığı söylenebilmektedir. Çevresel Güvenlik konusu ilk olarak Lester R.Brown (1977) tarafından "*Doğal kaynakların tükenmesi ve çevresel tahribatlar uluslar için milli güvenliğin tekrar tanımlanmasını gerektirecek kadar önemli bir tehdit oluşturmaktadır.*" tezi ile ortaya tartışmaya açılmıştır (Dikmen 2004).

Güvenlik kavramında önceki bölümlerd1e ayrıntılı bir şekilde incelendiği üzere, ulus devlet güvenliğinden bireyin güvenliğini ön plana çıkaran insani güvenlik yaklaşımına doğru bir süreç yaşanmıştır. Halen realist yaklaşımın etkisini tam olarak yitirdiği söylenemediğinden özne hala insan olsa da çevre de güvenli hale getirilmesi gereken mekânı tanımlamaktadır. Çevresel tehdittin tek bir insandan başlayarak etkisini küresel ölçekte hissettiriyor oluşu günümüzde kavrama olan ilginin artmasın sebep olmuştur. Jon Barnett durumu çevresel bozulma, iklim değişikliği, kıt kaynaklar, yoksulluk, şiddet, kötü yönetilen kaynaklar, istikrarsızlık, çevre mültecileri ve askeri güvenlik gibi konuları da içine alarak bir güvensizlik hali olarak tanımlamıştır. Bu güvenliksiz hali bağlamında çevrenin güvenlik meselesi olarak tanımlanmasının çevresel güvenlik

kavramını doğduğu kabul edilmektedir. Tanımlamalarda sadece petrol gibi yenilenebilir kaynakların olmadığı su gibi kıt kaynakların ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Çevresel güvenliğin sağlaması bağlamında devletler çatışmaların engellenmesi şeklinde bir çözüm bulmaya çalışırken Küresel ölçekte de çevresel politikaların oluşturulması sağlanmıştır (Ak 2013,ss.100-104).

2013 yılı itibari ile dünya nüfusunun 7 milyarı aştığı bilinmektedir. Bu bağlamda hızla artan sanayi ve kentleşme, insan eliyle yapılan tahripler dünyanın dengesinin doğa aleyhine bozulmaya başladığının göstergesidir. İklim değişiklikleri yaşanmakta bu bağlamda mevsimler değişmekte, buzullar erimekte, sel ve kasırga gibi doğal felaketler oluşmakta, ormanların yok olmasıyla su kaynakları azalmakta ve havamız kirlenmektedir. İklim değişikliğine en çok önem veren ülkelerin Kuzey ve Orta Avrupa ülkelerinin olduğu görülmektedir. ABD ise yer küreye en çok sera gazı salınımı yapan ülkelerden biri olduğu için bu sorunu güvenlik sorunu olarak kabullenmekte zorlanmıştır. İklim değişikliği ile başta Afrika olmak üzere kuralığın artacağı, bunun sonucunda önü alınamayan göçler ve toplumsal çatlamaların olacağı öngörülmektedir. Bu bağlamda çevresel kaynakların karşı karşıya kaldığı baskılar doğal kaynakların geri dönüşü olmayacak tahribatlar almasından kaynaklı sorunlar küresel ölçekte insanlığın geleceğini tehdit edecek boyutlara ulaşmıştır. Çevre sorunlarının tüm yer kürede hissedilmesi ile 1970'lerden itibaren ulusal güvenlik kavramına çevre de dahil olmuştur. Tüm bu sorunlar insanların güvenliğini, sağlığını ve üretkenliğini, canlı türleri ve gıda güvenliği üzerinde ciddi tehditleri oluşturmakla beraber sınırları aşan küresel ölçekte olması uluslararası ve işbirlikçi çözüm yollarını gerekli kılmıştır. Ayrıca kaynakların kullanılmasının tehdit altında olması yalnızca günümüz insanın haklarını barındırmamakta olup gelecek kuşakların yaşam hakkını da barındırmaktadır. Bu anlamda kaynakların bozucu nitelikte değil sürdürülebilirliğinin sağlanacağı şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu doğrultuda sorunlarla mücadele ve çözüm sürecinde kamu, özel sektör, devlet dışı aktörler, sivil toplum örgütlerinin işbirliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Uluslararası arenada Birleşmiş Milletler, Ekonomik İşbirliği ve kalkınma Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, uluslararası finans kuruluşları işbirliklerini teşvik etmekte ve çalışmalara destek olmaktadır (Kaypak 2012, ss.11-15).

6.1.1 Çevresel Güvenlik Kavramının Prensipleri

Çevresel güvenlik kavramı birey başta olmak üzere devletleri, uluslararası arenada ise tüm toplumu ilgilenmekte olup ekonomik, sosyal, kültürel risk alanları taşımaktadır. Bu anlamda sadece Kuzey Amerika ve Avrupa'nın değil Afrika'daki salgın hastalıklarda küresel bir sorun çerçevesinde alınmaktır. Çevresel güvenlik kavramı; ekolojik dengenin korunması, çatışmaların önünün kesilmesi, işbirliğinin desteklenmesi, ulus devletin işlev ve rolünün sorgulanması, askeri faaliyetlerin çevresel etkilerinin azaltılması, demokrasi ve insan haklarının önemsenmesi, sürdürülebilir iktisadi faaliyetlerin desteklenmesi, Nüfus artışının olumsuz etkisinin azaltılması, çevresel göçün azaltılması, kentleşme sürecinde kaynak güvenliğinin sağlanması, yoksulluğun azaltılması prensiplerini kapsamaktadır. İklim krizi ile mücadelede AB de Avrupa'nın bölgesel haritası üzerinden oluşturduğu senaryolar ile güvenlik ve çevre algısının gelişmesi çalışmalarına devam etmektedir (Kıvılcım 2013, ss.27-29). Aşağıdaki tabloda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı bölgesindeki ülkelerin iklim değişikliğinin güvenlik boyutları gösterilmektedir.

Tablo 5.5: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Bölgesi'ndeki İklim Değişikliğinin Güvenlik Boyutları

Bölge/Güvenlik	Ekonomik ve Çevresel Boyut	Politik-Askeri Boyut	İnsani Boyut
Kuzey Kutup Dairesi Üzerinde Kalan Bölge	Geçim zorlukları, çevresel kirlenme, kaynak madenleri, ulaşım rotaları	Bölgesel madenler, askerileşme	Yerli halka etki
Güney Akdeniz	Toplu göçler, ekonomik durgunluk ve gerileme	Suya erişimdeki çatışmalar için askerileşme, otorite boşluğu, sivil karışıklık, yoğunlaşan aşırılık	Şiddet, sivil özgürlükler ve haklara etki
Güney Doğu ve Doğu Avrupa	Ekonomik çökme, enerji güvensizliği, gıda güvensizliği,	Etno-politik gerilimler	Sosyal gerilimler, otoriter yönetim

	nüfus hareketleri		
Güney Kafkaslar ve Orta Asya	Gıda ve suya erişimde azalma, sağlık ve hastalıklarda artış, göç	Su kaynakları üzerinde talebin artması, aşırılıkta artış,	İnsan hakları ve azınlıklara etki

Kaynak: Kıvılcım, İ.,2013. 2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri, *İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları*, s.29.

6.1.1.1 Ekolojik dengenin korunması

Hızlı bir şekilde gerçekleştirilen teknolojik gelişmelerin ve sanayileşmenin sonucu ortaya çıkan iklim değişiklikler, ozan tabakasındaki incelme, küresel ısınma, buzulların erimesi, çölleşme, biyolojik çeşitliliğin azalması, bazı türlerinin nesillerindeki tükenme, denizlerin kirlenmesi, toprak, hava, su kirliliği, ormansızlaşma gibi ciddi çevresel sorunlardan oluşacak çevresel güvensizliğe karşı tedbir alınmasını ve bunlara karşı politikalar üretilmesi amacıyla ekonomik, kültürel, siyasi kurumların işbirliği temel çözüm olarak kabul edilmektedir. Bir canlının yaşayıp, neslini devam ettirdiği ortam o canlının habitattır. Bu alanların tahrip edilmesi o canlının yok olmasına neden olmaktadır. Örneğin amazon ormanları dünyadaki canlı türlerinin yarısından fazlasına ev sahipliği yapmaktadır. Böyle bir alanı etkileyecek bir faaliyet yer küre için büyük tehlikeler barındırmaktadır (Başlar ve Şahin 1993,s.15). Günümüzde çevreye ve doğal kaynaklara karşı oluşabilecek tehditler ulusal ve uluslararası güvenliğin bir parçası olarak görülmektedir. Genel görüş doğa ile uyumlu ve saygılı yaşamın insan geleceği için hayati öneme sahip olduğudur. Bu durum oluşmaz ve gerekli tedbirler alınmazsa askeri tehlikelerden daha yavaş gelişse de küresel ölçekte önemli güvenlik sorunları ile baş başa kalınacaktır (Küçükşahin 2006,s.14).

6.1.1.2 Çatışmaların önlenmesi

Doğal kaynaklar dünya üzerinde her ülkede eşit oranda bulunmadığından bazı ülkelerin kaynaklar üzerindeki kullanım yetisi diğerlerine göre daha fazla olabilmektedir. Çevresel güvenlik kavramı bu kaynaklara erişim, kullanımı ve kontrolü çerçevesin de yaşanılan anlaşmazlıklar açısından açıklamaktadır. Bu çerçevede devletlerin ya da devlet üstü kurumların rekabet ve gerilimi tehlikeli çatışmalara yol açmaktadır. Ayrıca çevresel sorunların oluşturacağı, yoksulluk, açlık, göç, devletlerin zayıflaması gibi

durumlarda savaşlara yol açabilmektedir. Bu bağlamda çatışmalar petrol gibi yenilenemez kıt kaynaklar için olabildiği gibi su, gıda ve orman gibi yenilenebilir kaynaklar içinde çatışmalar olmaktadır. Bunlara Sudan, Etopya gibi ülkelerde yaşananlar ve İsrail'in Batı Şeria'daki bölgeyi elinde tutmasının nedenin sadece toprak sahipliği olmadığı su kaynaklarını elinde bulundurma sebepli olduğu örnek verilebilir. Bu konudaki kaynaklara göre gelecekte oluşacak savaşların su, orman, gıda gibi doğal kaynak kıtlığından yaşanacağı savı tartışılmaktadır. Özellikle su sorunun ciddi boyutlara ulaştığı bölgelerde ulusal ve uluslararası güvenlik tehditti oluşturmaktadır. Sınırları aşan su havzaları ve bunları kullanın havzadaş ülkelerarasında anlaşmazlıklar çıkmaktadır. Su sorunun artması suyun stratejik bir unsur olarak kullanılması devletlerin su politikalarını daha ön plana çıkarmalarına sebep olurken su savaşları kavramlarını da ortaya çıkarmıştır (Ak 2013,ss.104-106).

Kıtlık, fiziksel, sosyo-ekonomik, coğrafi ve çevresel kıtlık olarak gruplandırılabilmektedir. Fiziksel kıtlık; yenilemeyen kaynakların (petrol, doğalgaz vb.) sınırlı olması durumu oluşan durumdur. Sosyo-ekonomik kıtlık; ulusların doğal kaynaklar üzerinde mülkiyet hakkının daha fazla barındırması, coğrafi kıtlık; kaynakların dünyada eşit dağılmaması sonucu diğer devletlerin bağımlı pozisyona düşmeleri, çevresel kıtlık ise kaynaklar üzerindeki yönetimin sürdürülebilir olmayışı ve çevresel tahribin oluşmasıdır (Ak 2013,ss.104-106).

6.1.1.3 İşbirliğinin desteklenmesi

Birçok çevresel sorun sınır ötesi bir özelliğe sahip olup tüm dünyayı ilgilendiren niteliktedir. Bu kapsamdaki sorunlar sadece uluslararası işbirliği yoluyla etkin bir şekilde çözülebilir. Küresel ölçekte işbirliği yapılarak çözüm bulunmaya çalışılan konuların başında iklim değişikliği, hava kirliliği, sürdürülebilir üretim ve tüketim gibi başlıklar gelmektedir. Petrol kuyularının yakılması ile ortaya çıkan hava kirliği, 1986 yılında Ukrayna'daki Çernobil Nükleer santralinde yaşanan kazanın başta yakın ülkeler olmak üzere etkisini halen sürdürmesi gibi çevresel etkilerinin sadece yaşanılan ülke ile sınırı kalmadığı görülmektedir. Çevresel güvenlik kavramı, çevre sorunlarının sınır tanımaz oluşu sebebiyle ulusların arasındaki işbirliğinin önemini vurgulamaktadır (AÇA 2014).

Örneğin Karadeniz de yaşanan kirlilik ve bazı çevre sorunlarında Doğu Avrupa ülkelerinin atıklarının Tuna nehri üzerinden Karadeniz'e dökülmesinin büyük etkisi vardır. Avusturya, Bulgaristan, Romanya özellikle tarımsal kirliliklerini Tuna nehrine bırakmaktadır. Tuna nehri dünyadaki en önemli uluslararası nehir yataklarından biridir. Bu bağlamda Tuna üzerinde oluşacak olumlu ya da olumsuz gelişmeler uluslararası nitelikli işbirliği programlarını gerekli kılmaktadır. Dünyadaki birçok sorunun çözümünde devletlerin faaliyetlerinin yetersiz olduğu alanlarda uluslararası gönüllü kuruluşlardır. Özellikle gelişmiş demokrasi ile yönetilen ülkelerde sivil toplum örgütleri, kamu ve özel sektörden sonra üçüncü sektör olarak görülmektedir. Çevre konusunda çalışma yapan birçok gönüllü kuruluş bulunmaktadır. Bu çalışmalar hayata geçirilmesi halinde ortak gelecek kavramından umutlu olunabilecektir (Ökmen 2011,ss.169-175).

6.1.1.4 Ulus devletin rolünün yeniden sorgulanması

Ulus devletin günümüzde gücünü kaybettiğine ilişkin birçok sav bulunmaktadır. Bu düşüncelerin ortak noktaları şudur: Devletler ulusal ekonomilerini, toprak sınırlarını, kültür ve dillerini kontrol etmek yeteneğini kaybetmiş olmasıdır. Bu bağlamda gücün devletlerin elinden çıkarak, küresel piyasaların, ulus ötesi şirketlerin, küresel iletişim kanallarının eline geçmiştir. Ulus devletin üç konuda erozyona uğradığı savunulmaktadır. Bunlardan ilke devletin kontrol kapasitesinin azalmasıdır. Bu bir anlamda egemenlik kaybı olarak da yorumlanmaktadır. İkincisi karar alma süreçlerinde giderek artan meşrutiyet kaybı ve üçüncüsü de meşrutiyeti sağlamaya çalışan örgütsel işlevlerle ilgili yönetsel yetersizlik (Şener 2014,ss.63-66).

Tarihsel süreçte geleneksel güvenlik anlayışındaki devlet merkezli salt askeri odaklı güvenlik tanımından, Kopenhag Okulunun genişletilmiş ve derinleştirilmiş güvenlik anlayışı tanımlarına dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm içerisinde birey, sivil toplum örgütlerinin ön plana çıkması ile çevresel güvenlik kavramının birey, sivil toplum, devlet, uluslararası aktörler gibi çok katmanlı bir yapının içerisine sokmuştur. Çevresel güvenliğin ulus üstü olarak kabul görmesi ile yapılan anlaşmalarda devletlerin yetkileri ve egemenlikleri sınırlandırılmasını desteklemektedir (Şener 2014,ss.63-66).

6.1.1.5 Askeri Faaliyetlerin çevresel etkisinin azaltılması

Modern savaşların çevreye olan etkisi üç grupta incelenmektedir. Savaşa hazırlıkta, savaş sırasında ve savaş sonrası uzun süreli çevreye etkileri kapsamından söz edilmektedir. Silah endüstrisi genel anlamda ciddi bir çevre kirliğine yol açmakla beraber kimyasal, biyolojik, nükleer silahların testi ve depolanması için dönümlerce arazi toksin kirliliği nedeniyle kullanılamaz duruma gelmektedir. Askeri güvenlik bakımından savaşlar, silahların kullanımı, nükleer testler çevre için geri dönülmez hasarlar bırakmaktadır. Ayrıca bazı radyoaktif uranyum içeren silahları kullanan askerlerin kanser olduğu tespit edilmiştir. Savaş esnasında genellikle endüstriyel tesisler hedef alınmakta olup atmosfere yayılan toksin maddeler hem sağlığı hem de sınırları aşan çevrenin kirlenmesine sebep olmaktadır (Altıntaş 2003,ss.132-134).

Kitle imha silahları bir başka değişle konvansiyonel olmayan silahlar nükleer, kimyasal ve biyolojik olarak sınıflandırılmaktadır. Konvansiyonel olmayışları silah kapsamında kalıp kalmadıkları konusunda askeri literatürde bir anlaşmaya varılmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda savaş kurallarında sivillere, hastanelere bomba atılması etik karşılanmayıp savaş suçları arasında sayılmakla beraber kitle imha silahları kullanılması halinde böyle bir ayrım yapılamamakta herkesi etkilemektedir. İlk atom bombası ABD tarafından Japonya'nın Hiroşima kentine atılmıştır. Atılması esnasında 140.000 bine yakın kişinin öldüğü radyasyonun yayılmasıyla 300.000 bin kişiye ulaştığı ve çevresel etkisinin halen hissedildiği bilinmektedir. Günümüzde artık bu nükleer silahtan daha fazla etkiye sahip bombalar üretilmiş olup dünyadaki birçok ülke elektrik üretimini nükleer enerji reaktörlerinden sağlamaktadır. Bu çevresel güvenlik acısından ciddi bir risk olarak görülmektedir. Bir bombardıman uçağından atılan bombanın toprakla temas etmesi halinde o toprağın yenden işlenebilir hale gelmesi için 100-7400 yıl geçmesi gerekmektedir (Altıntaş 2003,ss.132-134).

1999 yılında hazırlanan Birleşmiş Milletler Raporunda Sırbistan da dört bölgenin ciddi çevre kirliliğine ulaştığı bunların Kosova savaşı sırasında bombalanan endüstriyel tesislerden sızan maddelerin neden olduğu belirtilmiştir (Altıntaş 2003,ss.132-134). Çevresel güvenlik kavramında askeri gücün etkisinin azaltılması gerektiği ancak insani yardım gibi faaliyetlerde müdahalesinin sağlanması gerektiği savunulmaktadır.

6.1.1.6 Demokrasi ve insan haklarının önemsenmesi

Demokrasinin çatışmaları önleyici faaliyetlere fırsat verdiği ve çevre bilincinin gelişmesine uygun ortamın yaratılmasına katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu bağlamda çevre güvenliği ile ilgili ilk çalışmalar demokrasiye ve insan haklarına önem veren uluslarca yapılmıştır. İnsan hakları; dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm insanların insan olmasın kaynaklı temel hak ve özgürlüklerdir. Olanı değil olması gerekeni ifade etmektedir. Tüm insanların bu haklara sahip olarak doğduğu kabul edilmektedir. Dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun bu hakların korunması tüm insanlığın bir sorunu olmaktadır. İnsan haklarının en öne çıkan özelliği uluslararası nitelikte olmasıdır. Günümüze kadar insan hakları konusunda birçok ilerleme kaydedilmiştir. Toplumların bilinçlenmesi ile başlayan süreç anayasal hak olarak kabul görmesini sağlanmıştır. Daha sonra uluslararası kuruluşlarca bu hakkı korumak için çok taraflı bölgeler hazırlanmıştır. Ayrıca uluslararası yargı kuruluşları oluşturulmuş ve bu kuruluşlara kişisel olarak başvurma hakkı konulmuştur. Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyince yapılan sözleşmeler bu konuda önem taşımaktadır. Bazı araştırmacılar insan haklarını üç grupta sınıflandırmaktadır. Birinci grup temel haklar kişisel ve siyasal haklar, ikinci grup temel haklar ekonomi, sosyal, kültürel haklar üçüncü grup ise dayanışma hakları olarak tanımlanmaktadır (Gönüllü 2014,ss.32-33).

6.1.1.7 Sürdürülebilir iktisadi faaliyetlerin desteklenmesi

İktisadi büyümenin şu koşullarda gelecekte yavaşlayacağı düşünülmektedir. Bu sebepte kalkınmanın sürdürülebilirliğinin mevcut uygulamalarla sağlanamayacağı savunulmaktadır. Büyümenin mevcut haliyle devamlılığının mümkün olmaması nedeniyle sürdürülebilir kalkınma kavramı gündeme gelmiştir. Kavram ilke kez 1980 yılında Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN) tarafından kullanılmıştır. Kavramın küresel ölçekte yayılmasını sağlayan Birleşmiş Milletler ’in Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu olmuştur.1987 yılında yayınlanan ‘Ortak Geleceğimiz’ adlı rapor yayınlanmış olup söz konusu raporda sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak olarak tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler ihtiyaç kavramı üzerinde durmaktadır.

Sanayileşmiş ülkelerin faaliyetleri üretime dayalı olmuştur.1970'li yılların başlarında gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğu gidermek için gelir dağılımını iyileştirme çalışmalarını gerektirmiştir.1980'lerin başında kalkınmanın önündeki temel engelin çevresel bozulma olduğu anlaşılmasından sonra çevresel hedeflerde kalkınmanın bir unsuru haline gelmiştir (Aslan 2010,ss.118-120).

Teknolojik ve ekonomik genişleme, büyüme ile meydana gelen çevre sorunları hedef alınmaktadır. Gelişen teknoloji ile insanların ihtiyaçları ve istekleri de artmıştır. Ne var ki insanlar için doğal kaynaklar kıt ihtiyaçlar sonsuzdur. Bu anlamda kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması iyi şekilde yönetilmesi ile olmaktadır. Dünyada henüz tam anlamıyla sürdürülebilir kaynak kullanımı yapıldığı söylenemese de bu kavram çevresel güvenlik kavramının temel prensiplerinden birini oluşturmaktadır (Aslan 2010,ss.118-120).

6.1.1.8 Nüfus artışının olumsuz etkisinin azaltılması

Günümüzde 7 milyar olan dünya nüfusunun 2040 yılında 8.5 milyar olacağı tahmin edilmektedir. Artan nüfusun doğrudan çevreye etkisi olmasa bile ihtiyaçların karşılanması ve yapılacak tahribatlar ile çevre güvenliğini tehdit edeceği kabul edilmektedir. Nüfus artışı mal ve hizmetlere duyulan gereksinimi artırmakta bu artan ihtiyaçlar doğal kaynaklar için baskı oluşturmaktadır. Nüfusun fazla olması yine atık oluşumunun ve insan sağlığına ilişkin zararların fazla olacağı anlamına gelmekte olup doğanın yinelenme özelliğini zorlayan bir etkendir. Nüfus artışı, fakirlik ve çevresel bozulmama birbirileriyle ilişkili kavramlardır. Örneğin nüfus artıkça toprağın çok kullanımı verimliliğin düşmesine neden olacaktır. Bu da kişi başına düşecek gelirin azalmasına neden olacaktır. Birçok ülke nüfus artışını azaltmak amaçlı politikalar üretmişlerdir. Özellikle Çin, Hindistan gibi ülkelerde bu politikalar uygulanmaktadır. Çin'de özellikle ailelerin tek çocuk sahibi olması istenilmekte buna uyulmaması durumun da çeşitli yaptırımlar yapılmaktadır. Bu bağlam da nüfus artışı nedeniyle doğal kaynakların tükenmesi çevre kalitesini düşürmektedir. Tarımsal üretimi artırmaya yönelik yönelik uygulamalarda toprak kalitesini ve çevreyi bozmaktadır (Mazı ve Tan 2009, s.5).

6.1.1.9 Çevresel göçün azaltılması

Çevresel göç doğal afetler, sel felaketleri, kıyı bölgelerde suların yükselmesi, tarımsal verimliliği düşük topraklar olması gibi nedenlerle daha iyi ve verimli coğrafyalara taşınma halidir. Savaş halinde çevresel yıkım nedeniyle insanların güvenli bölgelere zorunlu göç ettikleri durumlarda mevcuttur. İnsanlar için çevresel bozulma önemli bir yer değiştirme sebebi olmaktadır (Özgür 2009).

1970'ler de ilk kez çevresel mülteci kavramı kullanılmıştır.1984 de uluslararası çevre ve kalkınma enstitüsünün çalışmaları ile küresel ölçekte duyurulmuştur. Myers'ın (1993) çevresel mültecileri bir zamanlar yaşadıkları alanlardaki kuralık, erozyon, çölleşme gibi çevresel nedenlerle gelir kaynağına sahip olmayan insanlar olarak tanımlamıştır. Uluslararası Göç Araştırmaları Birliği çevresel sorunlu göçmenleri, çevresel bir baskı kaynağı nedeniyle bulunduğu yerleri terk etmiş kişiler olarak tarif etmiştir. Bu bağlamda bir insanın çevresel mülteci sayılabilmesi için, doğal felaketler, kıtlık, salgı hastalıklar, çölleşme ve arazi bozulması, küresel ısınma, kalkınma projeleri, endüstrileşme ve doğal kaynakların işletilmesi, çevresel ve teknolojik kazalar, savaşların etkileri, çevresel politika uygulamalarından mağdur olması gerekir. Henüz sorunun nasıl tanımlanacağına ilişkin tam bir uzlaşma yoktur. Bilim insanları 2050 yılına gelindiğinde geri dönüşü olmayan sınırların aşılacağı ve doğal olayların artacağı beklentisi içindedirler. Çevresel koşulların değişikliği ile oluşacak göçmen sayısının IOM 2008 verilerine göre 2050 yılında 200 milyona ulaşacağı varsayılmaktadır (Özgür 2009).

6.1.1.10 Şehirleşme sürecinde kaynak güvenliğinin sağlanması

Dünya nüfusunun yaklaşık yarısının yaşadığı kentler insanların çevreye zararın en çok olduğu yerleşim alanlarıdır. Motorlu taşıtlardan çıkan gazlar kimyasal reaksiyonlarla ozon gazına dönüşerek küresel ısınmayı artırmakta bu da yaşam alanı olmayan kutuplardaki buzulların erimesini sağlayarak binlerce kilometre ötedeki canlıların yaşam alanını daraltmaktadır (Akyüz 2015,ss.429-430).

Kentlerde uçak sesleri,motorlu taşıtlar,inşaat gürültüleri gibi bir çok gürültü kaynağı bulunmaktadır.Kentsel gürültü de insanları rahatsız eden bir çevre sorunudur. Çeşitli seslerin birbiri ile karışmasına gürültü denir. Gürültü farklı kaynaklardan çıkan ve birbiri ile ilişkisi olmayan seslerdir. Birçok ülkede gürültü kirliliğinin önlenmesi için

kanunlar çıkarılmıştır. Gürültünün insan sağlığına olan etkisi ilk Romalılarca tespit edilmiş olup bu nedenle karanlık bastıktan sonra taş kaldırımlarda at arabalarının dolaşması yasaklanmıştır. İnsan vücudunda geçici yada kalıcı sağırlık, damarların genişlemesi, kalp atışlarının değişimi gibi etkiler yaratmaktadır. Vücudun psikolojik olarak da reaksiyon gösterdiği gürültü bugün kentlerin çıkmazlarından biridir (Gündüz 1998, s.189).

Kentleşme ekonomik, siyasal, teknolojik ve sosyolojik etkiler sonucu oluşmaktadır. Sağlıksız kentleşme ve yetersiz altyapı buna bağlı artan enerji ihtiyacı çevreye ciddi tehditler oluşturmak olup en önemlisi de yöneticilerin çevreye duyarsızlığıdır. Gecekondulaşma, su ve kanalizasyon gibi altyapısal hizmetlerdeki eksiklikler, toprağın plansız ve amaç dışı kullanımı, trafik sorunu (hava, ses kirliliği),çöp sorunu, kaçak yapılaşma, kültürel çevrenin erozyonu, yapılaşma için verimli tarım topraklarının ve orman alanlarının tahrip edilmesi çevre güvenliğini tehdit unsurları olarak sıralanmaktadır (Ceritli 1995,s.16).

6.1.1.11 Yoksulluğun azaltılması

Özellikle az gelişmiş devletlerde çevresel sorunların beraberinde gelen tarımsal alanların azalması, doğal afetler yoksulluğu oluşturmaktadır. Çevresel problemlerin ekonomi üzerindeki etkisinin bir uzantısı sonucu yoksulluk ortaya çıkaktadır. Büyümenin yoksulların lehine olması gerekli olup bu yönde istihdam yaratan, eşitsizlikleri azaltan ve yoksulların gelirlerini artıran politikalar üretilmelidir. Bu bağlamda kırsal kesimdeki yoksulluğun azaltılması da önem arz etmektedir. Tarımsal faaliyetlerle uğraşanların gelirinin artması kentlerde yaşayan yoksul kesimi de etkilemektedir. İyi yönetim yoksulluğun azalmasında son derece önemli olup bu yönde politikalar üretilmesini sağladığı gibi gelir dağılımdaki dengenin ve kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde kullanımını sağlamaktadır. Yoksulluğun azaltılmasında bir diğer faktörde kadınların ekonomiye katkısının ve payının artırılmasıdır. Kentsel alandaki yoksulluğun azaltılması ekonomik istikrar ve büyümeyi hızlandıran siyasal yapıdır (Aktan ve Vural 2002).

6.2 ÇEVRE SORUNLARI

Çevre ve Şehircilik Bakanlığına göre çevre "*insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları*

fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır." Uluslararası anlaşmalara bakıldığında ise genelde insan odaklı bir çevre tanımlamasıyla karşılaşılmaktadır. Sanayisi gelişmiş ülkelerde hava, toprak, su, gürültü ve sanayi çevre sorunlarının oluşmasının başında gelmektedir. Bunlara bakacak olursak; su canlıların yaşamını devam ettirmelerine olanak verdiği gibi sanayide, tarımda, enerji üretiminde ve temizlikte kullanılması gibi yönleri de bulunmaktadır. Havada su gibi canlıların hayati devamlılığını sağlamakta olup sanayi ile çıkan zararlı gazlar teknolojik acıdan ayır edilip denetlenebilmekte ancak konut ve motorlu araçlardan çıkanların denetimi zor ve etkisi daha geniş olabilmektedir. Gürültü hava kirlenmesinin bir boyutu olarak görülebilmektedir. Toprakta oluşan kirlilik ise tarımsal üretimi etkileyeceğinden insan sağlığını telafisi olmayacak şekillerde etkileyecektir. Kentleşme ve sanayileşme ekonomik açıdan ülkeler için avantaj olması sebebiyle kimi zaman çevresel etkisi göz ardı edilebilmekte olup kontrolsüz atık ve gaz salınımı çevreye acısından tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda çevrenin korunması için bilinçli ve uzun süreli işbirlikçi politikaların uygulanması esastır (Keleş 2006,ss.686-688).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan çalışmalarda solunan havada bulunan kirlilik maddelerinin kansere yol açan çevresel nedenlerin başında geldiği belirtilmiştir. Bu maddelerin akciğer kanserine neden olduğunun kesinleştiği tespit edilmiştir. Örgüt bunun hükümetlerin harekete geçmesi acısından güçlü bir neden olduğunu vurgulamaktadır (BBC 2013).

Günümüzde küresel iklim değişikliği başta olmak üzere çevre sorunlarına dikkat çekmek amacıyla pek çok kampanya yürütülmektedir. Doğal Hayatı Koruma Vakfı'nın çevre sorunlarına dikkat çekmek amacıyla 157 ülkede düzenlediği dünya saati kampanyasında boğaz köprüleri, önemli yapıtlar ışıklarını çevre için kapattı. İki milyar insanın katıldığı kampanyanın dünyanın en büyük çevre hareketi olduğu söylenmektedir. Bu durum çevre sorunlarının küresel ölçekte farkındalığını ispatlamaktadır (Aljazeera 2014).

Doğal çevreye ilişkin olarak beş ana çevresel sorun incelenmektedir. Bunlar İklim değişikliği ve küresel ısınma, ozon tabakasının incelmesi, tropik ormanların ve biyolojik çeşitliliğin azalması, büyük çaptaki radyoaktif kirlenmeler ve doğal kaynakların tükenmesidir

6.2.1 Çevre Kirliliği

Çevre Kanununa göre, "*çevrede meydana gelen ve canlıların sağlığını, çevresel değerleri ve ekolojik dengeyi bozabilecek her türlü olumsuz etkidir."* (5491 sayılı Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun,m.2). Teknolojinin gelişmesi hayatımızın rahat ve konforunu artırırken bir yandan da çevreye zararlar vermektedir. Radyoaktif, katı, sıvı gaz atıkların hava, su, toprakta çok miktarlarda birikmesi çevre kirliliğini oluşturmaktadır. Bu bağlamda çevre kirliliği deyince akla gelen ve canlı, cansız tüm varlıkların yaşam ortamını oluşturan hava, su, topraktaki kirlilikler gelmektedir (Sencar 2007,ss.8-13).

İnsanlığı 1970'li yıllarda fark etmeye başladığı çevre sorunları artık tehlikeli boyutlara ulaştı. Kirletilebilecek çevre tükenmek üzere denilebilmektedir. Doğada kirlenme nedeni özetle iki grupta toplanmaktadır. Birincisi doğal olaylar sonucu oluşan ekilerdir. Bunlara depremler, volkanik patlamalar, seller örnek verilebilir. İkincisi ve asıl önemlisi insani faaliyetlerden kaynaklanan etkilerdir. Bunlara da; evlerde, taşıtlarda kullanılan petrol, kömür gibi fosil yakıtların bilinçsiz kullanımı, sanayi atıklarının çevreye kontrolsüz bırakılması, orman yangınları, bilinçsiz tarım ilacı kullanımı, nükleer silahlar ve denemelerden kaynaklı radyasyon yayılımı örnek olarak verilebilir (Sencar 2007,ss.8-13).

Kirlenmenin de iki çeşidi bulunmaktadır. Birinci tip kirlenme kendi haliyle zararsız bir konuma gelebilen maddeler olup hayvanların dışkıları, ölüleri, bitki ölüleri gibi kolayca yok olan geçici kirlilik olarak tabir edilen kirlenme çeşididir. İkinci tip kirlenme ise kendi kendine yok olmayan ya da yok olması çok uzun zamana alan maddelerden oluşan kirliliktir. Plastikler, deterjanlar, tarım ilaçları, radyasyon, böcek öldürücüleri gibi maddeler buna sebep olmaktadır. Kalıcı Kirlenme olarak da adlandırılan ikinci tip kirlilik bitki ve hayvanlara sonrada inşalara geçerek insan sağlığını tehdit etmektedir (Sencar 2007,ss.8-13).

Çevre kirliliğindeki artış, çevrenin güvensizleşmesi ile birlikte insanları refah seviyesinde ve kalitesinde ciddi düşüşler meydana getirecektir. Bu anlamda doğanın taşıma ve kendini yenileme kapasitesini aşmamak esas kıstas olmaktadır.

6.2.1.1 Hava kirliliği

Dünyadaki canlıların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için solunum, fotosentez gibi faaliyetlerin ana kaynağı olan hava atmosferdeki belli oranlarda oluşmuş gazları temsil etmektedir. Hava kirlenmesi insan eliyle bu havadaki gaz oranlarının değişmesi ile olmaktadır. İnsan sağlığını ve ekolojik dengeyi ciddi anlamda tehdit eden kirliliklerden biridir. Hava kirliliği sanayi, konut ve motorlu taşıtlardan çıkan gazların havaya karışması ile oluşmaktadır. Özellikle fosil yakıtların kullanılması hava kirliliğini tetiklemekte olup yenilenebilir kaynakların kullanımı hava kirliliğinin azaltılması amacıyla önerilmektedir. Hava kirliliğinin en öne çıkan sorunu sera gazlarının salınımının artması ile küresel sıcaklığın öngörülenin üstüne çıkmasıdır. Bu sıcaklık artışı iklim değişikliklerine neden olmakla beraber doğal yaşam döngüsünü de bozmaktadır. Bilim insanları hava kirliliğinin dünya üzerinde erken ölümlere sebep olan nedenlerin başında geldiğini savunmaktadır. Bu bağlamda en büyük ölüm oranlarının Çin ve Hindistan da olması öngörülmektedir (Ertürk 2009,s.164).

Çin'in başkenti Pekin'de Dünya Sağlık Örgütünce belirlenen kirlilik güvenlik eşiğinin 12 katına çıktığı tespit edilmiştir. Bu nedenle insanlar sokağa çıkarken maske takmak zorunda kalmaktadır (Aljazeera 2014).

6.2.1.2 Su kirliliği

Su kirliliği, su kaynağının kimyasal, fiziksel, biyolojik, radyoaktif ve ekolojik özelliklerinin olumsuz yönde değişmesini şeklinde gözlenen ve doğrudan veya dolaylı yoldan biyolojik kaynaklarda insan sağlığında su ürünlerinde su kalitesinde ve suyun diğer amaçlarla kullanılmasında engelleyici bozulmalar yaratacak madde ve ya enerji atıklarının boşaltılmasını ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü tarafından sularda kirletici etki yaratabilecek unsurlar şu şekilde sınıflandırılmıştır:

a) Bakteriler, virüsler ve diğer hastalık yapıcı canlılar,
b) Organik maddelerden kaynaklanan kirlenme,
c) Endüstri atıkları,
d) Yağlar ve benzeri maddeler,
e) Sentetik deterjanlar,
f) Radyoaktivite,
g) Yapay Organik kimyasal maddeler,

h) Atık ısı (Termik santraller) olarak sıralanmaktadır.

Su kirliliği yerel, bölgesel ve küresel bir çevre sorunu olmakla beraber hava kirliliği ve toprak kullanma biçimi ile de bağlantılıdır. Su turizm, sağlık, ulaşım gibi çok çeşitli alanlarda kullanılmaktadır. Kullanılan su bir müddet sonra kirlenmeye başlamakta olup hava kirliliğinde olduğu gibi su kirliliğinde de doyma kapasitesine gelinceye kadar sudaki kirlenme gözle görülmemektedir. Ancak atık suların su ortamı tarafından absörte edilmesi yeteneği zorlandığı andan itibaren kirlilik gözle görülebilir duruma gelmektedir. Tüm kullanılmış sular, deniz, göl, akarsu gibi yüzeysel su kaynaklarına bırakılmakta yada toprak üzerine dökülerek yer altı su kaynaklarına sızmaktadır Kullanılmış suların herhangi bir işleme tabi tutulmadan bu kaynaklara karışması zararlı madde ve mikropların su kaynaklarında artmasına sebep olmakta bu da gerek insan sağlığını gerekse diğer canlıların ve onların yaşam ortamlarını olumsuz etkilemektedir (Bozkurt 2012,ss.35-49).

Su kirliliğine yol açan etkenlerin başında evlerden ve sanayi kuruluşlarından kaynaklanan atık sular gelmektedir. Günümüzde sayıları hızla artan sanayi kuruluşlarınca kanalizasyon şebekesine boşaltılan atık su miktarı, evsel atık su miktarını aşmıştır. Özellikle kağıt, kimya, petrol, plastik ve demir-çelik gibi sanayi dalları ile enerji santrallerinin üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkardıkları atıklar, su kirliliğinin oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte sanayi ve enerji tesislerinde soğutma amacıyla kullanılan su, ısıl kirlenmeye yol açarken aynı zamanda deşarj edildiği alıcı ortamda balık ölümlerine ve zararlı alglerin gelişimine sebep olmaktadır. Su kirliliğine yol açan diğer bir unsurda tarımsal atıklardır. Tarım ilaçları, böcek ilaçları ve kimyasal gübre gibi tarım atıkları kentsel alanların dışında su kirliliğine sebep olurken taşıyıcı bir özelliğe sahip olan su bu kirliliği göllere, denizlere ve diğer sulak alanlara taşıyabilmektedir (Bozkurt 2012,ss.35-49).

Dünyadaki ilk çevre sorunu su kirliliğidir. Su kirliliği uzun bir geçmişe sahip olup tüm toplumların sorunu olan evsel atıkların uzaklaştırılmasında kullanılan klasik yönden bunların nehirlere bırakılması olmuştur. Bu yöntem içme suyu kaynaklarını dolayısıyla insan sağlığını etkilediğinden su kirliliği insanlığın karşı karşıya kaldığı ilk çevre sorunu olmuştur.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında su kaynaklarının temini, tüketimi ve ortaya çıkan kirlilik açısından önemli ayrımlar bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde su kaynakları bulunmasına rağmen bu kaynakların temizliği tartışılmaktadır. Çünkü bu ülkelerde su kirliliği, sanayi kullanımdaki kirlilikler arıtma sistemleri kullanılsa da yok edilmektedir. Örneğin California'daki su kuyularının yüzde yirmisi kirlilik düzeyi güvenlik sınırının üzerindedir. İngiltere'deki su havzalarının yüzde onunun kirlilik açısından güvenlik sınırının üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın az gelişmiş ülkelerde su kaynaklarının azlığı ve güvenli içme suyu temin edememe sorunu vardır. Hindistan'daki suların yüzde yetmişinin kirli olduğu ve ortalama bir Hintlinin günde sanayi dâhil yirmi beş litre su tükettiği bilinmektedir. Bir Amerikalının ortalama sanayi de dâhil bir günlük su tüketimi ise yedi bin iki yüz litredir (Bozkurt 2012,ss.35-49).

Teknolojik gelişmeler ve büyüyen ticaret hacmine paralel olarak son yıllarda gemilerin boyutları ve tonajları giderek büyümekte, denizlerde yük taşıyan gemi sayısı artmakta çevre güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturmaktadır. Dünyada deniz kirliliğini gündeme getiren ilk kaza 1967 yılında yüz yirmi bin ton ham petrol taşıma kapasiteli geminin karaya oturması ile gerçekleşmiş olup çok büyük bir deniz kirliliğine yol açmıştır. Gemiden denize dökülen petrol tabakası İngiltere ve Fransa arasında denize yayılmış on beş bin deniz kuşu ölmüştür. Bu doğrultuda 1973 yılında Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine Ait Uluslararası Konvansiyonu yani denizlerin gemiler tarafından kirletilmesinin önlenmesini amaçlayan uluslararası ilk ve en temel anlaşma yapılmıştır. (Bozkurt 2012,ss.35-49).

Canlı yaşamı için büyük bir öneme sahip olan su doğada mükemmel bir su döngüsüyle kendini yenileyebilmektedir. Su aynı zamanda ekosistem ve sosyo-ekomik gelişim içinde gereklidir. Ülkelerin varlığı, güvenliği, ekonomik gelişimi içinde öneme sahiptir. Su kaynaklarının doğru yönetilmesi, sanayi atıkları ile kirletilmemesi, savurgan kullanılmaması gerekmektedir.2050 yılında dünya nüfusunun yarısından fazlasının su kıtlığı çekeceği düşünülmektedir (OECD Raporu 2012).

Su kaynaklarının doğal yollarla yabancı maddeleri kendi içerisinde oksijen ve bakteri yardımıyla parçalama özelliği bulunmaktadır. Bu bağlamda su kirliliği suda bulunan oksijenin azalması olarak tanımlanabilmektedir. Suyu kirletici etmenlerin başında yine sanayi gelmekte olup kentsel atıklar ile tarımsal ilaç ve gübrelerde su kaynaklarının

kirlenmesinde etmen olarak görülmektedir. Bilim insanları gelecekte tatlı su kaynaklarının daha az bulunacağını belirtmekte olup nehir havzalarında yaşamlarını sürdüren insanların giderek artması Afrika ve Orta Asya'da ciddi su sıkıntılarının yaşanacağını belirtmektedir. Dünya nüfusunun artması ile oluşacak kaynak kıtlığı tarımsal faaliyetlerden sanayiye birçok sektörü de etkileyecektir (OECD Raporu 2012).

6.2.1.3 Toprak kirliliği

Toprak içinde milyonlarca organizma ve bakteri barındırmaktır. Ekosistemin devamlılığı için bu organizmalar gerekli olmaktadır. Aynı zamanda gıda üretimi için ana madde oluşu nedeniyle insan ve hayvan sağlığı açısından önem arz etmektedir. Toprak kirliliği sebep olan faktörler, kentsel atıklar, kontrolsüz atılan çöpler, endüstri atıkları, tarımsal mücadele ilaçları, kanalizasyonların arıtılmaksızın toprağa bırakılması gibi nedenler sıralanabilir. Tarım ilaçlarından meydana gelen toprak kirliliği toprağın verimi önemli oranda düşürmekte olup insan sağlığı içinde tehlike oluşturmaktadır. Gübreleme ile meydana gelen toprak kirliliği sonucunda toprak çok miktarda asitlenme olmaktadır. Çöp ve diğer atıklar daha çok kentsel alanlarda oluşmakta olup çocuk felci, sarılık gibi birçok hastalığın yayılmasına neden olmaktadır (OECD Raporu 2012).

6.2.2 İklim Değişikliği ve Küresel Isınma

Yeryüzünde oluşumundan bu yana doğal iklim değişimleri yaşanmakta olup günümüzde yaşanan hızlı değişimler ise insan kaynaklı yapay değişimlerdir. Küresel ısınmanın en temel nedeni ise atmosferdeki sera gazı oranının yapay olarak artmasıdır. Doğal ortamda sera etkisi dünyadaki yaşamın devamlılığı açısından çok önemlidir. Atmosferde yaklaşık otuz dokuz çeşit gaz bulunmakta olup güneşten gelen ışınların dünyaya girmesini engellememektedir. Ancak dünyadaki cisimlere çarpıp geriye dönen ısınları uzaya göndermeyip dünyanın belli bir ısı düzeyinde kalmasını sağlamakta ve bu etki sayesinde dünya buz tutmamaktadır.20. yüzyılda yaşana hızlı buzul erimeleri, fırtınalar, etkili tayfunlar, kuraklık gibi belirtiler küresel ısınmanın doğurduğu sonuçlardır. Aşağıdaki tablo ile sera etkisini artıran etmenler sıralanmıştır (Çavuş ve Atay 2008).

Tablo 6.6:Sera Etkisini Artıran Etmenler

SERA ETKİSİNİ ARTIRAN ETMENLER	
%50	Fosil yakıt tüketimi sonucu çıkan Karbondioksit
%19	Çöp ve katı atıklar, hayvan besiciliği, çeltik tarlalarında oluşan metan gazı
%12	Kloro-floro-karbon emisyonları
%12	Ozon ve diazot oksit

Kaynak: Başaran, M., 2007.Küresel Enerji Politikaları ve Gerçeği, TMMOB Türkiye VI. Enerji Sempozyumu, 22-24 Ekim 2007.

Yapılan araştırmalarda bu hızla devam eden bir artış olması durumunda önümüzdeki 100 yıl içerisinde dünyanın sıcaklığının 5 dereceye kadar artacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda dünyanın 2000 yıl içerisindeki sıcaklık artısının 5 ile 7 derece arasında olduğu düşünülür ise karbondioksit emisyonlarının kontrol altına alınmasının aciliyeti göz önünü çıkmaktadır (Çavuş ve Atay 2008).

Sıcaklık artışının ekolojik etkilerinin bazıları; kuralıkların artması, su ekosistemlerinin büyük zararlar görmesi, şiddetli fırtınaların yaşanması, zararlı böcek sürülerinin artışı, deniz seviyesinin yükselmesi, tarımsal alanlardaki erozyon, kışların daha kısa yazların daha uzun ve kurak geçmesi, çöl iklimi etkisinin görülmesi olarak sıralanmaktadır. Küresel iklim döngüsü dünyanın oluşumdan bu yana tüm dönemlerde değişimler göstermiştir. Bu iklimin doğal bir değişimi olup 19.yy da ilk kez insanlardan kaynaklanan faaliyetler sonucunda küresel iklimin etkilendiği bir döneme girilmiştir. Bu bağlamda küresel sıcaklık artışlarına bağlı olarak su kaynaklarında azalma, kara ve deniz buzullarının erimesi, kar ve buz örtüsünün daralması, deniz seviyesinin yükselmesi, iklim kuşaklarının yer değiştirmesi, artan sıcaklığa bağlı salgın hastalıkların çoğalması, dünyadaki sosyal ve ekonomik sektörleri ve insanların yaşamını doğrudan etkileyecek daha birçok değişikliklerin olması beklenmektedir (Çavuş ve Atay 2008).

Birleşmiş Milletler iklim değişikliği konusundaki dördüncü değerlendirme raporunun da küresel ısınmanın yüzde doksan insan sorumluluğunda olduğu açıklanmış olup rapor açıklanmadan önce dünya çapında beş dakikalık elektrik kapama eylemi yapılmıştır.

Fransa da ülke çapında yapılan bu eylemin ardından beş dakika içinde ülkedeki elektrik tüketimin yüzde bir oranında kesintiye uğradığı tespit edilmiştir (BBC 2007).

Büyük olasılıkla iklim değişikliği yirmi birinci yüzyılda insanlığın karşılaştığı en büyük tehlikedir. Her yıl dünyada yaklaşık 150.000 bin insanın ölümüne yol açmaktadır. Bunu daha dikkat çekici hale getirmek için şöylede tanımlaya biliriz 11 Eylül saldırılarında hayatını kaybedenlerin elli katı,2003 yılında Irak işgalinin ilk yılında askerlerin tümünün 250 katından daha fazladır. Küresel ısınma sonucu ölümlerin büyük bir çoğunluğu üçüncü Dünya ülkelerinde yaşanmaktadır. Ancak iklim değişikliği her yeri etkisi altında tutuğu için sonuçta hiçbir yer bunun dışında kalamayacaktır. Farkında olunmasa da sıcak hava yeni hastalıklar ve sağlık için yeni tehditler meydana getirmektedir. Olağandışı hava olaylarının sayısı görmezden gelinemeyecek bir hal almıştır (Spence 2007, s.191).

6.2.3 Ozon Tabakasının İncelmesi

Ozon gazı dünyanın 17 km ile 50 km yükseklikleri arasında UV-B filtresi görevi yapan bir katman oluşturmaktadır. Bu katmanın incelmesi zararlı ışınların tüm canlılar üzerinde etkisini göstereceği anlamına gelmektedir. Özellikle beyaz tenli insanlarda cilt kanseri olma oranını artıracaktır. İlk kez 1986 yılında ozon tabakasında bir delik tespit edilmiş olup buna neden olan kloro-flora-karbon gazının üretiminin azaltılması yönünde 1988 yılında kırkbeş ülkenin Montreal sözleşmesiyle bu gazların salınımı azaltması yönünde program hazırlamıştır (MGM 2002,ss.4-5).

6.2.4 Tropik Ormanlar ve Biyolojik Çeşitliliğin Azalması

Dünya alanının yüzde yedisini kapsayan ormanlar, bitki ve hayvanların %80'nin yaşam alanı olmuştur. Ormanlar oksijen üretme, karbondioksit tüketme, sel ve erozyonu engelleme, gürültüyü azaltma ve iklim düzenleme, gibi ekolojik etkilere sahiptir. Ormanlar ekolojik çeşitliliğin yaşam alanıdır. Ormanların kereste olarak ya da sanayi alanında kontrolsüz kullanımı bu alanların hızla yok olmasını dolaylı olarak da canlı çeşitliliğinin yok olmasını sağlamıştır. UNEP'e tahminlerine göre 3.6 milyar hektar alan çölleşmeden etkilenmektedir. Kaybedilen toprak üst tabakası 480 milyar ton olup yılda 50.000 türün yok olduğu tahmin edilmektedir (Demirayak 2002,ss.4-5).

Biyolojik çeşitlilik doğanın yaşam döngüsü içinde sürdürülebilirliğinin ve sağlıklı bir çevrenin göstergesidir. Biyolojik çeşitlilik üç grupta incelenmektedir. Birincisi genetik çeşitliliktir. Genetik çeşitlilik gen farklarıyla tespit edilmektedir. Bu tür farklılıklar evcil hayvanlar ve tarımsal ürünlerin üretilmesini yaban hayatındaki dinamik koşullara ayak uydurulmasını sağlar. İkincisi tür çeşitliliğidir. Tür çeşitliliği belli bir bölge deki türlerin toplam sayısını ifade etmektedir. Üçüncüsü ise ekosistem çeşitliliğidir. Ekosistem bitkiler, hayvanlar, toprak, hava, su, mineraller gibi canlı cansız varlıklardan oluşur. Karmaşık ilişkilerden oluşsa da enerji akışı, su dolaşımı gibi hayati önem taşıyan süreçleri kapsar (Demirayak 2002,ss.4-5).

6.2.5 Radyoaktif Kirlenme

Radyoaktif kirlenme nükleer santraller atıkları, nükleer denemeler ve nükleer silah üretimlerinde ortaya çıkan radyoaktif maddelerin hava, su ve toprağa karışması olarak tanımlanmaktadır. Radyoaktif maddelerin hava, su, toprak gibi canlıların yaşam kaynaklarına karışması gıda yoluyla besin zincirine dâhil olmasıyla canlılara geçmektedir. Bu durum etkisi nesiller boyunca sürecek genetik bozukluklara yol açtığı gibi ekolojik dengelerin de bozulmasını sağlamaktadır (Greenpeace 2011).

Japonya'nın Fukuşima bölgesinde yapılan deniz yosunlarındaki radyasyon düzeyi tespitinde radyasyon seviyesinin resmi limitlerin elli kat üzerinde çıktığı tespit edilmiştir. Greenpeace uzmanlarınca yapılan incelemede Fukuşima nükleer santralinden çok uzak bölgelere kadar radyasyon kirliliğinin yayıldığı tespit edilmiştir (Greenpeace 2011).

6.2.6 Doğal Kaynakların Tükenmesi

Dünyanın tarihsel sürecine bakıldığında son yıllarda hızlı bir nüfus artışına maruz kaldığı görülmektedir. Nüfus artışıyla kişi başına düşen ekili alan miktarı gitgide azalmaktadır. Bu bağlamda enerji ihtiyacının artması ile yenilemeyen kaynakları tükeneceğinden bir krize yol açacaktır. En önemlisi de yaşam kaynağı suyun azalmasıdır. Su azalması tarım üretiminde azalmaya, siyasa, sosyal, ekonomik tüm dengelerin sarsılmasına neden olacaktır. Dünyada suyun yüzde 97,5'i tuzlu su, yüzde 2.5 kısmı da tatlı sudur. Bu tatlı suyun da yüzde 2.1'lik kısmı bu olup kullana bilinen kısmı yüzde 0,6'dır. Kullanılabilir suyun kıt olup nüfusun arttığı bu ortam için ileride çıkacak bir savaşın su savaşı olacağı tartışmaları yapılmaktadır. 20.yy teknolojinin,

birey ile devlet arasındaki ilişkinin değiştiği bir dönemdir. Bu bağlamda insanların refah seviyelerindeki yükseliş devamlı daha yeni ve daha iyi isteme arzusu teknolojinin daha hızlı gelişmesine, dünya ticaretinin sınırları aşan boyutlara ulaşmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmelerle eş zamanlı olarak sınırlı olan doğal kaynaklar tükenmekle, geri dönülemez bir müdahale ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum karşısında sürdürülebilir kalkınma kavramı ortaya çıkmıştır. Sündürülebilir kalkınma, ekonomik gelişme ve büyüme sonucu ortaya çıkan çevre sorunlarını hedef almıştır. Çevreye zarar vermeden ekonomik büyümeyi amaçlamaktadır (Parfit 2005,ss.76-104).

Birleşmiş Miletler Kalkınma Programında kalkınmayı, insan potansiyelini en yüksek seviyede kullanmayı sağlayan bir çevre yaratmak olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda kaynakların bugün ki ihtiyaçlarımızı gidermesi sağlanırken gelecek kuşaklar için bir önlem alınmaması sürdürülebilirliğin sekteye vurmasını sağlamaktadır. Sürdürülebilir bir kalkınma için nüfus da önemli bir aktördür. Doğadaki üretimle nüfus artışının eş güdümlü olması gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma için çevre yönetiminin oluşturulması gerekli olup teknolojik gelişmeleri, yatırımları gibi çalışmaları düzenlenmesi gerekmektedir (Parfit 2005,ss.76-104).

Bu bağlamda artık ekonominin ve sosyal gelişmelerin çevreden bağımsız düşünülemeyeceği, kaynak kullanımlarının sürdürülebilirliği çevre yönetimi programı ile olabileceği, dünyamızın ortak bir kaderi paylaştığı ve gelecek kuşaklarında bugünkü ekosistemde haklarının olduğu kabul edilmiştir. Kıt kaynaklara ilişkin alternatif, yeni ve temiz, çevreyi en az ölçüde etkileyen enerji kaynakları arayışına girilmiştir (Parfit 2005,ss.76-104). Geleneksel ve temiz enerji kaynaklarının karşılaştırılmasına ilişkin tablo aşağıda verilmiştir.

Tablo 6.7: Geleneksel ve Temiz Enerji Kaynaklarının Karşılaştırılması

Geleneksel Enerji Kaynakları		Yeni ve Temiz Enerji Kaynakları	
Enerji Kaynağı	Çevreye Etkisi	Enerji Kaynağı	Çevreye Etkisi
Kömür (Tükenebilir)	Hava, su kirliliği, insan sağlığını tehdit eden tozlanma	Jeotermal Enerji (Yenilenebilir)	Hava ve Su kirliliği
Petrol (Tükenebilir)	Hava, su, deniz	Biogaz	Çok az hava

	kirliliği	(Yenilenebilir)	kirliliği
Elektrik (Hidrolik, Jeotermal, Termik ve Nükleer)	Hava, su kirliliği ve uzun dönemli radyoaktif tehlike	Güneş Enerjisi (Sürekli)	Yok
Odun, Tezek ve Bitki (Yenilenebilir)	Erozyon, sel artışı, toprak verimliliği azaltma	Rüzgâr	Yok

Kaynak: Yılmaz, M.,2012. Türkiyenin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi, *Çevrebilimleri Dergisi*,**4** (2), s.34.

Çevre, küresel bir sorun olarak tüm insanlığı ilgilendirmekte olup sorunun çözümü için küresel düzeydeki anlaşmalar ve konferanslarla katılımcı çözüm yolları aranmaktadır (Parfit 2005,ss.76-104).

6.3 ÇEVRENİN ULUSLARARASI DÜZEYDE ÖNEM KAZANMASINA ETKİ EDEN ETMENLER

Doğa birçok sistemi içeren bütünlüktür. Bu anlamda ekolojik ortam bir bütün olarak birbirine bağlı olarak düşünülmelidir. Günümüzde görülen çevre sorunlarının birçoğu dünya çapında etkili olmakta ve büyük bölgeleri etkilediği için uluslararası düzeyde önem kazanmaktadır. Bu sınır tanımaz yapı gereği devletlerarasında bazen anlaşmazlıklar çıkmaktadır. Bu bağlamda çevreye yönelik politikaların uluslararası düzeyde ele alınması gerekliliği Uluslararası Çevre Hukuk'un gelişmesini zorunlu hale getirmiştir (Ulukent 2010,ss.24-26).

Az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki teknolojik farklılık çevre sorunlarına karşı aynı düzeyde mücadelenin yapılmasını engellemektedir. Ortak hareket edilmesinin esas olduğu bu konuda devletlerarasında teknolojik transferler yapılmalı ve çevre ile ilgili oluşacak maliyetin bölüşülmesi gerekmektedir. Öte yandan devletlerarasında çevre sorunlarına karşı farklı kanunlar işletilmesi uluslararası ticarette rekabetin zorlaştıran bir faktör olmaktadır. Örneğin çevre sorunları ile mücadele karşı bir takım maliyetler altına giren ülkelerle tüm bunlar için herhangi bir maliyete girmeyen ülkeler arasındaki rekabet güçleşecektir (Ulukent 2010,ss.24-26).

Ülkeler arasındaki gelişmişlik farklılıkları çevreyi korumaya yönelik kaynak aktarımda farklılık göstermektedir. Bu bazen gelişmiş ülkelerin yüksek maliyetlerin altına girmesini gerektireceğinden çekinceli baktıkları bir durum olabilmektedir. Böylece siyasa etkenler çevrenin uluslararası alandaki değerini artırmaktadır (Ulukent 2010,ss.24-26).

Çevre kirliliğinin artış göstermesi ve bozulması özellikle çevrenin, güvenliği etkileyip etkilemeyeceği konularında tartışmalara neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle güvenlik kavramındaki önemli değişiklikler, Kopenhag Okulu'nun tanımındaki genişletilme ve derinleştirilme hali, sonrasında oluşan tartışmalar ile çevrenin güvenlikleştirilmesi kavramı ortaya çıkmıştır. Sanayileşmenin artığı dönemlerden başlayarak çevresel güvenlik kavramına ilginin arttığı söylenebilir. Bu artan ilgi ve sorunların küresel ölçekte oluşmuştur. Bu bağlamda çevre artık yalnızca bireylerin yada devletlerin malı olmanın ötesinde uluslar arası kuruluşların ve uzmanların temel alanı olmuştur. Artık ekonomik politikaları, sosyal politikalar, rekabet politikaları, çevre politikaları birbirlerinden gün geçtikçe daha fazla etkilenmektedir. Bu politikaların keskin çizgilerle birbirinden ayrılması mümkün değildir (Ulukent 2010,ss.24-26).

6.4 ULUSLARARASI ÇEVRE ODAKLI SÖZLEŞMELER VE PROTOKOLLER

Uluslararası çevre hukuku çevrenin kanunlarla güvence altına alınması olarak özetlenebilmektedir.1960'lı yıllardan sonra yapılan çalışmalar çevre bilimcinin yayılması, çevre örgütlerinin gelişmesini sağlamıştır. Bu da hukuksal bir zemine oturmasında ivme kazandırmıştır. Çevre sorunlarının ilk kez uluslararası bir konferans da konuşulduğu 1972 yılı Stockholm Konferansı çevre hukuk için en önemli gelişme olarak kabul edilmektedir. Hukuk kuralları toplum içinde düzenin sağlanması amacıyla oluşturulmuştur. Hukuk kuralları bireyin devletle ve devletin bireyle olan ilişkilerini düzenlemekte olup hukuka uyulmaması halinde gerekli cezaların verilmesini sağlamaktadır. Devletle kendi içlerinde bu kurulları otursalar da uluslararası arenada bunların işlerliğinin sağlanması uluslararası hukukun konusunu oluşturmaktadır. Uluslararası hukuk günümüzde yalnızca devletleri kapsamamaktadır. Devlet niteliği kazanmamış örgütlü toplulukları, bireyleri yönelik uluslararası toplumun bütününü kapsamaktadır. Çevre ile ilgili hukuk kuralları genellikle insan merkezli

oluşturulmuştur. Uluslararası düzeyde devletlere esnek katılım imkânı sağlanması sorun oluşturmaktadır. Kurullara uyulmadığı zaman oluşacak yaptırım ve bunu sağalacak merci en önemli sorunlardan biridir (Baykal ve Baykal,2008,ss.2-15).

Çevrenin uluslararası bir önem kazanması ve çevreye ilişkin ekolojik, ekonomik ve siyasal nedenlerle çevre hukukunun gelişmesi hız kazanmıştır. Uluslararası hukukun kaynağı anlaşmalar, uluslararası teamül ve hukukun genel ilkeleridir. Çevre sorunlarının çözümde de bu ilkeler esas alınmaktadır. Çevre hukuku açısından iki önemli aktör vardır biri devlet diğeri de uluslararası faaliyet yapan örgütlerdir. Oluşturulmaya çalışılan yasaların ortak özellikleri şu şekildedir; İnsan sağlığını ve onurunun ihtiyaç duyduğu doğal ortamı sağlamak, toprak, su, hava, bitki ve hayvanları insani zararlardan korumak, doğada insan eliyle oluşan zararları ortadan kaldırmak. Sözleşmeler tehdit altında bulunan ya da hassas bölgelerin sınır aşan müdahalelerden korunmaya ve kirliliği denetim altına almayı amaçlamaktadır. Stockholm Konferansı ile başlayan süreç pek çok uluslararası sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmelerin genellikle bölgesel amaçla yapıldığı görülmektedir. Bu anlamda kirlemenin olduğu bölgeler için anlaşma yapılmaktadır. Anlaşmaların bir özelliği de devletlerin istedikleri takdirde bu anlaşmaya katılmaları ve anlaşmaya düşülmesi halinde ya bir hakem heyetine ya da diyaloğa çözümü önerilmektedir. Bu da yaptırım gücünü azaltan bir olgudur (Baykal ve Baykal,2008,ss.2-15).

Uluslararası sözleşmeler çok taraflı olması sebebiyle devletlerin işbirliğine yatkın oluşlarının resmi bir ifadesidir. İlk sözleşme 1900 yılında soyu tükenen türlerle ilgili olarak imzalanmıştır. Daha sonra 1972 yılında yapılan Stockholm konferansında çevresel boyut ilk kez küresel ölçekte tartışılmıştır.1970 ve 1980 yılları arasında yapılan çalışmalar çevre kirliliğin önlenmesi ve türlerin korunması hakkında olmuştur.2000'li yıllara gelindiğinde iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik kaybı konuları ön plana çıkmıştır. Birleşmiş milletler çevre ve insan konferansı Stockholm de toplanması ile çevre sorunlarının artık küresel anlamda kabul edilmesini sağlamış olup devletlerin bu konudaki sorumluluklarını yerine getirerek uluslararası işbirliğinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Küreselleşme çevre sorunlarını artırması ile dezavantaj olsa da işbirliği ve çözüm için devletlerin bir araya gelmesini de kolaylaştırmıştır. Bazı sözleşmelerin yapılmasından sonra yararları görülmüştür. Bunlardan biride Montreal protokolü ile

alınan tedbirler ozon tabakasındaki incelmeyi yavaşlatmıştır (Baykal ve Baykal,2008,ss.2-15).

Bazı uluslararası sözleşmeler şunlardır; Dünya doğal ve kültürel mirası koruma sözleşmesi UNESCO tarafında 1972 yılında Paris'te imzaya açılmış ve 186 taraf devlet, iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi 1992 yılında imzaya açılmış ve 194 taraf devlet, Ozon tabakasının korunmasına dair sözleşme 1985 yılında Viyana'da imzaya açılmıştır ve 195 taraf devlet, Çölleşme ile Mücadele sözleşmesi 1994 yılında imzaya açılmış 193 taraf devlet, Nesli tehlike altında olan Yabani Hayvan ve bitki türleri uluslararası ticaretine ilişkin sözleşme 1973 yılında imzaya açılmış ve 175 taraf devlet, Çevresel Konularda Bilgiye erişim karar verme sürecine halkın katılımı ve yargıya başvuru sözleşmesi 1998 yılında imzaya açılmış, Sınır aşan boyutta çevresel etki değerlendirmesi sözleşmesi 1991 yılında imzaya açılmış, Biyolojik Çeşitlilik sözleşmesi 1992 yılında imzaya açılmış ve 192 taraf devlet, Su kuşları yaşam alanı olarak uluslararası önemde Sulak Alanlar sözleşmesi (RAMSAR) 1971 imzaya açılmış ve159 taraf devlet, Uzun menzili aşan hava kirliliği sözleşmesi 1979 da Cenevre'de imzalanmış ve 51 taraf devlet, Kalıcı organik kirliliklere ilişkin sözleşme 2001 tarihinde imzalanmış ve 167 taraf devlet vardır (Öztunç 2006,ss,26-32).

Aşağıdaki tabloda ise 1972 Stockholm İnsan Çevresi Konferansından günümüze kadar olan çevresel müzakerelerin kronolojik sırası verilmiştir.

Tablo 6.8: 1972-2015 Müzakere Kronolojisi

Tarih	Konu	Sonuç/Gelişme
1972	Stockholm-BM "İnsan Çevresi" Konferansı	Stokholm Deklerasyonu: Uluslararası çevre konularında iş birliği kapsamında, gelecekteki gelişmeler için 26 adet prensip İnsan Çevre İçin Eylem Planı (ormanlar, atmosfer, deniz kirliliği, kalkınma politikası, teknoloji transferi, çevrenin ticaret üzerindeki etkileri gibi çok geniş kapsama yayılan ve hükümetler ve hükümetlerarası eylemler için 109 adet öneri içeren plan) ve BM Çevre Programı'nın (UNEP) kurulması ve Çevre Fonu'nu üzerinde kararlar alınmıştır.

1979	Birinci Dünya İklim Konferansı	Fosil Yakıtlardan ve Karbondioksit birikiminden kaynaklanan küresel iklim değişikliği vurgulanmıştır. İkinci ve Üçüncü Konferanslar Cenevre'de 1990 ve 2009 yıllarında yapılmıştır.
1988	IPCC'nin kurulması (Intergovernmental Climate Change Panel)	BM şemsiyesi altında uluslararası sözleşmelere teknik altyapı oluşturulmuştur.
1990	Birinci IPCC Değerlendirme Raporu	İkinci WCC'de de belirtilen, uluslararası bir anlaşma için çağrı yapılmıştır.
1992	Rio "Çevre ve Kalkınma" BM Konferansı	BMİDÇS imzaya açılmış; INC tarafından UNFCCC metni kabul edilmiş ve Biyoçeşitlilik Sözleşmesi imzalanmıştır (Gündem 21).
1994	BMİDÇS'nin yürürlüğe girmesi	BMİDÇS, Rio Sözleşmeleri'nden biridir. Rio'da yapılan Yeryüzü Zirvesi'nde kabul edilen diğer sözleşmeler BM Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ve BM Biyoçeşitlilik Sözleşmesi'dir
1995	COP 1, Berlin, Almanya	Ülkeler, karbon gazı salımlarını, 1990 yılına göre, 2005 yılına kadar yüzde 20 oranında azaltma sözü vermiş ancak protokol kabul edilmediği gibi iki yıllık süreç başlatılmıştır. Bilimsel ve Teknolojik Danışma Yardımcı Organı (SBSTA) ve Yürütme Yardımcı Organı (SBI) gibi yardımcı kurumlar oluşturulmuştur.
1995	IPCC İkinci Değerlendirme Raporu	İklim değişikliğinin insan kaynaklı olduğu açıklanmıştır.
1997	Kyoto Protokolü'nün kabul edilmesi (COP 3, Kyoto, Japonya)	2012 yılı itibarıyla gelişmiş ülkeler sera gazları emisyonlarını yüzde 5 düşürme kararı almış; ABD anlaşmada yer almazken, Çin gibi gelişmekte olan ülkeler hedef belirlememiştir.
2001	IPCC'nin Üçüncü Değerlendirme Raporu (COP 7, Marakeş, Fas)	Bu tarihe kadar olan ve COP 4'teki (Buenos Aires, 1998) Buenos Aires Eylem Planı'na dayalı Bonn Metinleri kabul edilmiştir. Kyoto Protokolü'nün uygulanmasını, uyum için yeni mekanizmaların ve teknoloji transferinin detaylandırılmasını içeren Marakeş Uzlaşı Metni kabul edilmiştir

2005	Kyoto Protokolü'nün yürürlüğe girmesi	Tüm taraflar, uluslararası tek çerçeve metni ile küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadelede sorumluluk altına girmiştir.
2007	IPCC Dördüncü Değerlendirme Raporu, Bali Yol Haritası'nın kabul edilmesi (COP 13, Bali)	Müzakerelerin iki müzakere hattı üzerinden (Sözleşme ve Kyoto) yapılmasına karar verilmiştir.
2009	Kopenhag Mutabakatı (COP 15, Kopenhag, Danimarka)	2012 sonrasını içeren dönemde yeni bir anlaşmaya yönelik bir adım atılmamış; iki müzakere hattına yönelik sonuç çıkmamış; sadece yetersiz hükümleri içeren "Kopenhag Mutabakatı" kabul edilmiştir. İki dereceden fazla sıcaklık artmaması konusundaki amaç ortaya konulmuş, ancak bunun nasıl yapılacağı açıklanmamıştır. Anlaşma taslağı, bir sonraki toplantılara kalmıştır.
2010	COP 16, Cancun, Meksika	"Yeşil İklim Fonu", Teknoloji Yürütme Komitesi, İklim Teknoloji Merkezi ve Ağı kurulmasına karar verilmiştir. Yeşil Fon ile gelişmiş ülkeler tarafından gelişmekte olan ülkelere her yıl 100 milyar dolar ayrılması kararı alınmıştır.
2011	COP 17, Durban, Güney Afrika	Kyoto Protokolü'nün ikinci yükümlülük dönemi 1 Ocak 2013 tarihinde başlayacağı kararı alınmış, ancak ne kadar süreceği belirtilmemiştir. 2015 tarihinde imzalanıp 2020 yılında yürürlüğe girmesi beklenen uluslararası bir anlaşma taslağının hazırlanması için Geçici Çalışma Grubu oluşturulmuş ve Gayri Resmi Toplantılar (Bonn/Almanya ve Güney Kore) yapılmasına karar verilmiştir
2012	COP 18, Doha, Katar	Kyoto Protokolü, 1 Ocak 2013 ile 31 Aralık 2020 tarihine kadar sekiz yıl uzatılmıştır. 2014 sonuna kadar anlaşmanın taslak metni için verilerin toplanmasına ve Mayıs 2015 öncesinde taslağın hazır hale getirilmesine karar verilmiştir. Bunun için, BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon

		önderliğindeki Dünya liderleri, siyasi isteği canlandırma adına, 2014 yılında tekrar bir araya gelecektir (Doha Amendment).
2013	IPCC Beşinci Değerlendirme Raporu (AR5)	Eylül 2013 tarihinde açıklanan raporda, küresel iklim değişikliğinin yüzde 95 oranında insan kaynaklı olduğu kabul edilmiştir. Mart 2014 tarihinde, İkinci Çalışma Grubu raporu yayımlanacaktır.
2014	COP 20, Lima, Peru	2015 anlaşması öncesinde hazır hale getirilmesi, ön planda olacaktır.
2015	COP 21, Paris, Fransa	Paris Protokolü anlaşma metni 195 ülke tarafından imzalandı. İlk kez dünya üzerindeki 1,5-2 derecelik artış üst sınır olarak belirlendi

Kaynak: Kıvılcım, İ.,2013. 2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri, *İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları*, ss.36-38.

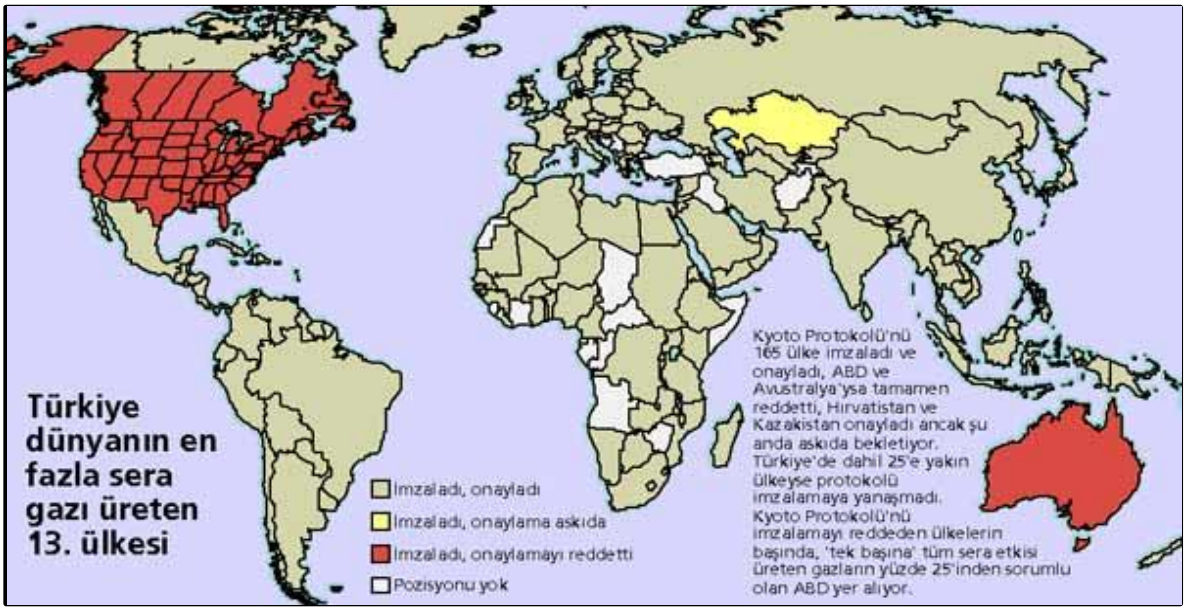
Kyoto Protokolü; Birleşmiş Milletlerin iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi içinde olan Kyoto Protokolü uluslararası tek çerçevedir. Bu protokol, gelişmiş ülkelerin 1990 yılına oran ile sera gazı salınımlarını yüzde beş azaltmalarını ön görüp, iklime tehlikeli etki yapmayacak düzeyde kalmasına yönelik Birleşmiş Milletler Kontrolünde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve sözleşmesinde imzası bulunan ülkelerce imzalanması planlanmış küresel ısınma ve iklim değişikliği ile ilgili en somut ve tek uluslararası çevre protokolüdür (Macit 2012).

Küresel iklim değişikliği konusunda ilk zirve 1992 yılında Rio'da gerçekleşmiş olup katılımcı ülkelerin İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini imzalaması ile sona ermiştir. Sözleşme gereğince yapılan taraflar toplantısının ilke de 1995 yılında Berlin'de yapılmış olup üçüncüsü de 1997 yılında Japonya'nın Kyoto kentinde düzenlenmiştir. Bu toplantıda imzalanan 'Kyoto Protokolü' uyarınca sanayileşmiş ülkeler 1990 yılına göre sera gazının salınımını yüzde 5.2 oranında düşürmeyi taahhüt etmişlerdir. Bu iki anlaşma arasındaki en önemli fark hukuki niteliklerindedir. Sözleşme sanayileşmiş ülkelerin sera gazı salınımlarını düşürmeleri hakkında bağlayıcı nitelik sağmazken protokol sanayileşmiş ülkeler için bağlayıcılık taşımaktadır. Protokolün ülkelerin onayına sunulması için gerekli düzenlemeler Marakeş'te 2001 yılında gerçekleştirilen 7.

Taraflar Konferansı'nda kabul görmüştür. Rusya'nın 2004'te katılması ve 55 ülke şartının yerine gelmesi ile 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü'ne 2010 yılı itibari ile 191 ülke ve Avrupa Birliği taraf olmuştur. Protokolün Uluslararası bir gündeme gelmesi küresel ısınma ile ilgili 'Stern Raporu' adı verilen bir rapora dayanmaktadır. İngiltere hükümetinin ekonomi danışmanı Nicholas Stern tarafından hazırlanan küresel ısınma tehlikesine karşı alınması gereken 'Mevsim Değişikliği Ekonomisi' başlıklı 2006 yılında yayımlanan raporda Kyoto Protokolüne uymayan ABD, Çin, Hindistan gibi büyük nüfuslara sahip ve devamlı gelişen ülkelerin atmosfere bu hızla verecekleri zararın devam etmesi halinde 1930'larda yaşanan buhrana benzer olayların yaşanacağına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda özellikle atmosfere sera salınımı çok olan ülkelerin Protokole katılımı elzem bir durum olmaktadır (Macit 2012).

Kyoto Protokolüne göre ülkelerin temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanmasını önerilirken, ormanlık alanların oluşturularak karbondioksit yok eden depoların oluşturulmasından bahsedilmektedir. Emisyon fazlası olan ülkelerin emisyon kotalarını doldurmayan ülkelerden emisyon kredisi satın alabiliyor ve kalkınmakta olan uluslara temiz enerji götürülerek kredi alına bilinmektedir (BBC 2012).

Şekil 6.7:Kyoto Protokolü'ne Katılım

Kaynak: Milliyet.2007.Kyoto Tartışması, 9 Mart 2007.

Kyoto Protokolü'nde bahsedilen birinci yükümlülük dönemi 2012 tarihi itibari ile bitmiş olup ikinci dönemin 2013 tarihinde başlaması karar verilmiştir. Katar'da yapılan 2012 tarihli taraflar toplantısında 200 ülkenin de onayı ile Kyoto Protokolü'nün 2020 yılına kadar uzatılması kararı alınmıştır. Yasal bakımdan bağlayıcı tek plan olarak yürürlükte kalmaya devam edecektir. Kyoto Protokol'ün de oluşan bazı anlaşmazlıklarda bulunmakta olup bunlardan en önemlisi Protokol'ün yalnızca gelişmiş ülkeleri kapsaması ve bu ülkelerin küresel olarak sera gazı etkisinin yüzde on beş olmasıdır. Atmosferi en çok kirleten ülkelerden ABD 1997 tarihli asıl protokolü hiçbir zaman onaylamamıştır (BBC 2012).

6.4.1 Ulus üstü ve Uluslararası Örgütler

Avrupa Birliği, ulus üstü bir örgütlenmedir. Ulus üstü örgütlenmelerde, devletler bazı egemenlik haklarından feragat edip ulus üstü örgütlere vermektedir. Uluslararası örgütlerde ise böyle bir durum yoktur. AB devletleri ortak hukuki kurallar bütününe kendi iç yasalarıyla beraber uyumludur. Yeni katılan devletlerinde kendi yasalarını AB formlarına uygun düzenlenmeleri gerekmektedir.1970 yılar itibari ile çevre konuları AB birliğinin önem verdiği konular içerisine girmiştir. Bu olaylar AB'ye birinci ve ikinci beş yıllık çevre programlarıyla AB'nin çevre politikaları ana hatları ile meydana çıkmıştır. Bu ana hatlar 11 çevre ilkesi olarak özetlenmiştir (Alıcı 2010,ss.319-330).

a) Kirliliği Önleyecek Politikaların konulması, kirlenmiş bir çevrenin düzeltilmesinden daha önce gelmektedir.
b) Faaliyet üzerinde karar almadan önce çevreye olan etkileri tartışılmalıdır.
c) Bilimsel çalışmalar hızlandırılmalı ve geliştirilmelidir.
d) Doğal dengenin korunması esastır.
e) Devletler yaptıkları faaliyetlerle başka bir devletin ekolojik yapısını ve çevre kalitesini bozmamalıdır.
f) Üye ülkelerin çevre politikaları gelişmekte olan devletlerinkine zararı olmamalıdır.
g) Tüm dünyada çevre koruma çalışmaları desteklenmedir.
h) Çevre eğitimleri ve bilinci zorunlu hale getirilmedir.
i) Çevresel koruma sınırları hassas bir şekilde tespit edilmelidir.

j) Ulusal çevresel yaptırımlar ve önlemler Avrupa Birliğinin üyeleriyle uyumlu olmalıdır.

Birleşmiş Milletler; çevre konusunda ilerleme ve gelişme için en önemli kuruluşlardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Örgüt aralarında çatışmada olan tüm devletin tek çatı altında buluşarak çevrenin küresel bir sorun olduğunu destekleyen, yaptığı bir dizi konferans ve etkinlikle devletlerin birbirlerinin deneyimlerinden yararlanmasını sağlamıştır. Ancak çevre konusunda yaptırım gücü devletlerin esnek katılım hakkı olması dolayısıyla zayıf kalmaktadır. BM içinde çevre ile ilgili çalışan birimler bulunmaktadır. UNESCO, 1970 yılından beri birçok önemli çalışmalara imza atmıştır. RAMSAR gibi sulak alanların ve kuş göç yollarının korunmasına ilişkin sözleşmelerin imzalanmasında önemli rol oynamıştır. Yine Kültür ve Doğal Varlıkları Korumaya ilişkin Paris'te 1972 yılında imzalanan anlaşma ve çevrenin üçüncü kuşak insan hakkı sayılmasında için yaptığı çalışmalarla katkı sağlamaktadır. UNEP, Stockholm konferansından hemen sonra aktif hale getirilen yapı bölgesel anlamda ülkeler arasında işbirliğinin ve olanaklarının oluşturulması programıdır. Kıyı deniz alanlarının korunması, Akdeniz eylem planı çalışmalarına örnek olarak verilebilir. UNCAT ekonomik kalkınmaya yönelik faaliyetler, FAO uluslararası çevre mevzuatının yapısını ile ilgili faaliyetler, IMF diğer görevlerine ek olarak çevre konusunda da gelişmekte olan ülkelerin sorunları ile ilgili faaliyetler yürütmektedir. Ekonomik İşbirliği Kalkınma Örgütü (OECD) çevre sorunlarının küresel niteliği ve işbirliği üzerinde durmakta, kaynakların etkin şekilde kullanılması için ekonomik politikaların görüldüğü bir merkez niteliğinde olup bildirgelerde yayınladığı çevre politikaları 3 ana unsurda özetlenmektedir. Birincisi çevrenin ikinci plana atılmasında gerekçe olarak ekonomik büyüme gösterilemez. İkincisi çevre sorunlarının ortaya çıkmadan engellenmesi esas olup etkin politikalarla bu hayata geçirilebilir. Üçüncüsü ise Çevre ve ekonomik gelişme birbiriyle ayrılmaz bir bağ içindedir (Alıcı 2010,ss.319-330).

Ayrıca bu konuda çalışan çokça gönüllü kuruluş bulunmaktadır**.** Batılı ülkelerden başlayarak devletin yönetim şekliyle de doğru orantılı olarak hayat bulan gönüllü kuruluşlar çevre için önemli çalışmaları yapmanın yanı sıra faaliyetleri ile çevre konularının devamlı gündemde kalmasını sağlamaktadırlar. Gönüllü kuruluşların doğuşu devletlerin çevre konusunda eksik kalmasından kaynaklanmaktadır. Bu

bağlamda çeşitli reklam ve afişler ile toplumun desteğini ve ilgilisi alarak siyasi otoriteye baskı oluşturmaktadırlar. Gönüllü kuruluşlar ilk aşamada yerel sorunların yok edilmesi ile ilgili kurulmuş olup çevrenin küresel bir sorun olmasıyla yapısında değişiklikler göstermiştir.1970 yılların başında itibaren Birinci kuşak gönüllü kuruluşlar sınırlı konular üzerinde esnek çalışmalar üzerindedir. İkinci kuşak ise 1970 yıllardan sonra yerel konuları aşarak küresel değerleri çalışarak sürekli faaliyetler içinde bulunan bir yapıya dönüşmüştür (Alıcı 2010,ss.319-330).

Gönüllü kuruluşlar çevrenin korunması, çevresel sorunlarla mücadele de devleti dengeleyici bir rol oynayarak önemli bir aktör olmaktadırlar. Bu sayede gündemden düşmeyen çevre konusuna ilgi her daim taze kalmaktadır (Alıcı 2010,ss.319-330).

6.4.2 NATO'nun Çevreye İlişkin Rolü

İklim değişikliği, su kıtlığı, Biyolojik çeşitliliğin kaybı gibi çevre sorunları etkisini küresel ölçekte hissettirmeye başlamıştır. Güvenlik kavramında da sınırları ve içeriğiyle birlikte derinleşip genişletilerek, bireyin ve dünyanın güvenliği konuları üzerinde durulmaya başlanmıştır. Günümüz de güvenliğin salt askeri odaklı olamayacağı Kopenhag Okulu yaklaşımında da belirtilmektedir. Örneğin küresel ölçekte yaşanacak doğal kaynak kıtlığı ya da sanayide yaşanılacak bir kaza ile oluşacak çevresel tehditlerin boyutları devletlerin ulusal güvenliklerine zarar verir nitelikte olmaktadır. Bu manada birçok uluslararası örgüt güvenlik yaklaşımlarına çevre faktörünü de eklemişlerdir. İlk olması bağlamında, 1992 yılında gerçekleştirilen Çevre ve Kalkınma Konferans'ın ardından yayınlanan Ortak Geleceğimiz ve Küresel Komşuluk raporları çevresel güvenlik kapsamında yayınlana ilk raporlardır. Oluşan bu yeni dönemde NATO da kendine düşen yeni görevlerle yapılanmıştır (Çolakoğlu 2012,ss..101-109).

NATO 1949 tarihin de Washington Anlaşmasıyla kurulmuş olup özü itibari ile üye devletlerin güvenliğinin sağlanması ve bir üye devletin güvenliğindeki tehdidin tüm üye ülkelere yapılmış gibi anlaşılacağı temeli üzerine kurulmuş kolektif bir savunma örgütüdür. Siyasi ve askeri bir yapıdan oluşmaktadır. NATO güvenlikle ilgili gerilimlerin aşırı kirlenme, kaynakların azalması gibi çevre sorunları ile de çıkabileceğinden bölgesel işbirliklerini desteklemektedir. Örneğin 2010 yılında Moskova da yapılan bir çalıştay da çevresel güvenlik ve eko-terörizm konularını vurgulamıştır. Bu çalışmalarla beraber NATO çevresel felaketlerle mücadele ve sivil

acil planlamayı koordine etmektedir. Avrupa-Atlantik Afet Müdahale Koordinasyon Merkezi aracılıyla yapılan bu çalışmalar deprem gibi doğal afetlerde hızlandırılmaktadır. NATO ayrıca silahsızlandırma ve kitle imha silahlarını kontrol altında tutma ile çevresel tehlikeleri azaltmayı hedeflenmektedir. NATO çevresel güvenlikle ilgili tüm bu faaliyetleri 2010 yılındaki stratejik kavramında kabul etmiştir (Çolakoğlu 2012,ss..101-109).

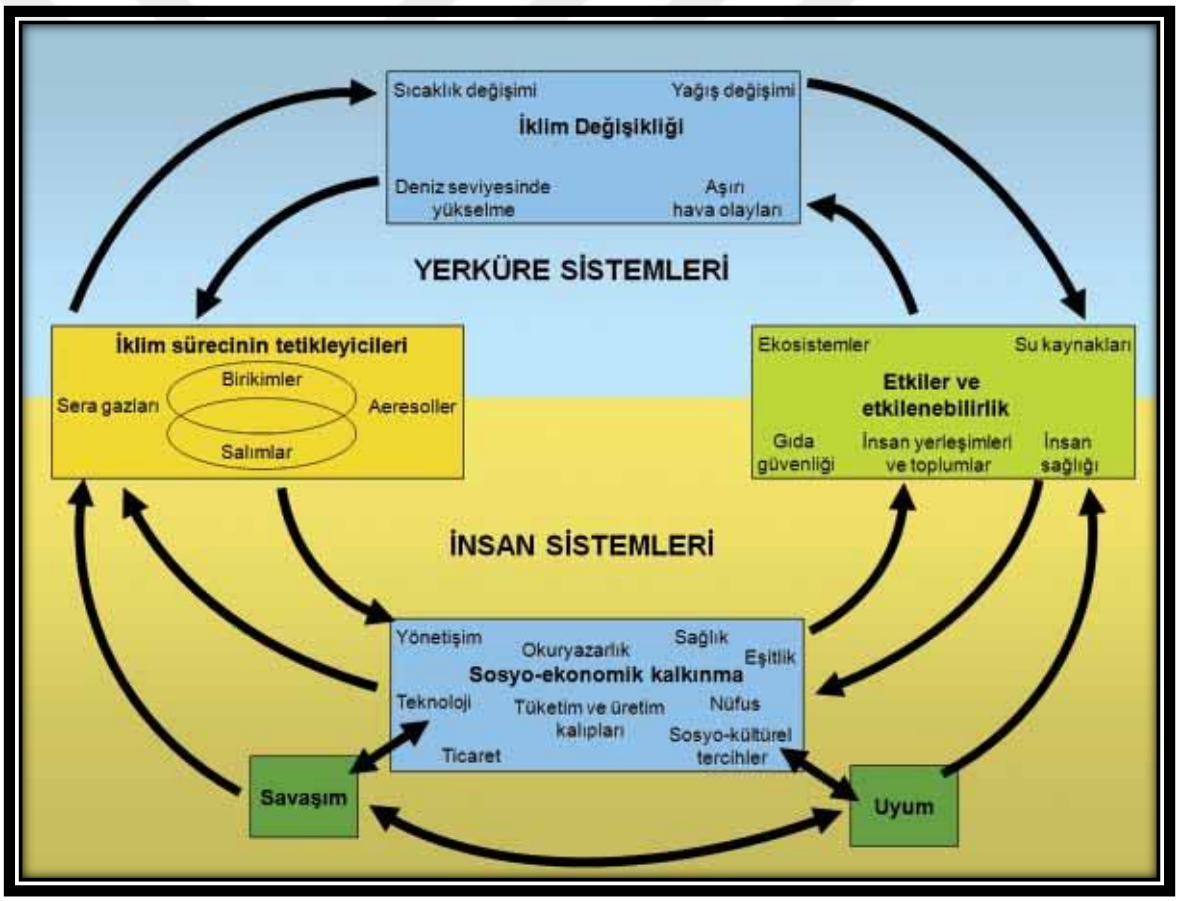
6.4.3 Paris İklim Değişikliği Anlaşması

İklim değişikliği insan faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan küresel bir sorundur. İklim değişikliğinin gelecekte yalnızca çevre politikaları ile değil aynı zamanda sağlık, ekonomi, insan hakları politikaları ve askeri harekâtların bile kapsamında yer alması olağan hale gelecektir. Güvenlik algısı yalnızca ülke bağımsızlığı veya siyasi ilişkilere bağlı ülkelerarası güç ilişkileri ile sınırlı kalmayıp özellikle 'çevre=güvenlik' algısının gün geçtikçe farklı boyutlara taşınması ile daha da belirginleşecektir (Kıvılcım 2013,ss.17-18).

Üretilen senaryolar üzerinden gelecekte iklim değişikliğinin olası etkilerinin en aza indirilmesi en temel ihtiyaçlardan biri olarak görülmektedir. Hiç şüphesiz ki geç kalınmaması şimdi atılacak adımların doğruluğuna bağlıdır. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü iklim değişikliği ile mücadele için uluslararası alanda iklim politikalarına yön veren sürecin iki önemli parçasıdır.1972 Stockholm İnsan Çevresi Konferansından bu güne ülkeler hem yorucu hem de zorunlu bir süreçten geçmiştir halen geçmeye de devam etmektedir.2007 yılında Bali Yol Haritasında oluşturulan sözleşme ve protokol olarak iki yönlü uluslararası iklim değişikliği müzakerelerinin yürütüldüğü bir sürece girilmiştir. Kopenhag'daki Taraflar Konferansı'nın sonuçları yeterli görülmeyip ardından 2015 yılında kabul edilip 2020 yılında yürürlüğe girmesi planlanan ve uluslararası bağlayıcılığı olan yasal bir iklim değişikliği anlaşması başka bir toplantıya ertelenmiş ve bu durum uluslar arası camiada 'Kyoto-Tipi' müzakere sürecinin daha da belirgin bir şekilde sorgulanmasına sebep olmuştur. Buradaki asıl sorun ülkelerin taahhütlerini doğrulama kararlılığındaki yetersizlikler ve bu tarz bir müzakere sürecinde siyasi ve ekonomik endişelere bağlı duraksamalar gerçeğidir (Kıvılcım 2013,ss.17-18).

Bu bağlamda günümüze kadar yaşanan süreç sera gazı emisyonlarının azaltılmasında tatmin edici olmaktan uzak kalmakla beraber bir taraftan da Doha'da 2020 yılına kadar uzatılan Kyoto Protokolü, 2020 yılında yürürlüğe girmesiyle Kyoto'nun yerini alacak bir anlaşma metni üzerinde çalışmalar yapılması ise günümüzün ana konusudur. AB'nin Kyoto-II döneminin oluşmasında büyük bir aktör olduğu şüphesizdir ancak müzekkerlerde sadece yüzde on beşlik bir kesimin temsilcisi konumunda olduğu da bir gerçekliktir. Aşağıdaki şekilde iklim değişikliğinin etkileri ve insanlardan kaynaklı sorunlar gösterilmektedir (Kıvılcım 2013,ss.17-18)

Şekil 6.8: İnsan Kaynaklı İklim Değişikliği Sürecini Tetikleyen Oluşumlar ve Bağlantılar

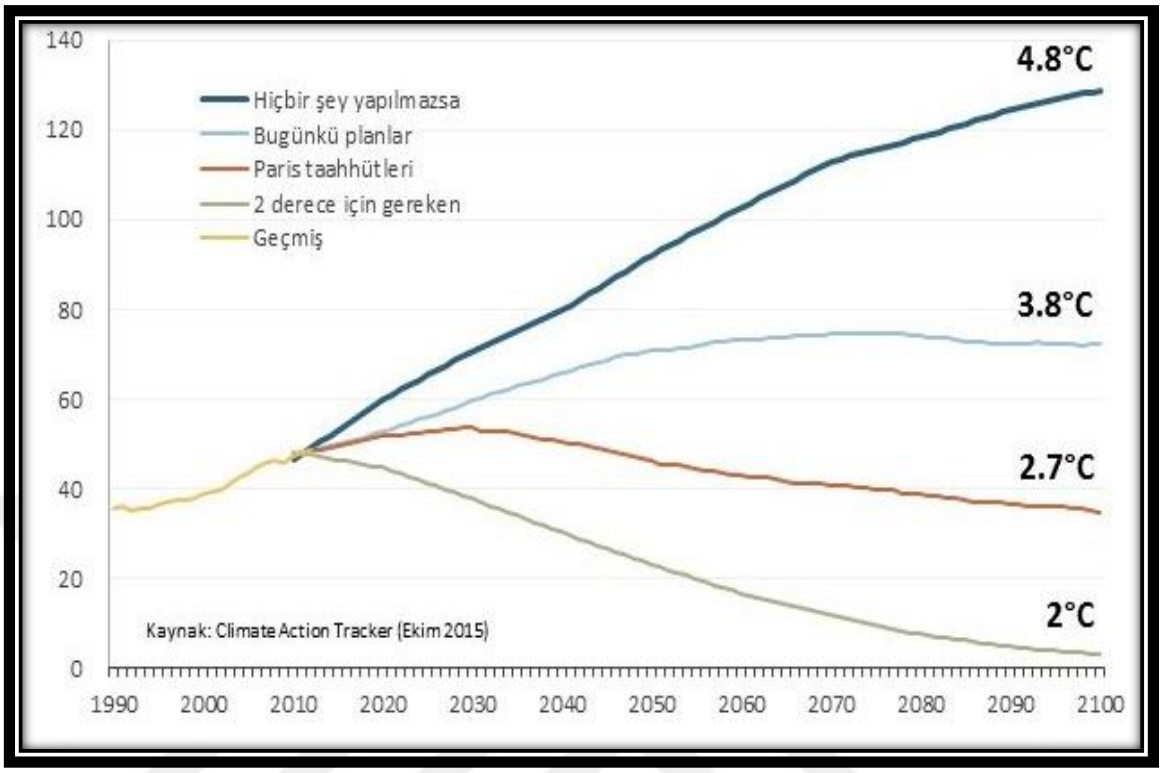
Kaynak: Kıvılcım, İ.,2013. 2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri, *İktisadi Kalkınma Vakfi Yayınları*, s.24.

Paris'te çok yakın bir tarihte gerçekleştirilen Taraflar Konferansı 2020 sonrasının belirlenmesi açısından tarihi bir önem taşımaktadır. Paris İklim Değişikliği Anlaşması

195 ülkenin dünyayı küresel ısınmanın oluşturduğu tehditlere karşı korumak için bir çerçeve üzerinde uzlaşması ile sonuçlanmıştır. ABD Başkanı Obama (2015) yaptığı açıklamada Paris'in tarihi bir dönüm noktası olduğunu söylemiştir. Anlaşmaya bakıldığında; gelişmiş ülkelerin sera gazı salınımına gelişmiş ülkelere göre daha önce başlamış olması ve halen daha fazla salınım yapıyor olmaları dolayısıyla yükümlülükleri fazla olması ve gelişmekte olan ülkelere yardım yapma sorumluluğu gibi konularda Paris Anlaşması sera gazı salınımda tüm ülkelere ayrım yapılmaksızın aynı yükümlülükleri getiren bir yapıda düzenlenmiştir. Ayrıca zengin ülkelerin iklim değişikliğinden kaynaklı hasar gören ülkelere tazminat ödeme yükümlülüğü sözleşmede kaldırılmıştır. 1997 Kyoto Protokolü gelişmiş ülkelere getirilen yükümlülükler ile farklı bir temelle dayanıyordu. Gelişmiş ülkeler için zafer olarak yorumlanan bir diğer konu ise Paris Anlaşması'nın gönüllülük esasına dayandırılmasıdır. Taahhütler gönüllü olsa da girişimler gelişmiş ya da gelişmemiş tüm ülkeleri kapsar nitelikte oluşturulmuş olup ülkeler kendi özel durumlarına göre vaatler belirlemişlerdir. Anlaşmanın bir diğer özelliği de tüm taahhütleri şeffaf hale getirip beş yılda bir incelenmesi öngörülmektedir. Eğer yerine getirilmemişse o ülkeler ilanen utandırma yöntemi ile cezalandırılacaktır. Bu bağlamda böyle bir ceza yöntemin anlaşmanın uygulanabilmesini ve iklim değişikliği ile mücadelenin ne kadar geçerli olabileceği konularında soru işareti doğurmaktadır. Paris anlaşmasındaki bir diğer önemli nokta da finansmanın nasıl sağlanacağıdır. Ortalama küresel sıcaklık artışının belirlenen düzeyde tutulabilmesi için 15 yılda tahminen 16 trilyon dolara ihtiyaç duyulduğu belirtilirken, gelişmiş ülkelerin 2020'ye kadar her yıl ödemeyi kabul ettikleri rakam ise 100 milyar dolar da kalmıştır (Aljazeera 2015).

Paris anlaşmasının başarılı görülen en önemli faktörü küresel ısınmada ilk kez 1,5-2 derecelik artışın üst sınır olarak belirlenmesidir. Ancak verilen taahhütlere bakıldığında her ülke verdiği sözü tutsa bile bu yüzyılın sonuna dünyanın üç dereceden fazla ısınacağı ön görülmektedir (Aljazeera 2015). Aşağıdaki şekilde Paris taahhütlerine göre sera gazı senaryoları gösterilmiştir.

Şekil 6.9:Paris Taahhütlerine Göre Sera Gazı Senaryoları

Kaynak: BBC. 2015.10 Grafikte BM İklim Değişikliği Konferansı ve Türkiye, 30 Kasım 2015.

Tüm bunlara bakıldığında Paris anlaşmasının diploması başarısı olduğu göz ardı edilmemektedir. Karmaşık uluslararası bir konuyu büyük küçük tüm ülkeleri dinleyerek gerçek bir çözüm oluşmasa da kabul ettirmek açısından bakıldığında Fransız diplomatların çabaları olarak yorumlamak da yanlış olmaz (Aljazeera 2015).

Bu bağlamda İklim değişikliği ile ilgili yaşanan gelişmeler günümüzde küresel çevre sorununun güvenlik kavramları içinde yer alması ulusal ve uluslararası barışın önemli bir basamağı olarak görülmektedir. Bir çok hükümet, ulusal ya da uluslar arası kuruluş karşı karşıya kalınan iklim değişikliği risklerine cevap vermede güvenlik eksenli önlemleri öne çıkarmaya başlamışlardır. Örneğin AB iklim değişikliği konusunu tüm politika alanlarına entegre edecek şekilde tasarlamaktadır. Burada Kopenhag Ekolü'nün güvenlikleştirme teorisi üzerinden önemli kavramları kazandırdığını ve çevre konularının da güvenlik statüsüne girdiğini açıklayan önemli bir çalışma grubu olduğunu da unutmamak gerekir. Buradaki esas nokta yukarıda belirtilen verilerle beraber askeri tehditlerin toplumdaki tek güvensizlik kaynağı olmadığıdır.

7.SONUÇ

Güvenlik ve güvenlikli duruma geçişin nasıl olacağı konusu eski cağlardan bu güne kadar insanlığın gündeminde olmuş bir konudur. Devletler, 1648 Vastfelya Anlaşması ile uluslararası arenada önemli bir aktör olarak kabul edilmiştir. Sonraları uzun bir dönem boyunca güvenliği devlet merkezli, askeri tehdit odaklı algılayan geleneksel güvenlik anlayışı hakim olmuştur. Soğuk Savaş dönemi bu anlayışa verilebilecek en gerçek örnektir. Soğuk Savaş döneminde; düşman belli, mevcut tehlikeleri net ve verilebilecek karşılık tahmin edilebilirdi. Soğuk Savaş dönemi süresinde güvenlik konusu sadece askeri güçle ilişkilendirilmiştir. Askeri güç ile ilgili konular devletin birincil politikaları arasında yer almıştır. Bu dönemin düşünce yapısı özetle güce odaklı, öznesi devlet olan anarşik bir uluslararası sistem olarak tanımlanabilmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşmenin de etkisiyle güvenlik kavramı yeniden yapılanmıştır. Tehdit algılarının çeşitlenmesi ile genişletilmiş ve derinleştirilmiş bir güvenlik kavramı süreci başlamıştır. Geleneksel güvenlik yaklaşımları değişen koşullarla mücadelede yetersiz kalmış olup salt askeri parametreler yerine çevre, nüfus, kültür, ekonomi gibi faktörlerde değerlendirmeye katılmıştır. Söz konusu değişen güvenlik kavramının en önemli kırılma noktası 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin iki önemli yapısı olan Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terör saldırıları olmuştur. Bu saldırılar, terörizmin her an her yerde olabileceğini göstermiş olup tehdidin çok boyutlu ve asimetrik olduğunu ortaya koymuştur. Bu saldırılar terörizmin ve güvensizliğin küreselleşmesine neden olmuştur.

Yeni güvenlik kavramı üzerine en kapsamlı çalışma Kopenhag Okulu'nun güvenlik yaklaşımıdır. Okul geleneksel güvenlik yaklaşımının eleştirisi üzerine ortaya çıkmıştır. Kopenhag Okulunun en önemli iki temsilcisi Barry Buzan ve Ole Waever'dir. Waever güvenlikleştirme kavramını geliştirmiştir. Bu kavrama göre güvenlik konuşma eylemidir. Bir eylem eğer söze dökülür ise gerçekliğe dönüşür. Bir konunun güvenlik sorunu haline gelmesi o konunun güvenlik sorunu olarak sunulası ile mümkündür. Kopenhag Okulu'na göre güvenlik 'konuşma-eylem' olarak anlatılmaktadır. Bu bağlamda iletişim ön plana çıkmaktadır. Buzan'ın Kopenhag Okulu'nun güvenlik yaklaşımına getirdiği en önemli katkı insanların güvenliğinin etkilendiği beş önemli

sektörü güvenlikleştirmesi üzerine yaptığı çalışmadır. Bu sektörler askeri güvenliğin yanı sıra ekonomik güvenlik, siyasi güvenlik, toplumsal ve çevresel güvenliktir. Kopenhag Okulu için sadece askeri tehlikeler güvensizlik kaynağı oluşturmamaktadır. Kopenhag Okulu güvenlik yaklaşımının özünü güvenlikleştirme teorisi oluşturmaktadır. Bu teori siyaset ve sosyal inşacılık yaklaşımlarından yararlanılarak söz edimi yaklaşımları temelinde inşa edilen bir kuramdır. Güvenlikleştirme teorisine göre bir sorunun güvenlik alanına alınabilmesi için; sorunun siyasal alandan devletin algısıyla acil ve önemli kategorisine alınması ile güvenlik alanına alınmasıdır. Güvenlik alanına alınan sorunun alımlayıcı kitle tarafından kabul görmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Kopenhag Okulu'nun güvenlik tanımı genişlettirilmiş ve derinleştirilmiş askeri, ekonomik, siyasi, toplumsal, çevresel kavramlar çerçevesinde tanımlamaktadır.

Güvenlik artık düşman ordusu ile tanımlanmakta olup güvende olmak içinde sadece silahlı kuvvetler yeterli gelmemektedir. Ülkeleri, dünyayı küresel unsurları ile birlikte bir bütün olarak tehdit eden tüm sorunları ile beraber takip etmek gerekmektedir. Küresel açıdan insanlığı tehdit eden en önemli küresel sorunlardan biride çevredir. Çevresel etkenler son dönemlerde tüm canlıların geleceğini tehdit etme noktasına ulaşmış olup çevreye zarar veren faktörlerin etkileri sınır aşan özellikte ve küresel etkiler doğurmaktadır. Bu bağlamda önceki dönemlerde güvenlik tartışmaları içinde olmayan çevresel konular artık zorunluluk haline gelmiştir.

Küreselleşme ile artan teknolojik gelişmeler, iletişim ağları ve serbest piyasa ekonomisi ile ülkelerin gelişme hızı artmış insanların refah düzeyi yükselmiştir. Tüm bu gelişmeler çevreye insan eliyle yapılan müdahalenin artmasına neden olmuştur. İklim değişikliği, doğal yaşamın yok olması, terörizm, nükleer silahlar vb. etkiler artık tüm ülkeleri etkiler nitelikte oluşmakta olup işbirliğini mecbur kılmıştır. İnsan eliyle müdahaleden dolayı aşırı artan çevresel tehditler çevresel güvensizliği oluşturmaktır. Çevresel güvensizliğin giderilmesi amacıyla küresel ölçekte yapılan en önemli anlaşmalardan biri Kyoto protokolüdür. Kyoto protokolüyle ilk kez küresel ölçekte sera gazı salımı ile ilgili yaptırım içeren bütün bir çerçeve olma özelliğindedir. ABD, Avusturya gibi ülkeler ekonomik kaygılar nedeniyle halen onaylamasalar da yer kürenin geleceği için önemli bir adımdır. Paris'te çok yakın bir tarihte gerçekleştirilen Paris İklim Değişikliği Konferansı 2020 yılı itibari ile bitecek olan Kyoto Protokolü sonrası yapılacak

çalışmaların belirlenmesi açısından tarihi bir önem taşımaktadır. Paris İklim Değişikliği Anlaşması 195 ülkenin dünyayı küresel ısınmanın oluşturduğu tehditlere karşı korumak için bir çerçeve üzerinde uzlaşması ile sonuçlanmıştır. İklim değişikliği ile ilgili yaşanan gelişmeler günümüzde küresel çevre sorununun güvenlik kavramları içinde yer alması ulusal ve uluslararası barışın önemli bir basamağı olarak görülmektedir. Bir çok hükümet, ulusal ya da uluslar arası kuruluş karşı karşıya kalınan iklim değişikliği risklerine cevap vermede güvenlik eksenli önlemleri öne çıkarmaya başlamışlardır. Örneğin AB iklim değişikliği konusunu tüm politika alanlarına entegre edecek şekilde tasarlamaktadır. Çevre güvenliğinin olmadığı bir yer kürede diğer güvenliklerin olması bir anlam ifade etmemektedir. Gelecekte doğal kaynakların kıtlığından oluşacak birçok savaş senaryoları yazılmaktadır. Oluşacak felaket senaryolarının ana teması insanlık için hava, su, toprak gibi en temel yaşamsal ihtiyaçların yok olması da vardır. Alternatif enerji kaynaklarının, yeni teknolojilerin ve sürdürülebilir kaynak kullanımının merkeze oturtularak küresel ölçekte politikalar uygulanması çözümün ana kaynağı olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Arı,T., 2013. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Bursa: MKM Yayıncılık, ss.167-325.

Bozkurt, Y., 2012. *Çevre Sorunları ve Politikaları*, Bursa: Ekin Yayıncılık,ss.35-49.

Brzezınskı, Z., 2005. Büyük Satranç Tahtası: Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Stratejik Gereklilikleri, Yelda Türedi(çev.),İstanbul: İnkılap Yayınevi,ss.4-5.

Burchıll, S., Lınklater, A., Devetak, R., Donnelly, J., Nardın, T., Paterson, M., Reussmıt, C., True, J., 2012.*Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Ali Aslan ve Muhammed Ali Ağcan(çev.),İstanbul: Küre Yayınları,ss.82-84.

Canpolat, İ.S., 2002. *Küreselleşen Dünya ve Türkiye*, Bursa: Vipaş Yayınları, s.25.

Davutoğlu, A., 2001. *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları, ss.100-110.

Ertürk, H., 2009. *Çevre Bilimleri*, Bursa: Ekin Yayınları, s.164.

Gore, A., 2008. *Tükenen Dünya*, Nurşen Üstünbaş(çev.), İstanbul: Sıren Yayınları, ss.329-360.

Gündüz, T., 1998. *Çevre Sorunları*, Ankara: Gazi Kitapevi, s.189.

Gürbüz, A.K., 2007. *Küreselleşme İdeolojisinin Sonu*, İstanbul: Değişim Yayınları, ss.38-42.

Keleş, R., 2006. *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitapevi Yayınları, ss.686-706.

Keyman, E.F., 2000. *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, İstanbul: Alfa Yayınları, s.24.

Özdağ, Ü. ve Öztürk O.M., 2000. *Terörizm İncelemeleri*, Ankara: Asam Yayınları, s.52.

Pirinççi, F., 2010. *Silahlanma ve Savaş*, Bursa: Dora Yayınları, ss.99-103.

Spence, C.,2007. *Küresel Isınma*, S. Gönen ve S. Ağar(çev.),İstanbul: Pegasus Yayınları, s.191.

Şahin M. ve Şen O., 2014. *Uluslararası İlişkiler Teorileri Temel Kavramlar*, Ankara: Kripto Yayınları,ss.32-46.

Yıkılmaz, N., 2004. *Yeni Dünya Düzeni ve Çevre*, İstanbul: Sav Yayınları, ss.103-15.

Süreli Yayınlar

Açıkmeşe, S. A., 2011. Algı mı, Söylem mi? Kopenhag Okulu ve Yeni Klasik Gerçekçilikte Güvenlik Tehditleri, *Uluslararası ilişkiler*, **8** (30), ss.44-67.

Ağır, B.S., 2011. Güvenilik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı, *Güvenlik Stratejileri*, (22), ss.97-105.

Ak, T., 2013. Çevre ve Güvenlik İlişkisi Bağlamında Çevresel Güvenlik Kavramı, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, **3** (1-2), ss.100-106.

Aktaş, A., 2011.Güvenlikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm, *Sosyal Bilimler*, **1** (2), ss.15-16.

Akyel, M,. 2001.Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, **6** (2), ss.193-202.

Akyüz, E., 2015. Çevre Sorunları ve İnsan Hakları İlişkisi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (15), ss.429-430.

Alıcı, O.V., 2010. Küreselleşmenin Ulus-Devletlerin Düzenleme Gücü Üzerindeki Etkileri, *Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **19** (3), ss.319-330.

Altıntaş, H., 2003. Savaşların Çevresel Boyutu ve Ekosistem Üzerindeki Geri Dönüşü Olmayan Etkileri, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), ss.132-134.

Aras, B. ve Toktaş, Ş., 2010. Araştırma Merkezlerinin Yükselişi: Türkiye'de Dış Politika ve Ulusal Güvenlik Kültürü, SETA Yayınları, **9** (1), ss.19-21.

Aydın, M., 2009. Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, **51** (1), s.85.

Başlar, S. ve Şahin, N., 1993. Ekolojik Denge ve Yok Olan Değerlerimiz, *Çevre Dergisi*, (9), s.15.

Baykal, H. ve Baykal T., 2008. Küreselleşen Dünyada Çevre Sorunları, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **5** (9), ss.2-15.

Bayar, F., 2008. Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, *Ekonomik Sorunlar Dergisi*, (32), ss.25-34.

Baylis J., 2008.Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, *Uluslararası İlişkiler,* **5** (18), s.74.

Baysal, B. ve Lüleci, Ç., 2011. Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi, *Güvenlik Stratejileri* Dergisi, (22), ss.71-88.

Bozkurt, V., 2000. Küreselleşme: Kavram-Gelişim ve Yaklaşımlar, *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, **2**(1), ss.87-88.

Bilgin, P.,2010. Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, *SAREM Dergisi*, **8** (14), ss.69-95.

Ceritli, İ., 1995. Şehirleşmeye Bağlı Çevre Sorunlarını Oluşturan Temel Kaynaklar, *Ekoloji Çevre Dergisi*, (17), s.16.

Çağlar, N., 2008. Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik, *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, **13**(3), ss.370-380.

Çetinkaya, Ş., 2013. Güvenlik Algılaması ve Uluslar arası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakışı, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, (2), ss.241-247.

Çetin H., 2001. Liberalizmin Temel İlkeleri, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, **2**(1), ss.220-221.

Çolakoğlu, E., 2012. Nato'nun Çevreye İlişkin Rolü, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (33), ss.101-109.

Demirel, D., 2006.Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: "Etkin Devlet", *Sayıştay Dergisi*, (60), ss.107.

Demiray, M. ve İşcan, İ.H., 2008. Uluslararası Sistemde Güvenlik Kavramının Değişimi Ekonomik ve Jeopolitik Arka Planı, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (21), ss.149-153.

Efe, H., 2010. Soğuk Savaş Döneminde Avrupa'da Ortak Dış Politika Oluşturma Çabaları, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **9** (1), ss.38-45.

Ekmekçi, İ.S., 2013. John Locke'un Liberalizm Kuramı Üzerine, *TBB Dergisi*, (106), s.212.

Erdoğan, İ., 2013. Küreselleşme Olgusu Bağlamında Yeni Güvenlik Algısı, *Akademik Bakış,* **6** (12), ss.265-288.

Erhan, Ç., 2003. Küreselleşme Döneminin Tehditleri İle Mücadele, *Stradigma,* (5), ss.6-7.

Hans, G. B., 2008. Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, **5** (18), s.2.

Kaya, M., 2009. Küreselleşme Yaklaşımları, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), ss.7-8.

Kantarcı, Ş., 2012. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (16), ss.52-61.

Kaypak, Ş., Güvenlikte Yeni Bir Boyut; Çevresel Güvenlik, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **8** (22), ss.11-15.

Kılıç, S., 2001. Uluslararası Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* **2**(2), ss.131-147.

Kibaroğlu, M., 2002. Kitle İmha Silahlarının Gelişim Süreci, Yayılmasının Önlenmesine İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Geleceğin Güvenlik Tehditleri, *2023 Dergisi*, (19), ss.2-10.

Küçükşahin, Ahmet., 2006. Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir?, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, (4), s.14.

Mazı, F. ve Tan, M., 2009. Nüfus Artışı, Kaynak Tüketimi ve Çevre, *Mevzuat Dergisi*, (136), s.5.

Miş, N., 2011. Güvenlikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenlikleştirilmesi, *Akademik İncelemeler Dergisi*, **6** (2), ss.348-365.

Ökmen, M., 2011. Karadeniz'de Çevre Sorunları ve İşbirliğine Yönelik Yerel, Bölgesel Perspektifler, *Bilig Yayınları*, (16), ss.169-175.

Özerim, G., 2014. Avrupa'da Göç Politikalarının Ulusüstüleşmesi ve Bir Güvenlik Konusuna Dönüşümü: Avrupa Göç Tarihinde Yeni Bir Dönem mi?, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5 (1), ss.14-16.

Parfıt, M., 2005. Alternatif Enerji, National Geographic, Ağustos 2005, ss.76-104.

Şener, B., 2014. Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları, *Tarih Okulu Dergisi*, (18), ss.63-66.

Tüysüzoğlu, G., 2013. Güvenlik İsteminin Dış Politika Oluşum Sürecinde Etkisi: Ermenistan-İran İlişkilerinin Güvenlikleştirme Kuramı Bağlamında Anlamlandırılması, *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, **8** (16), ss.99-104.

Yılmaz, M.E., 2007. Westphalia'dan Günümüze Savaş, *Uluslararası İlişkiler*, **4**(14), ss.17-38.

Yılmaz, M., 2012. Türkiye'nin Enerji Potansiyeli ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Açısından Önemi, *Çevrebilimleri Dergisi*, **4** (2), s.34.

Diğer Yayınlar

Akçadağ, E., Bir Karşılıklı Bağımlılık Örneği Olarak AB-Çin Ekonomik İlişkileri, 8 Ocak 2013. [Online] http://www.uiportral.net/bir-karsilikli-bagimlilik-ornegi-olarak-ab-cin-ekonomik-iliskileri.html. [Erişim Tarihi 08.10.2015].

Aktan, C.C. ve Vural, İ.Y., 2002. Yoksullukla Mücadeleye Yönelik Öneriler, 4 Mayıs 2002. [Online] http://www.canaktan.org/eknomi/yoksulluk/dorduncu-bol/aktan-vural-yoksulluk-oneriler. [Erişim Tarihi 14.09.2015].

Aljazeera, 2014. Işıklar Çevre İçin Kapandı, 30 Mart 2014. [Online] http://www.aljazeera.com.tr/haber/isiklar-cevre-icin-kapandi. [Erişim Tarihi 12.11.2015].

Aljazeera. 2015. Çin'de Hava Kirliliği Tehlikeli Boyutta, 15 Şubat 2014. [Online] http://www.aljazeera.com.tr/haber/cinde-hava-kirlilii-tehlikeli-boyutta.

[Erişim Tarihi 10.11.2015].

Aljazeera, 2015.Paris Sonrası Neyi Kutluyoruz?, 23.Aralık 2015. [Online] http://www.aljazeera.com.tr/gorus/paris-sonrasi-neyi-kutluyoruz. [Erişim Tarihi 23.12.2015].

Aslan, F., (2010). İktisadi Büyümenin Ekolojik Sınırları ve Kalkınmanın Sürdürülebilirliği, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Avrupa Çevre Ajansı. 2014. Uluslararası İşbirliği, 24 Şubat 2014. [Online] http://www.eea.europa.eu/tr/about-us/international-coopertion. [Erişim Tarihi 15.11.2015].

BBC. 2013. WHO: Hava Kirliliği Kansere Yol Açıyor, 17 Ekim 2013. [Online] http://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/10/131017_who_hava_kirliligi_kanser. [Erişim Tarihi 11.11.2015].

BBC. 2012. Kyoto Protokolü 2020'ye Dek Uzatıldı, 8 Aralık 2012. [Online] http://www.bbc.com/turkce/habeler/2012/12/121208_climate_talks.shtml. [Erişim Tarihi 12.11.2015].

BBC. 2007. Isınmanın Nedeni %90 İnsan, 2 Şubat 2007. [Online] http://www.bbc.co.uk/turkish/new/story/2007/02/070202_climate_paris_report.html. [Erişim Tarihi 16.10.2015].

BBC. 2005. Dünyadaki Nükleer Güçler, 2 Mayıs 2005. [Online] http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/05/050502_nuclear_powers_shtml#pas_nuke. [Erişim Tarihi 23.09.2015].

Dikmen, Ç., 2004. Enerji ve Çevre Ekseninde Ulusal Güvenlik, 3 Eylül 2004. [Online] http://www.cagataydikmen.blogspot.com.tr/2011/03/enerji-ve-cevre-ekseninde-ulusal.htlm. [Erişim Tarihi 25.10.2015].

Çavuş, A. ve Atay, H., 2008. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği, 2 Mayıs 2008. [Online] http//:www.abdullahcavus.com.tr/habergöster.asp?haber_id=56 [Erişim Tarihi 27.09.2015].

Çevre Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (5491 s.k). Resmi Gazete, 513;26 Nisan 2006. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

Demirayak, F., 2002. Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma, *Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli*, 10 Aralık 2002 Ankara: TÜBİTAK, ss.4-5.

Dumanlı Kürkçü, D., (2013). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşmeye Yönelik Yaklaşımlar, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi İletişim Sanatları Bölümü.

Dolgun, H., 2015. Küreselleşme, Teknoloji, İnternet, Sosyal Medya Bağlamında Eğitim Güncel Sorunları, 22 Haziran 2015. [Online] http://www.hkndolgun.blogspot

com.tr/2015/06/kuresellesme-teknoloji-internet-sosyal.htlm. [Erişim Tarihi 10.07.2015].

Elçin, A. B., 2012, Küreselleşmenin Tarihçesi, Merit Denetim-Danışmanlık-Yeminli Mali Müşavirlik . [Online] http://www.meritymm.com/wp-content/uploads/2013/05/kuresellesme.pdf [Erişim Tarihi 10.05.2015].

Emeklier, B., 2010.Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi, 3 Mayıs 2010. [Online] http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.VlwpbHbhCUk. [Erişim Tarihi 10.10.2015].

Gökbaş, S., 2009. Çok Kutuplu Yeni Dünya Düzeninde Güvenlik Algısı, 30 Temmuz 2009.[Online]http://tasam.org/tr/Icerik/1113/cok_kutuplu_yeni_dunya_duzeninde_%E2%80%98guvenlik_algisi. [Erişim Tarihi 10.07.2015].

Gönüllü, G,. 2014. Çevresel-Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye'de Kentsel Haklar, *İnsan Hakları Yıllığı*, **32**, ss.32-33.

Greenpeace. 2011. Japonya Denizlerinde Radyoaktif Kirlilik Tehdidi, 26 Mayıs 2011. [Online] http//:www.greenpeace.org/turkey/tr/news/Japonya-denizlerinde-radyoaktif-kirlilik-tehdidi-260511/. [Erişim Tarihi 27.08.2015].

Hürriyet. 2013. 21. Yüzyılın İnsanını Yetiştirmek, 29 Kasım 2013. [Online] http://www.hürriyet.com.tr/21-yuzyilin-insanini-yetistirmek-25240993. [Erişim Tarihi 28.09.2015].

Sencar, P., (2007). Türkiye'de Çevre Koruma ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sençerman, Ö., (2013). Çevresel Güvenlik: Postkoloniyel Dönemde Alman Doğu Afrika'sı İçin Çatışma Çözümleme Örnekleri, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Kıvılcım, İ., 2013. 2020'ye Doğru Kyoto-Tipi İklim Değişikliği Müzakereleri. [Online] http://www.ikv.org.tr/images/files/Kyoto.pdf. [Erişim Tarihi 03.12.2015].

Kongar, E., 1997. Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür. [Online] http://www.kongar.org/makaleler/. [Erişim Tarihi 07.07.2015].

Macit, H. E., 2012. Kyoto Protokolü'nün Dünü Bugünü Yarını, 4 Eylül 2012. [Online] http://www.politikaakedemisi.org/2012/09/04/kyoto-protokolunun-dunu-bugunu-yarini/. [Erişim Tarihi 17.09.2015].

Mantar, İ., (2010). Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Gelişimi ve Genişleme Sürecinde Transatlantik Etkisi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss.41-45.

Mercan, G.N., 2014. Teoriler Işığında Güvenlik Algısı, 8 Mart 2014. [Online] http://www.tuicakedemi.org/teoriler-isiginda-guvenlil-algisi/. [Erişim Tarihi 20.08.2015].

MGM. 2002. Ozon ve Ultraviyole Radyasyon Raporu, 26 Şubat 2002, ss.4-5.

Milli Gazete. 2013. Moslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi, 22 Haziran 2013. [Online] http://www.milligazete.com.tr/haber/Moslowun_ihtiyacllar_hiyerarsisi/283992. [Erişim Tarihi 11.08.2015].

Milliyet. 2007. Kyoto Tartışması, 9 Mart 2007. [Online] http://www.milliyet.com.tr/2007/03/09/ekonomi/eko01.html. [Erişim Tarihi 13.11.2015].

NTV. 2009. Salgın Hastalıklar Savaşlardan Bile Yıkıcı Oldu, 28 Nisan 2009. [Online]

http://www.ntv.com.tr/saglik/salgın-hastaliklar-savaslardan-bile-yikici-oldu,RXcSSkx590uld60VWHEW7A.

Önen, N., (2015). Küreselleşme Ekseninde Değişen Güvenlik Algısı, 16 Mart 2015. [Online] http://www.akademikpersipektif.com/2015/03/16küresellesme-eksenide-degisen-guvenlik-algisi/. [Erişim Tarihi 22.05.2015].

Özgür, E.M., 2009. Göç ve Çevre: Çevresel Bozulmanın Göç Üzerindeki Etkilerine Küresel Bir Bakış, 4 Ağustos 2009. [Online] http://wwww.acedemia.edu/7313281/Göç_ve_Çevre_Çevresel_Bozulmanın_Göç_üzerindeki_etkilerine_küresel_bir_bakış. [Erişim Tarihi 10.08.2015].

Öztunç, Ö., (2006). Uluslararası Çevre Politikalarında Birleşmiş Milletlerin Rolü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı.

OECD 2012 Çevre Tahmin Raporu, 20 Mart 2012, s.4

Özkan A., 2006. Küreselleşme Sürecinin Medya ve Kültür Üzerindeki Etkileri Stratejik Raporu, İstanbul: Tasam Yayınları.

Sandıklı, A., 2009. Güvenlik Kavramı, 26 Mayıs 2009. [Online] http://www.bilgesam.org/incele/966/guvenlik-kavramı/#.VlsUUdLhCt8. [Erişim Tarihi 10.10.2015].

Sandıklı, A., 2012. Güvenlik Felsefesi ve Kavramı. [Online] http://www.academia.edu/6616178/BILGESAM_GUVENLIK_TARIH_FELSEFE_ILISKISI. [Erişim Tarihi 25.10.2015].

TASAM, 2006, Küreselleşmenin Boyutları ve Etkileri, 14 Aralık 2006. [Online] http://www.tasam.org/tr/Icerik/211/kuresellesmenin_boyutlari_ve_etkileri. [erişim tarihi 03.07.2015].

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Anadolu Medeniyetler Müzesi. 2009. Asur Ticaret Kolonileri Çağı, 15 Kasım 2009. [Online] http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr(belge/1-55016/asur-ticaret-kolonileri-cagı.html. [Erişim Tarihi 08.07.2015].

Tecer, Ö.Ç., (2012). Putin Rusya'sının İnşacı Perspektiften Analizi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, s.30.

Tunçsiper, K.N., (2006).Uluslararası Sistem Açısından Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ss.19-20.

Türk Dil Kurumu, 2015, Küresel nedir?, 11 Mayıs 2015. [Online] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5659759b909dc1.77250562. [Erişim Tarihi 11.05.2015].

Ulukent, A.N., (2010). Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Türkiye, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, ss.24-26.

Yeniasya. 2007. Birey-Devlet İlişkileri, 7 Kasım 2007. [Online] http://www.yeniasya.com.tr/2007/11/07/yazarlar/malikaya.htm. [Erişim Tarihi 10.09.2015].

YeniŞafak. 2015. Paris Saldırısı Playstation'da mı Planlandı?, 16 Kasım 2015. [Online] http://www.yenisafak.com/dunya/paris-saldirisi-playstationda-mı-planlandı-2341509. [Erişim Tarihi 18.11.2015].